

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
KAMU YÖNETİMİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KALKINMA AJANSLARI VE TOPLUMSAL SERMAYE
İLİŞKİLERİNDE STRATEJİK YAKLAŞIM
(İZMİR KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ)**

Çağkan AYDOĞDU

Danışman

Prof.Dr. Zerrin TOPRAK KARAMAN

2010

Yemin Metni

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “KALKINMA AJANSLARI VE TOPLUMSAL SERMAYE İLİŐKİLERİNDE STRATEJİK YAKLAŐIM (İZMİR KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ)” adlı çalıŐmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı dűşecek bir yardıma baŐvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gűsterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmıŐ olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

..../..../.....

ağkan AYDOĞDU

İmza

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**Kalkınma Ajansları ve Toplumsal Sermaye İlişkilerinde Stratejik Yaklaşım
(İzmir Kalkınma Ajansı Örneği)**

Çağkan AYDOĞDU

**Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı
Kamu Yönetimi Programı**

Uzun yıllardır gelişmiş ülkelerin hemen hepsinde bölgesel gelişme için faaliyet gösteren “bölgesel kalkınma ajansları” ülkemizde 2006 yılında yürürlüğe giren 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun ile yasal zemine kavuşmuştur. Türkiye’de pilot uygulama olarak başlatılan İzmir ve Çukurova (Adana-Mersin) kalkınma ajanslarının ardından 2009’da tüm Türkiye’de 26 istatistiki bölgede kurulması tamamlanan kalkınma ajansları hızla ekonomik ve sosyal alanda faaliyetlerine başlamıştır. Hızlı ve etkin hareket edebilmesi amacıyla kurgulanan kalkınma ajanslarının farklı ve esnek yapısı “kalkınma” olgusuna farklı açılardan bakabilmeye imkân sağlamaktadır.

Kalkınma süreci sürekli bir değişim yaratmakta ve bu sürecin ise ulusal veya uluslar arası sermaye ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede kalkınma ajanslarının rolü önem taşımaktadır. Gereken sermayenin oluşturulması veya ortaya çıkarılması, kalkınma ajanslarının temel görevlerinden biridir. Toplumun bir bütün olarak işbirliğine yöneltecek yöntemler oluşturmak ve kalkınmayı dayanışma içinde birlikte gerçekleştirmek için, kalkınmada yalnızca fiziki ve beşeri değil toplumsal sermayenin de dikkate alınması gerektiği uluslar arası akademik literatürde destek bulmakta ve hızla uygulamaya aktarılmaktadır. Kuruluş mantığı, organizasyonu ve kapasite artırıcı etki gücü ile toplumsal sermayenin geliştirilmesi yoluyla kalkınmaya destek verebilecek bir kuruluş olarak görülen Kalkınma Ajansları ve ajansların toplumsal sermaye ile ilişkisi, bu tezde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Kalkınma , kalkınma ajansları, toplumsal sermaye, dayanışma

ABSTRACT

Master's Thesis

**A Strategic Approach to the Relations of Development Agencies
and Social Capital (The Case of İzmir Development Agency)**

Çağkan AYDOĞDU

**Dokuz Eylül University
Institute of Social Sciences
Department of Public Administration
Public Administration Program**

Despite having been in operation for many years in almost all developed countries, development agencies' legal basis in Turkey could only be established in 2006, with the Law On The Establishment And Duties of Development Agencies. Aftermath of İzmir and Çukurova (Adana-Mersin) development agencies which were established as the pilot development agencies in Turkey, all 26 development agencies in statistical regions were established in 2009 and immediately began their activities in economical and social fields. Development agencies' different and flexible structure, designed to move fast and efficiently, gives also an opportunity to look into "development" phenomenon from different aspects.

Development process creates continuous change and this process needs to be supported by national or international capital. In this framework the role of development agencies is critically important. The main mission of the development agencies is to create or to reveal the capital needed for development. The need to consider physical, human and social capital together in terms of composing methodologies to cooperate and develop in solidarity, takes part also in academical literature. In this work, development agencies with their organisational features, impact capacity and the logic of formation, are deemed ideal institutions to support development by building social capital.

Keywords : Development, Development Agencies, Social Capital, Solidarity

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	1
2. BÖLGESEL KALKINMA.....	2
2.1. Bölgesel Kalkınma İhtiyacı ve Gelişimi	2
2.2. Avrupa Birliğinde İstatistik Bölgeler	4
2.3. Kalkınma Ajanslarının Felsefesi ve Dayandığı Temel İlkeler	6
2.4. Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri ve Sürdürülebilirlik.....	9
2.5. Türkiye’de İstatistik Bölgeler ve Bölge Kalkınması	10
2.6. Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu.....	12
2.7. Toplumsal İşbirliği ve Toplumsal Sermayenin Gelişmesinde Kalkınma Ajansları...	23
3. KALKINMA SÜRECİNDE TOPLUMSAL SERMAYE OLGUSU	25
3.1. Toplumsal Sermaye Kavramı ve Tarihi.....	25
3.2. Toplumsal Sermayenin Tanımlanması	27
3.3. Toplumsal Sermaye Formları	30
3.4. Bağlayıcı ve Köprü Kurucu Toplumsal Sermaye Ayrımı.....	32
3.5. Toplumsal Sermaye Teorisinde Karşıt Görüşler	35
4. TOPLUMSAL SERMAYENİN KALKINMA VE YÖNETİM STRATEJİLERİNE ETKİSİ.....	38
4.1. Toplumsal Sermaye ve İstihdam	49
4.2. Toplumsal Sermaye ve Yoksullukla Mücadele	50
4.3. Toplumsal Sermaye ile Kent –Devlet Yönetimi ve Etkileşimi.....	53
5. TOPLUMSAL SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİNDE KURUMSALLAŞMA	57
5.1. Ortaklıklar.....	57
5.1.1. Sivil Toplum Örgütleri	58
5.1.2. Özel Sektör	61
5.1.3. Kamu Kurumları	62
5.2. Ortaklıklarda Temel Unsurlar ve Türkiye’ye İlişkin Göstergeler	71
5.2.1. Gönüllü Katılım.....	71
5.2.2. Mahkemelere İntikal Eden İhtilaflar	73
5.2.3. Güven Unsuru	75
5.2.4. Ulusal Düzeyde Çalışma: Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi.....	76
6. TOPLUMSAL SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİNDE KALKINMA AJANSLARININ UYGULAMALARI VE İZMİR KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ	79
6.1. İzmir Kalkınma Ajansı ve İstatistik Bölge Olarak İlk Uygulamalar.....	81

6.1.2.	Bölge Planlaması	81
6.1.3.	Bölgesel Gelişme Plan İlkeleri ve Uygulamaları	84
6.1.4.	2007-2008 Ön Bölgesel Gelişme Planı ve 2008 yılı Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı.....	86
6.2.	Kalkınma Ajanslarının Fonksiyonel Etkinliği ve Yenilikçilik (İnovasyon).....	88
6.3.	Kalkınma Ajansları ve Kümelenme.....	90
6.4.	Kalkınma Ajansları ve Yatırım Etkisi	91
6.5.	Proje Desteği Kapsamında Bir Uygulama Örneği	94
SONUÇ VE ÖNERİLER.....		101

KISALTMALAR

BYKP	Beş Yıllık Kalkınma Planı
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
ECONLIT	American Economic Association's Electronic Bibliography Amerikan Ekonomi Derneği Elektronik Bibliyografyası
EDAM	Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
ERDF	European Regional Development Fund Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu
ETAE	Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü
ETİB	Ege Tütün İhracatçıları Birliği
EURADA	Association of Regional Development Agencies
EUROSTAT	Statistical Office of the European Commission Avrupa Birliği İstatistik Ofisi
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
MATED	Manisa Teknik Elemanlar Derneği
MDA	Mevcut Durum Analizi
NUTS	Nomenclature of Territorial Units for Statistics İstatistiki Bölge Birimleri
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development Tennessee Vadisi Otoritesi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TVA	Tennessee Valley Authority
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
UNIDO	United Nations Industrial Development Organization Birleşmiş Milletler Sınai Kalkınma Örgütü
YASED	Uluslar arası Yatırımcılar Derneği

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Geleneksel Tavandan Tabana Yaklaşımına Karşı Yeni Tabandan Tavana Yaklaşım..	8
Tablo 2: Düzey 1-2-3 Bölgeleri	11
Tablo 3: Kalkınma Ajansları Bölge ve Merkezleri	17
Tablo 4: Econlit'te Toplumsal Sermaye, Beşeri Sermaye ve Sosyal Ağlara Yapılan Atıflar	26
Tablo 5: Toplumsal Sermayenin Formları ve Görünüşü.....	31
Tablo 6: Yönetim, Yönetimde Değişim ve Toplumsal Etkileşim.....	55
Tablo 7: Türkiye'de Dernek Sayıları	71
Tablo 8: İllere Göre Faal Dernek Sayısı	72
Tablo 9: 2006-2007 Yılı TCK Kapsamında Ceza Davaları	73
Tablo 10: Hukuk ve İdare Mahkemeleri Dava Sayıları	74
Tablo 11: Toplumsal Sermaye Endeksinde Kullanılan Değişkenler	77
Tablo 12: İller Bazında Toplumsal Sermaye Endeksi.....	78
Tablo 13: Patent Tescillerinin İllere Göre Dağılımı	89
Tablo 14: 2007 ve 2008 Dünya Yatırım Raporları	93
Anket Tablo 1: Projeden önce mezun olduğunuz alanda çalışan işletmelerle ne sıklıkta iletişim kurmuştunuz?	96
Anket Tablo 2: Proje kapsamında, proje yönetimindeki kişilerin ilişkiler ağı aracılığıyla istihdam veya mesleki deneyim gibi bir ekonomik menfaat sağlayabildiniz mi?.....	97
Anket Tablo 3: Yukarıdaki soruya cevabınız evet ise; projede yer almamış olsaydınız bu süre zarfında aynı sektörde istihdam edileceğinizi düşünür müydünüz?.....	97
Anket Tablo 4: Proje kapsamında mesleki bir derneğe üye oldunuz mu?	98
Anket Tablo 5: Daha önce bir mesleki gruba, derneğe üye oldunuz mu?	98
Anket Tablo 6: Üyeliğin devamı arzuluyor mu?.....	98
Anket Tablo 7: Diğer benzer sosyal ilişkilerin de ekonomik menfaat sağlayacağına inanıyor musunuz?	99
Anket Tablo 8: Sizce, genel itibarla, insanların çoğuna güvenilebilir mi?	99

Anket Tablo 9: Projeden uygulanmadan önce ‘‘Genel itibarla, insanların çoğuna güvenilebilir mi?’’ sorusuna ne cevap verirdiniz?	99
Anket Tablo 10: Projeden sonra geleceğe daha umutlu bakabiliyor musunuz?	100
Anket Tablo 11: Sizce, insanların ekonomik yaşantısında sosyal ilişkiler ne kadar önemlidir?	100

1. GİRİŞ

Hemen her ülkenin başlıca kalkınma sorunu durumundaki bölgesel eşitsizlikler olgusu ülkemizin de gündemindedir. Gerek ekonomik gerekse politik birçok soruna neden olan bölgesel eşitsizlikleri gidermek üzere farklı yöntemler tartışılmakla birlikte halkın doğrudan muhatap olabileceği, halka en yakın, sorunu birlikte yaşayan ve en uygun çözümü en kısa zamanda üretebilecek kurum ve kuruluşlara inisiyatif verilmesi, genel kabul gören bir eğilim haline gelmiştir.

Ülkemizde de sıkça dile getirilen bölgesel eşitsizlikler ve bu eşitsizlikleri gidermek üzere çözüm yöntemleri arasında yerelden kalkınma anlayışına geçişin en somut adımlarından biri olan kalkınma ajansları ile hem bölgesel düzeyde politika belirleyebilecek hem de uygulayabilecek yapılar oluşturulmuş bulunmaktadır. Yeni bir yapılanma olarak kalkınma ajansları, mevcut kurum ve kuruluşların görev alanlarına giren temel konularda çalışma yapmak yerine sistemin daha hızlı işleyebilmesi için gerekebilecek hassas ve küçük müdahalelerde bulunabilecek bir yapı olarak tasarlanmıştır. Gerek kurum ve kuruluşların gerekse ekonomik gelişmenin en önemli unsurları olan işletmelerin canlanmasına katkı sağlamak, yeni yatırımcıların oluşturulması gibi çarpan etki ve heyecan yaratabilecek müdahale ve hizmetlerde bulunmak kalkınma ajanslarının görevleri arasındadır. Gerçekten, kalkınma ajanslarının en dikkat çeken görevlerinden biri de kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları arasında işbirliği geliştirmektir. Bu ifade ile ilk defa, toplumun genelini kapsayan bir uzlaş, işbirliği ve olumlu ilişki ağları, kalkınmanın unsurlarından biri olarak açıkça mevzuatta yer almıştır.

Toplum tabanında yaygın uzlaş, işbirliği ve olumlu ilişki ağları, kalkınmış ülkelerde ilk göze çarpan hususlardandır. Bilinçli, saygılı, birbirine güvenen toplumlar, otokontrol mekanizması ile idari, politik ve ekonomik alanlarla daha iyiye ulaşmada önemli roller üstlenebilmekte, gönüllü faaliyetlerle toplumsal sorunlara çözüm bulabilmektedir.

Bu çerçevede, ortak fayda için koordinasyonu ve işbirliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve güven gibi sosyal örgütlerin özellikleri olarak tanımlanan toplumsal sermaye, kalkınmak hedefi için önemli bir unsur haline gelmektedir. Klasik sermaye tanımlarının yanında yavaş yavaş yer almaya başlayan beşeri ve toplumsal sermaye, geliştirilerek harekete geçirildiğinde ekonomik ve sosyal güçlü etkileri görülecek, sürdürülebilir kalkınmaya destek olacaktır.

2. BÖLGESEL KALKINMA

2.1. Bölgesel Kalkınma İhtiyacı ve Gelişimi

Ülkenin mevcut kaynak ve potansiyellerini en verimli şekilde kullanarak, gelişmişlik farklılıklarını gidererek, dengeli ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması, günümüzde tüm ülkelerin ortak amacı haline gelmiştir.

Sanayileşme çabaları neticesinde bir merkez etrafında yoğunlaşan ekonomik ve sosyal faaliyetler, kentle kırsal arasında başlayan ekonomik, sosyal ve kültürel farklılaşmayı giderek artmış, konut, altyapı yetersizliği, çevre kirliliği gibi bölgelerarası gelişme farklılıklarını ortaya çıkarmıştır.

Kalkınmanın ekonomik ve sosyal maliyetlerini yükselten bu süreç, bölgelerin ekonomik etkinliklerini, nüfus dağılımını, kentlerin, çevrenin ve doğal dokunun bütünlüğünü bozmuş, sanayi ve ticaretin kentlerde yoğunlaşması, kırsal nüfusunun kente göçünü hızlandırmış ve böylece bölgelerarası kalkınmışlık farklılığının giderilmesi bir politika olarak gelişmeye başlamıştır.

Kalkınmışlık farklılığını azaltıcı politikalar daha çok, teknolojiye dayalı üretim olanaklarının desteklenmesi, bölge kaynaklarının kullanımına yönelik yatırımların teşviki, devlet eliyle bölgeye yatırım yapılması, özel kesim yatırımlarının bölgelere çekilmesi amacıyla çeşitli tedbirlerinin uygulanması, organize sanayi bölgeleri yoluyla üretim kümelerinin oluşturulması, altyapı tesislerine ağırlık verilmesi ve vasıflı işgücünün oluşturulmasına yönelik olarak

okulların ve üniversitelerin kurulması, çeşitli eğitim faaliyetlerinin düzenlenmesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın neden olduğu tahribattan sonra yaraların sarılması ve hızlı büyüme arzusu ile birlikte artan sanayileşme yarışı neticesinde "bölge" ve "kalkınma" kavramlarının bir bütün olarak işlenmesini zaruri bir hal almış, hemen bütün ülkelerde planlama ve bölgesel kalkınma çabalarına ağırlık verilmesine neden olmuştur.

Bölgesel kalkınma kavramının ekonomi literatüründe özellikle Avrupa Birliği'nin genişleme çalışmaları ile birlikte ağırlık kazandığı görülmektedir. Özellikle 1973'te başlayan ilk gelişme ve bütünleşme hareketi dikkatleri bölgesel farklılıklara çekmiş ve bu farklılıklar dengeli bütünleşmeye ciddi bir engel olarak tanımlanmıştır.

Türkiye'de de bölgelerarası gelişmişlik farklılıklarının temel nedenleri, zor arazi ve iklim şartları, iç ve dış piyasalara olan mesafe, dağınık ve çok sayıda kırsal yerleşim alanları olarak özetlenebilir (Can, 2003 : 121).

Az gelişmiş bölgelerin tarım ağırlıklı ekonomisi veya zayıflama eğilimindeki sanayi yapısı, beraberinde düşük gelir seviyesi, işsizlik yetersiz altyapıyı getirmekte ve böylece oluşan kısır döngü istisnai durumlar veya dış müdahale olmaksızın nadiren kırılabilir. Bu durum, farklılıkların azaltılmasını ve çeşitli düzeylerde tedbirler alınmasını gerektirmiştir.

Topluluğun ilk yıllarında Avrupa Sosyal Fonu ve Yatırım Bankası aracılığı ile başlayan ve daha sonra topluluğun en önemli aracı olarak 1975 yılında ortaya çıkan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF) ile devam eden süreçte oluşturularak işsizlik, tarım ve sanayi konuları bölgeler düzeyinde ele alınmaya başlanmıştır. Siyasi bir birlikteliğin de oluşmaya başlaması ülkelerin kendi bölgesel politikalarının etkisini sorgulanır hale getirmiş ve Avrupa Birliği ortak faydası çerçevesinde bölgesel politikalar geliştirilmeye başlanmıştır.

İlk başlarda merkezden yürütülen tavandan tabana geleneksel bölgesel politikalar, gelirin yeniden dağılımı yoluyla az gelişmiş bölgelerin desteklenmesine ve bölgeler arası gelişmişlik farklılıklarının kaldırılmasına yönelik dengeli ekonomik kalkınma anlayışına dayalı olmakla birlikte bu politikaların, küreselleşmenin ortaya çıkardığı yeni koşullara uyum sağlamada yetersiz kaldığı, dengeli bir biçimde birçok bölgeye dağıtılan büyük miktarda devlet yardımının ekonomik ivmeyi sağlamada istenen sonuçları yaratamadığı görülmüştür. Öncelikli olarak belirlenen belirli sayıdaki bölgeye yönelik daha seçici bir yeniden dağıtım politikası da zorluklarla karşılaşmış, çıkar çatışmalarına yol açmış ve yorucu rekabet kazananlar için bile beklenen yeterlilikte bir getiri sağlayamamıştır.

Sonuç olarak, devlet yardımlarının uzun dönemdeki faydasının sorgulanmaya başlanması ile birlikte yardımların; bölgeleri pasifleştirdiği, girişimciliği baskıladı, ekonomik yatırımı çekmiş olmasına rağmen yatırımın nitelik ve derinliğini artırmadığı yönünde eleştiriler gelmiştir. Bu sorunlar, bölgesel politikalarda yeni bir paradigma arayışına yol açmış, ve sonuçta bölgelerin rekabet gücünü arttırmaya odaklanan yeni bir paradigma geliştirilmiştir. Bir bölgesel politika olarak bölgelerin rekabet gücünü arttırmaya odaklanma ve içsel büyüme kuramına dayalı bu yeni paradigmaya göre bölge, kullanılmayan birçok kaynağın bulunduğu, ekonomik bir varlık olarak görülmekte, bölgesel kalkınma, kurumsal bir alt yapının oluşturulması ve bu alt yapının kullanılmayan kaynakları harekete geçirmesi ile gerçekleşmektedir. Yeni paradigmada, bölgenin arz yapısının güçlendirilmesi, bölge dışından yatırımcıların çekilmesi, karar verme sürecinin desantralizasyonu, bölgeye özgünlük, insan sermayesi, toplumsal sermaye, yerel iş kültürü, bilgi transfer networkleri, üretim faktörleri ve sisteminin kalitesi, bölgesel deneyimlerden öğrenme, yenilikler gibi iktisadi kavramlar, ön plana çıkmıştır. (Kumral, 2006: 280)

2.2. Avrupa Birliğinde İstatistiki Bölgeler

Topluluğa üye ülkelerde benzer uygulamalar yapmak ve bölgesel politikalar oluşturmak, istatistiki olarak homojen bölgelerin tespit edilmesini gerekli kılmıştır. Bu amaçla Eurostat, 1988 yılından itibaren istatistiki veri üretmek amacıyla NUTS

(Nomenclature of Territorial Statistical Units) bölge sınıflaması oluşturmaya başlamıştır. Böylece, Topluluğun bölgesel politikaları ve uygulama araçları, Eurostat'ın istatistiki bölge sınıflamaları esas alınarak hazırlanmaya başlamıştır.

Eurostat'ın verileri itibariyle, 1 Ocak 2008 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Avrupa Birliği içinde 97 NUTS 1 düzey bölgesi, 271 NUTS 2 düzey bölgesi ve 1303 NUTS 3 düzey bölgesi bulunmaktadır (EUROSTAT, 2010a).

NUTS 1 düzey bölgesi 3 milyon ile 7 milyon nüfus büyüklüğünde gelişmiş, kendine yeterli ekonomik güce sahip majör bölgeler iken NUTS 2 düzey bölgesi 800.000 ile 3 milyon nüfus büyüklüğündeki bölgeleri ve NUTS 3 bölgesi ise 150.000 ile 800.000 nüfus büyüklüğündeki bölgeleri ifade etmektedir. Uygulama itibariyle NUTS 3 bölgeleri birleşerek NUTS 2 bölgelerini, NUTS 2 bölgeleri ise birleşerek NUTS 1 bölgelerini oluşturmaktadır. NUTS bölgeleri bölgesel istatistiklerinin toplanması, geliştirilmesi ve uyumlaştırılması, bölgelerin sosyal ve ekonomik analizlerinin yapılması, topluluk bölgesel politika çerçevesinin oluşturulmasında araç olarak kullanılmaktadır (Turan, 2005: 148).

Topluluk, bölgesel politikalarında üye ülkeler için geliştirdiği NUTS 1-2-3 bölgelerinden “temel düzey (basic region)” olarak adlandırdığı NUTS 2 düzeyini esas almaktadır (EUROSTAT, 2010b). Avrupa Birliği'nde bölgeler planlama ve teşvik programları bu kümelendirme çerçevesinde yapılmaktadır (Mengi, 1998: 52).

Bölge düzeyinde yaşanan değişimi istatistikî olarak ölçebilmek, benzer bölgelerle mukayese edilebilir verilere ulaşmak için istatistikî bölgeler önem taşımaktadır. Bölgesel düzeyde hazırlanan planlar, teşvik programları ve çalışmalar, doğal olarak bölge düzeyinde faaliyet gösteren ve uygulanmalarını sağlayacak kurumları akla getirmektedir. Özellikle Avrupa Birliği'ne üye tüm ülkeler bölgesel kalkınma çalışmalarına başlanması ile birlikte bölge düzeyinde faaliyet gösteren ve kalkınma odaklı çalışan kurumlara duyulan ihtiyaç ve ortaya çıkan kurumsal boşluk kalkınma ajansları ile doldurulmuştur.

2.3. Kalkınma Ajanslarının Felsefesi ve Dayandığı Temel İlkeler

Kalkınma ajansları, merkezi yönetimin hiyerarşisinden ayrı, özerk bir yapıda belirli bir bölgenin sosyo-ekonomik koşullarını geliştirme amacıyla Dünya'da 1930'lu yıllardan itibaren kurulmaya başlanmıştır (Apan, 2004: 48). Birçok dünya ülkesinde ve özellikle Avrupa'da kurulan kalkınma ajansları faaliyetlerine devam etmektedir. Bu konudaki ilk örnek 1933 yılında ABD'de kurulan Tennessee Valley Authority (TVA)'nin olarak gösterilmektedir. Daha sonra Avrupa ülkesi veya değil birçok ülke de benzer yapılanmalara geçmiştir.

Özellikle, İkinci Dünya savaşının ardından yaşanan toparlanma ihtiyacı, Avrupa ülkelerinde bölgesel kalkınmaya yönelik politikaların geliştirilmesine (Parlak ve Özgür, 2002: 257) ve kalkınma ajanslarına özel önem verilmesine neden olmuştur. Küreselleşme sürecinde, iletişim teknolojisinin de etkisi ile bilgi ve sermaye akışı hızlanmış, ülkelerden ziyade bölgeler ön plana çıkmaya başlamış ve rekabette temel aktörler haline gelmiştir. Gerek sermaye akışı gerekse de tarihsel, demografik ve sosyolojik nedenlerle farklı gelişen bölgelerde kalkınma sürecinin koordine edilebilmesi önemli bir gereksinim haline gelmiştir. Bu çerçevede farklı ülkelerde değişik özelliklere, görev ve yetkilere sahip kalkınma ajansları oluşturulmuştur.

Avrupalı ülkeler 1950'li yıllardan beri geliştirdikleri bölgesel politikaların ilk yıllarında sosyal ve ekonomik müdahalelere öncelik vermişken daha sonraki yıllarda içsel kalkınma politikalarına ağırlık verilmeye başlanmıştır. 1970'lerle birlikte iki farklı yaklaşım bir arada uygulanmaya başlamıştır. Birinci yaklaşım tabandan tabana politik bir yapı içerirken, diğeri ise tabandan tavana bir yaklaşımdır ve bu süreçte kalkınma ajansları önem kazanmıştır. Geline aşamada, Avrupa ülkelerinde genel politika olarak bölgelerin ekonomik bakımdan özerkleştirmek ve bölge dışından girişimcileri çekerek bölgesel kalkınma ve rekabetin hızlandırılması olarak görülmektedir (Hasanoğlu, Aliyev, 2006: 88).

1950'li yıllardan önce Avrupa'da kurulmaya başlayan ajanslar, Avrupa Birliği'nin etkisiyle 1990'lı yıllardan itibaren Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinde de kurulmaya başlanmıştır (Çalt, 2005:11). AB'nin görevlendirdiği uzmanlar tarafından kurulan kalkınma ajanslarının finansmanları başlangıçta AB tarafından sağlanmış olup 1990'lı yıllarda ajans sisteminin ithal edilmesi nedeniyle olumlu ile olumsuz sonuçlar birlikte yaşanmıştır (Turan, 2005: 185).

Literatürde kalkınma ajanslarının kuruluşuna ilişkin muhtelif nedenler ileri sürülse de temel olarak; bölgesel stratejileri uygulama, yerel ve bölgesel girişimciliği destekleme, alt yapı hizmetlerinin sunulmasına yardımcı olma, özel sektörün yakın geleceği için yerel-bölgesel çözümler araştırma ve bölgesel talepleri karşılayacak yeni ürün ve hizmet üretimi için finansal garantiler ve çözümler arama özelliklerine dikkat çekilmektedir (Demirci, 2003: 16).

Birçok Avrupa ülkesinde 1950'li ve 1960'lı yıllardan bu yana bölgesel ölçekte ekonomiyi canlandırmak, örgütlemek ve geliştirmek üzere kurulan kalkınma ajansları, mevzuata ve faaliyetlere göre ülkeden ülkeye farklılıklar sergilemektedir. Günümüzde kalkınma ajanslarının genel olarak, önemli birtakım avantajları nedeniyle tabandan tavana doğru örgütlenme modelini benimsediğini görüyoruz. (Berber ve Çelepçi, 2005: 146).

Katılımcılığın, çözüm odaklılığın önem kazanması, ihtiyaca yönelik stratejiler oluşturulması ve geniş uzlaş platformunda kolektif hareket zorunluluğu kalkınma ajanslarının örgütlenme ve çalışma prensiplerine etki etmektedir.

Aşağıda Tablo 1 'de belirtildiği üzere tabandan tavana yaklaşımda, hızlı karar alıp uygulayabilme, durağanlık yerine yeniliklere açık olabilme, çözüme yönelik faaliyetler ve iletişim ana hatları oluşturmaktadır.

Tablo 1: Geleneksel Tavandan Tabana Yaklaşımına Karşı Yeni Tabandan Tavana Yaklaşım

Yenilikler	Geleneksel Tavandan Tabana	Yeni Tabandan Tavana
Örgütlenme	Ulusal merkezi yönetime bağlı yapı Bürokratik genel yaklaşımlar	Bölgesel yarı özerk yapı Esnek ihtisaslaşmış yaklaşımlar
Ekonomik Araçlar	Bölgeler arası eşitlik Ulusal ekonominin büyümesi	Bölgeler arası rekabet Bölgesel ekonominin büyümesi
İşlevsel Yöntem	Otomatik/ihtiyari Sorunlara tepki veren (reactive)	İhtiyari sorunları öngörerek önlem geliştiren (proaktif)
Politika Araçları	Bürokratik düzenlemeler Mali yaptırımlar Danışmanlık servisleri Kamu hizmetleri	Finansal yaptırımlar Danışmanlık servisleri Kamu hizmetleri

Kaynak : Berber ve Çelepçi, 2005: 147

Kalkınma ajansları, bürokratik yapılarına, özerkliklerine, kuruluş amaçlarına ve eylemlerine göre çeşitlenmekte ve sınıflandırılabilir. Kalkınma ajansları örnekleri temel olarak bağımsız birer kuruluş niteliğinde çalışmakla birlikte, merkezi yönetim ve yerel yönetimle işbirliği noktasındadır. Bu itibarla gerek merkezi yönetimin gerekse de yerel yönetimlerin desteği kalkınma ajansları için büyük önem taşımaktadır.

Kalkınma ajansları, kuruluşlarına göre;

- Merkezi yönetimler tarafından kurulan kalkınma ajansları,
- Yerel ve bölgesel yönetimler dahilinde olan kalkınma ajansları,
- Yerel ve bölgesel yönetimler tarafından kurulan kalkınma ajansları,
- Kamu/özel ortaklıklarıyla kurulmuş bağımsız kalkınma ajansları

olarak sınıflandırılmakta ve

işlevlerine göre ;

- Stratejik kalkınma ajansları;
- Genel operasyonel kalkınma ajansları ajanslar ve
- Sektörel operasyonel ajanslar

olarak sınıflandırılmaktadır. (Berber ve Çelepçi, 2005: 148)

2.4. Kalkınma Ajanslarının Faaliyetleri ve Sürdürülebilirlik

Avrupa Kalkınma Ajansları Birliği EURADA, kalkınma ajanslarını, bölgede yeni şirket kuruluşuna, şirket ve personellerinin eğitime, yatırım bölgelerine ve yatırımcı çekilmesine yönelik çalışmalara, teknoloji transferine, mekansal planlama çalışmalarına, sanayinin geliştirilmesine ve özellikle topluluk politikalarının uygulanmasına yönelik olarak faaliyetlerde bulunan gösteren kuruluşlar olarak işaret etmektedir (EURADA, 2009).

Bu çerçevede, faaliyetlerine göre kalkınma ajansları üç ana grupta toplanabilmektedir(Berber ve Çelepçi, 2005: 148). Stratejik kalkınma ajansları bilgi bankalarının oluşturulması, bölgenin ulusal ve uluslararası platformda desteklenmesi, küçük ve orta boy işletmelere destek bilgi sağlama, girişim potansiyelini ortaya çıkarma gibi hedeflere yönelirken genel operasyonel kalkınma ajanslarının temel hedefleri stratejik kalkınma ajanslarının işlevlerini dikkate almak suretiyle sektörler arası gelişme projelerinin oluşturulması, desteklenmesi ve yönlendirilmesidir. Sektörel operasyonel kalkınma ajansları ise, bir bölgenin belirli bir faaliyetini veya bir yerin belirli projelerini desteklemek amacıyla kurulmaktadır.

Diğer taraftan kalkınma ajansları yerine getirdikleri faaliyetlerine göre zayıf ve güçlü kalkınma ajansları olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Esas faaliyetleri bölgelerine dış yatırımcıları çekebilmek, bölgelerini yatırımcılara tanıtmak olan ajanslar zayıf ajans olarak nitelendirilmektedir. Avrupa'da ve özellikle çok gelişmiş bölgelerdeki çoğu ajans, bölge dışından bölge içine teknoloji transfer edebilmek, enformasyon hizmeti sunmak, etkinliklerini arttırmak ve ilişkilerini geliştirmek için

yurt içi ve dışında irtibat noktaları oluşturan zayıf ajans niteliğindeki ajanslardır (Kumral, 1993, :51).

Bölgeye yatırım çekme amacına ek olarak bölgesel ekonomi ve iş hayatının gelişmesi, bölgesel kentleşme ve çevrenin dzenlenmesi, istihdamın arttırılması amacı taşıyan ajanslar da güçlü ajanslar olarak nitelendirilmektedir. Merkezi ynetim tarafından desteklenen güçlü ajanslar kalabalık personeli ile bölgelere verilen yardımların dağıtımını yerine getirme çalışmaları; ekonomik potansiyelini kaybetmiş, yoksulluktan dolayı yeni yatırım yapılamayan kentsel alanların yeniden yapılandırma çalışmaları; geçmişte iyi olan sanayi bölgelerinin gerilemesi sonucunda kullanılmaz hale gelen arazilerin iyileştirilmesine ynelik faaliyetler; kırsal alanların kalkınması ve bu alanlarda tarıma dayalı sanayinin mümkünse turizmin gelişmesini sağlayıcı etkinlikler; konut üretiminde bulunanlar için arazi temin etme gibi birçok alanda faaliyet göstermektedir (Berber ve elepi, 2005: 149).

2.5. Türkiye’de İstatistiki Bölgeler ve Bölge Kalkınması

Avrupa Birliği’nin bölgesel politikalarda kullandığı NUTS bölge sistemi, ülkemizde de 2002 yılında Bakanlar Kurulu Kararı ile hayata geçirilmiştir.

Bölgesel istatistiklerin toplanması, geliştirilmesi, bölgelerin sosyo-ekonomik analizlerinin yapılması, bölgesel politikaların çerçevesinin belirlenmesi ve Avrupa Birliği Bölgesel İstatistik Sistemine uygun karşılaştırılabilir istatistiki veri tabanı oluşturulması amacıyla ülke çapında İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasının tanımlanmasına ilişkin olarak Bakanlar Kurulu’nca 28/8/2002 tarihinde karar alınarak 22 Eylül 2002 tarihli resmi Gazetede yayımlanmış ve yürürlüğe girmiş ve lkemizde Tablo 2’deki gibi üç düzeyde istatistiki bölge birimleri oluşturulmuştur.

Tablo 2: Düzey 1-2-3 Bölgeleri

Kod	Düzey1	Düzey2	Düzey3	Kod	Düzey1	Düzey2	Düzey3
TR1	İstanbul			TR8	Batı Karadeniz		
TR10		İstanbul		TR81		Zonguldak	
TR100			İstanbul	TR811			Zonguldak
TR2	Batı Marmara			TR812			Karabük
TR21		Tekirdağ		TR813			Bartın
TR211			Tekirdağ	TR82		Kastamonu	
TR212			Edirne	TR821			Kastamonu
TR213			Kırklareli	TR822			Çankırı
TR22		Balıkesir		TR823			Sinop
TR221			Balıkesir	TR83		Samsun	
TR222			Çanakkale	TR831			Samsun
TR3	Ege			TR832			Tokat
TR31		İzmir		TR833			Çorum
TR310			İzmir	TR834			Amasya
TR32		Aydın		TR9	Doğu Karadeniz		
TR321			Aydın	TR90		Trabzon	
TR322			Denizli	TR901			Trabzon
TR323			Muğla	TR902			Ordu
TR33		Manisa		TR903			Giresun
TR331			Manisa	TR904			Rize
TR332			Afyon	TR905			Artvin
TR333			Kütahya	TR906			Gümüşhane
TR334			Uşak	TRA	Kuzeydoğu Anadolu		
TR4	Doğu Marmara			TRA1		Erzurum	
TR41		Bursa		TRA11			Erzurum
TR411			Bursa	TRA12			Erzincan
TR412			Eskişehir	TRA13			Bayburt
TR413			Bilecik	TRA2		Ağrı	
TR42		Kocaeli		TRA21			Ağrı
TR421			Kocaeli	TRA22			Kars
TR422			Sakarya	TRA23			İğdır
TR423			Düzce	TRA24			Ardahan
TR424			Bolu	TRB	Ortadoğu Anadolu		
TR425			Yalova	TRB1		Malatya	
TR5	Batı Anadolu			TRB11			Malatya
TR51		Ankara		TRB12			Elazığ
TR510			Ankara	TRB13			Bingöl
TR52		Konya		TRB14			Tunceli
TR521			Konya	TRB2		Van	
TR522			Karaman	TRB21			Van
TR6	Akdeniz			TRB22			Muş
TR61		Antalya		TRB23			Bitlis
TR611			Antalya	TRB24			Hakkari
TR612			Isparta	TRC	G.doğu Anadolu		
TR613			Burdur	TRC1		Gaziantep	
TR62		Adana		TRC11			Gaziantep
TR621			Adana	TRC12			Adıyaman
TR622			Mersin	TRC13			Kilis
TR63		Hatay		TRC2		Şanlıurfa	
TR631			Hatay	TRC21			Şanlıurfa
TR632			K.Maraş	TRC22			Diyarbakır
TR633			Osmaniye	TRC3		Mardin	
TR7	Orta Anadolu			TRC31			Mardin
TR71		Kırıkkale		TRC32			Batman
TR711			Kırıkkale	TRC33			Şırnak
TR712			Aksaray	TRC34			Siirt
TR713			Niğde				
TR714			Nevşehir				
TR715			Kırşehir				
TR72		Kayseri					
TR721			Kayseri				
TR722			Sivas				
TR723			Yozgat				

2002 yılındaki bu sınıflandırmanın ardından 2005 yılında Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) olarak yeniden yapılandırılması ile birlikte bölgesel düzeyde istatistikler oluşturulmaya ve kullanılmaya başlanmış, tespit edilen bölgeler ve bölgelere ilişkin veriler, Avrupa Birliğine benzer şekilde bölgesel politikalar ve çalışmaların temeli haline gelmiştir. İlk örnek uygulamalar olarak Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki Mali İşbirliği kapsamındaki çalışmalar ile Devlet Planlama Teşkilatı koordinasyonunda:

- Doğu Anadolu Kalkınma Programı TRB2 Düzey 2 bölgesinde,
- TR82, TR83 ve TRA1 Düzey 2 bölgelerinde,
- TRA2, TR72, TR52 ve TRB1 Düzey 2 Bölgelerinde ve
- TR90 düzey 2 bölgesinde

Bölgesel kalkınma programları yürütülmüş ve programlar için belirlenen öncelik alanlarında destekler verilmiştir.

Merkezi düzeyde planlanan ancak bölge düzeyinde uygulanan programlar esnasında yerel düzeyde kuruluşlara duyulan ihtiyaç, programlara özel görevlendirilen uygulama birimleri ile karşılanmaya çalışılmıştır. Uygulamaya yönelik çalışmalar, Avrupa Birliği'nde olduğu üzere bölge esasına göre yapılanmış aracı kurumlara olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

Bölgesel plan ve programların oluşturulması uygulanması ile ilgili çalışmalar ve yapılanma faaliyetleri 2006 yılında kalkınma odaklı ve bölge düzeyinde faaliyet gösterecek kalkınma ajanslarına yönelik düzenlemenin kanunlaşması ile yeni bir boyut kazanmıştır.

2.6. Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu

Bilgi akışının akıl almaz hızlara eriştiği, bilgi toplumu kavramının sıkça kullanıldığı, iletişim araçlarının her geçen gün yenilendiği günümüzde, geçen yıllara kıyasla hem özel sektörde hem de kamu yönetiminde daha kısa sürede daha fazla ve

yüksek kalitede iş yapılabilen, hizmet verilebilmektedir. Verilen hizmetler ve üretilen iş, daha yeni ihtiyaçlara ve beklentilere neden olmakta, böylece hemen her alanda karmaşık süreçlerle giderek daha sık karşılaşılmaktadır. Çözüm bekleyen işlerin artması, özellikle kamu yönetiminde çözüm merciiinin yetki paylaşımını gerekli kılmaktadır.

1961’de kurulan Devlet Planlama Teşkilatı ile ülkemizde kurumsal olarak merkezi planlama ve planlı kalkınma fikrinin hayata geçirilmesi mümkün olmuştur. Fransız kamu yönetiminin güçlü ve merkeziyetçi özelliğini hemen her alanda hissettiğimiz ülkemizde merkezi planlama anlayışı her zaman önemini korumuş, “merkezi planlama” çoğu zaman “ulusal kalkınma” ile eşanlamli olarak kullanılmıştır.

Ulusal kalkınmanın ülke genelinde dengeli bir şekilde gerçekleştirilmesi şüphesiz tüm ülkelerin ortak hedefi haline gelmiştir. Dengeli, bölgeler arasında farklılıkların en aza indirgenebildiği, ülkenin mevcut kaynaklarını ve imkânlarını en verimli şekilde kullanmayı gözetken planlı ulusal kalkınmanın ise yerelin ihtiyaçlarını ve bu ihtiyaçlara cevap verecek kurumsal bir yapıyı, bir bölgesel planlama anlayışını gerektirdiği artık tartışılmamaktadır.

Devlet Planlama Teşkilatının da buna paralel olarak kuruluşundan itibaren bölgesel ve planlı kalkınmaya odaklı olarak çalışmalara giriştiğini görmekteyiz.

Kollektif kalkınmanın sağlanması için bütünleşik hareket zorunluluğu ve bu hareketin içinde yer alması gereken kurumsal yapılanma, daha Zonguldak İl Planı, Doğu Marmara, Keban, Ege Bölgesi Kalkınma Planı, Çukurova ve Antalya Planları, Çukurova Kentsel Gelişme Projesi ve Güneydoğu Anadolu Projesi, Zonguldak-Bartın-Karabük, Yeşilirmak, Doğu Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölge Planları hazırlanmadan gerek akademik alanda gerekse kamu politikasında farkına varılmış bir husustur. Nitekim 1963 yılında hazırlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölüm VIII., Bölge Planlaması ve Kalkınması başlığı altındaki Teşkilat, Meseleler ve Tedbirler kısmında yer almakta olan;

“ Gerek bölge araştırmaları gerek yukarıdaki tanımlamaya göre bölge planlaması, yetişmiş eleman azlığı ve ayrıntılı bilgi toplama zorluğu yüzünden ancak uzun sürede etkili bir şekilde gerçekleştirilebilecek bir iştir. Bölge araştırmaları için eleman yetiştirme ve buna paralel olarak takımlar kurma işi bir programa bağlı olarak yürütölmektedir.”

“Bölge kalkınma ve planlamasıyla ilgili çalışmaların gerçekleştirilmesi, hem merkezde hem de bölgelerde ihtiyaca elverişli teşkilat ve yeterli personelin bulunmasını gerektirmektedir.”

Varılacak en son amaç, her bölgede araştırma takımları kurmak yoluyla ileride genel plan çerçevesinde uygun bölge programları hazırlamak ve bunların uygulanması bakımından gerekli idari teşkilatlanmayı sağlamaktır.”

ifadesi ile konu, ulusal politikada da yerini almıştır (I.BYKP, 1963).

Yerelden kalkınma ve amaca ulaşmak için gerekli kurumsal yapılanmanın önemi daha Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda tespit edilmiş ve zaman içinde buna yönelik girişimler yapılmış olsa da kalkınmada öncelikli yöreler temelinde merkezden hazırlanan plan ve programların etkisi kısıtlı kalmış, Birinci BYKP'ndan Sekizinci BYKP'na kadar somut bir gelişme kaydedilememiştir. Bu süreçte hissedilen gereksinimler, 2006 yılında yürürlüğe giren Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'da Kalkınma Ajansları'nın görev tanımlarına yansımıştır.

2001-2005 yıllarına ilişkin Sekizinci BYKP, Bölgesel Gelişme Hedef ve Politikaları Bölümü, Bölge Planlaması alt başlığında yer alan Kurumsal ve Hukuki Düzenlemeler altında “546. Planların, Programların ve Bölgesel Planların hazırlık, uygulama, koordinasyon ve izleme aşamalarının etkinliğini artırmak üzere, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı'nca ihtiyaç duyulan merkezlerde birimlerin oluşturulması için düzenlemeler yapılacaktır.” denilerek kalkınma ajansları gibi bir

kurumsal yapının zaruret olduğu hususu yinelenmiş ve görece az gelişmiş yöreler için bugüne kadar yapılan birçok bölge planında (Zonguldak-Bartın-Karabük; Doğu Anadolu Kalkınma Programı; Doğu Karadeniz Kalkınma Programı) bu husus önerilmiştir (DPT, 2007).

Dokuzuncu Kalkınma Planı'nın Bölgesel Gelişme Politikasının Merkezi Düzeyde Etkinleştirilmesi alt başlığında da bölgesel gelişme planlarının; yerel dinamikleri ve içsel potansiyelleri harekete geçirmeye yönelik strateji ve öncelikleri belirleyen esnek, dinamik, katılımcı ve uygulanabilir nitelikte hazırlanması, Kalkınma ajanslarıyla işbirliği içinde tüm bölgelerin gelişme stratejileri ve planlarının tamamlanması ve yeterli finansmanla desteklenmesi öngörülmektedir. Buna uygun olarak hazırlanan 2007-2009 Orta Vadeli Programın "D.Bölgesel Gelişme ve Bölgesel Gelişmişlik Farklarının Azaltılması" başlığı altında;

"Ulusal ölçekte bölgesel ve mekansal gelişme çerçevesi oluşturulacağı, , kalkınma ajansları ile işbirliği içinde bölgesel gelişme stratejileri ve planlarının hazırlanacağı, alt ölçekli plan ve stratejilerin kapsamı ile ilke ve standartlarının belirleneceği,

Bölgesel plan ve programların uygulanabilir nitelikte hazırlanacağı, mevcut entegre bölgesel gelişme planları uygulanabilir programlara dönüştürüleceği, bunlarla tutarlı bir kaynak tahsisi sağlanacağı, izleme ve değerlendirme mekanizmalarının oluşturulacağı,

Kalkınma ajansları başta olmak üzere yerel düzeyde kurumsal yapıların oluşturulacağı, mevcut yapıların kapasitesinin geliştirileceği, merkezi ve yerel kurumlar arasındaki işbölümünün etkinleştirileceği,

Özellikle az gelişmiş bölgelerde yerel düzeyde uzmanlaşmayı destekleyecek şekilde beşeri kaynaklar ve sosyal sermayenin geliştirileceği, bölgesel potansiyelleri ve işgücü piyasası özelliklerini dikkate alan işgücü eğitimi ve girişimcilik programlarının uygulanacağı,

ifade edilmiştir. Aynı hususlar, 2008-2010 Orta Vadeli Programda da yinelenmiştir.

Neticede, kalkınma olgusunun tek bir faktörden oluşmadığı, bölgeye yönelik etkenlerin göz önüne alınması gerektiği, halkın da içinde olduğu ve işbirliği içinde, benimsenerek, katkı koyarak gerçekleştirilmesinin rasyonel bir yol olduğu gerçeği, tüm dünyada kabul edilen bir araç olarak kalkınma ajanslarının ülkemizde de uygulanması gereğini işaret etmiştir.

Kalkınma ajansları benzeri yapılara Türkiye’de ihtiyaç olduğuna dair düşünce ve tespitlerin geçmişi 1960’lı yıllara gitmekle birlikte Türkiye’nin ilk kez üye adaylığının tescil edildiği 1999 Helsinki zirvesi özel önem taşımaktadır. Avrupa Birliği Konseyi tarafından 14 Nisan 2003 tarihinde kabul edilen Türkiye İçin Katılım Ortaklığı Belgesi’ndeki kısa vadeli hedefler arasında gelişmişlik farklarının azaltılmasına yönelik olarak “Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu” başlığı altında bölgesel kalkınmayı yürütecek idari yapıların güçlendirilmesi öncelik olarak işaret edilmiş ve sürecin hızlanması ile birlikte kalkınma ajanslarına yönelik mevzuat çalışmaları ağırlık verilmeye başlanmıştır.

Nitekim 25 Ocak 2006 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilerek 8 Şubat 2006 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanan 5449 sayılı “Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun” ile Kalkınma Ajansları, ülkemizin mevzuatına girmiştir.

Kanunun ikinci, üçüncü maddeleri ve Ek 1 birlikte dikkate alındığında kalkınma ajanslarının düzey 2 istatistikî bölge birimleri esas alınarak kurulduğu görülmektedir.

Kanunun hemen ardından;

- 06 Temmuz 2006 tarihinde İzmir ve Adana-Mersin’de pilot kalkınma ajanslarını kuran Bakanlar Kurulu Kararı,

- 25 Temmuz 2006 tarihinde Kalkınma Ajanslarının Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik ve Kalkınma Ajansları Personel Yönetmeliği,
- 28 Eylül 2006 tarihinde Kalkınma Ajansları Bütçe ve Muhasebe Yönetmeliği,
- 8 Kasım 2008 tarihinde Kalkınma Ajansları Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği,
- 22 Kasım 2008’de 8 bölgede kalkınma ajansı kurulmasına dair Bakanlar Kurulu Kararı,
- 25 Temmuz 2009 tarihinde 16 bölgede kalkınma ajansı kurulmasına dair Bakanlar Kurulu Kararı,
- 3 Ağustos 2009 tarihinde ise Kalkınma Ajansları Denetim Yönetmeliği ve 18 Eylül 2009 Bazı Düzey 2 Bölgelerinde Kalkınma Ajansları Kurulmasına Dair Bakanlar Kurulu Kararlarında Değişiklik Yapılması Hakkında Karar

Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Hali hazırda, Türkiye’de kurulan Kalkınma Ajansları ve merkezleri, kuruluş sırasına göre aşağıdaki tablodaki gibidir:

Tablo 3: Kalkınma Ajansları Bölge ve Merkezleri

Düzey 2 Bölgesi	Kapsamdaki İller	Merkez
TR 31	İzmir	İzmir
TR 62	Adana, Mersin	Adana
TR 10	İstanbul	İstanbul
TR 52	Karaman, Konya	Konya
TR 83	Amasya, Çorum, Samsun, Tokat	Samsun
TRA1	Bayburt, Erzincan, Erzurum	Erzurum
TRB2	Bitlik, Hakkari, Muş, Van	Van

TRC1	Adıyaman, Gaziantep, Kilis	Gaziantep
TRC2	Diyarbakır, Şanlıurfa	Diyarbakır
TRC3	Batman, Mardin, Şırnak, Siirt	Mardin
TR21	Edirne, Kırklareli, Tekirdağ	Tekirdağ
TR22	Balıkesir, Çanakkale	Balıkesir
TR32	Aydın, Denizli, Muğla	Denizli
TR33	Afyonkarahisar, Kütahya, Manisa, Uşak	Kütahya
TR41	Bilecik, Bursa, Eskişehir	Bursa
TR42	Bolu, Düzce, Kocaeli, Sakarya, Yalova	Kocaeli
TR51	Ankara	Ankara
TR61	Antalya, Burdur, Isparta	Isparta
TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	Hatay
TR71	Aksaray, Kırıkkale, Kırşehir, Nevşehir, Niğde	Nevşehir
TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	Kayseri
TR81	Bartın, Karabük, Zonguldak	Zonguldak
TR82	Çankırı, Kastamonu, Sinop	Kastamonu
TR90	Artvin, Giresun, Gümüşhane, Ordu, Rize, Trabzon	Trabzon
TRA2	Ağrı, Ardahan, Iğdır, Kars	Kars
TRB1	Bingöl, Elazığ, Malatya, Tunceli	Malatya

Tabloda 3'te görüleceği üzere düzey 2 bölgelerinin il kombinasyonu 2002 yılında ilan edilen tablo (Tablo 2) ile aynı olmakla birlikte, TRC2, TR32, TR33, TR61, TR71, TRA2 bölgelerinin merkezlerinde farklılıklar bulunmaktadır.

Kanunun genel gerekçesinde yer alan “küresel rekabet sürecinin yerel ve bölgesel uzmanlaşma sürecini etkilediği, yerel girişimcilik, yerel kaynakların harekete geçirilmesi gereği, bilgi ve beceri birikimi ve diğer yerel potansiyellere de bağımlı olarak belirli sektörlerde uzmanlaşabilen yörelerin dünya ekonomisi içerisinde karşılaştırmalı üstünlük elde edebileceği, böylece ülke ortalamasından daha fazla büyüme ve gelişme şansı bulması ve ülkenin genel büyümesine, refah ve istikrarına daha fazla katkı sağlayabileceği” ifadeleri, Kalkınma Ajansının üstleneceği rolü, Ajansların nasıl bir araç olarak görüldüğünü ana hatlarıyla

tanımlamaktadır. Küresel değişim sürecinin rekabeti teşvik ettiği ve dolayısıyla daha iyiye ve kaliteye doğru gelişime yönlendirdiği günümüzde, fırsatları zamanında görüp değerlendirebilen, yerel desteği ve kararları hızla alabilen dinamik kurumlara olan ihtiyacın şiddetlenmesi yeni bir oluşumu gerekli kılmıştır.

5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'da bu ihtiyaçlara cevap olmak üzere kurgulanmıştır. Kanun ile Kalkınma Ajanslarına;

- Yerel yönetimlerin plânlama çalışmalarına teknik destek sağlamak;
- Bölge plân ve programlarının uygulanmasını sağlayıcı faaliyet ve projelere destek olmak; kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak;
- Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları tarafından yürütülen ve bölge plân ve programları açısından önemli görülen diğer projeleri izlemek;
- Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek; bölgenin ekonomik ve sosyal gelişmeyi hızlandırmaya ve rekabet gücünü artırmaya yönelik araştırmalar yapmak, başka kişi, kurum ve kuruluşların yaptığı araştırmaları desteklemek;
- bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmak, izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, takip etmek

temel görevleri verilmiştir.

Kalkınma Ajanslarının genel mantığı göz önünde bulundurulduğunda yerelden kalkınma anlayışı ve yerel ekonomi ön planda olduğu görülmektedir. Gerçekten, kalkınmanın itici gücü olan rekabet koşullarına uyumunun sağlanması, yerelin potansiyeli, kaynakları, üstünlükleri tespit edilerek harekete geçirilmesi bölgesel kalkınma için temel gereksinimlerdir.

Ajansların açacağı teklif çağruları projelerin destekleneceği mekanizmanın temeli olarak planlanmıştır. Yerel yönetimlerden özel kesim ve sivil toplum örgütlerine kadar tüm kesimlerin projelerini, fikirlerini hayata geçirme imkânı bu yolla mümkün olabilir. Turizm-çevre-altyapı, sosyal kalkınma, kırsal kalkınma gibi projeler Ajansların sağlayacağı hibe desteği ile rahatça hayata geçirilebilecektir.

İnsan odaklı, öğrenme temelli, yaratıcı, rekabetçi, katılımcı bir anlayış ile stratejik yaklaşımla sürdürülebilir ve dengeli kalkınma perspektifi, Ajanslarının en önemli özellikleri olarak sayılabilir.

Kalkınma ajanslarının işlemesine yönelik kurgulamada, yerel yönetimlerin, işletmelerin, akademisyenlerin, sivil toplum örgütlerinin ve vatandaşların katılacağı platformlarda, bölgesel gelişme politikalarının görüşülebilmesi, uzlaşılabilmesi ve tüm toplumun benimseyeceği bir strateji oluşturabilmesi planlanmış ve bu doğrultuda ajanslar çeşitli görev ve yetkilerle donatılmıştır. İşbirliği ve uzlaşya dayalı platform, kalkınma ajanslarının farklı yönüne işaret etmektedir. Kalkınma kurulu ile yönetim kurulunun karma yapısı işbirliğinin en somut göstergesidir. Her ne kadar, sektörel ve mekansal temelde kurulu bulunan uzman merkezi-yerel yönetim ve taşra teşkilatları bulunsa da hizmet verimliliğinin artırılması sistemin bir bütün olarak çalışmasını gerektirmektedir. Bu nedenle ayrı bir görev-belki de en zor görev olarak- kurulduğu bölgede sinerji yaratmak, bunu harekete çevirmek, sorunların müştereken tespiti ve çözüm yollarına yönelik birlikte hareket görevi kalkınma ajanslarına verilmiş ve hatta temel felsefesi olarak işlenmiştir.

Kalkınma ajanslarının bu farklılık gösteren yapısı, hukuki konumu ile ilgili görüş farklılıklarına neden olmuş ve neticede 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'un Anayasa Mahkemesi'nde görüşülmüştür. Anayasa Mahkemesi, 30.11.2007 tarihli ve 2006/61 E., 2007/91 K. sayılı kararında kalkınma ajanslarının kamu tüzel kişiliği vurgulanmış ve yalnızca vergi muafiyetini ilgilendiren 26ncı madde ile personelin nitelik, statü ve haklarına ilişkin 18nci maddenin üçüncü fıkrasında geçen *“Bu fıkra kapsamındaki kişilerden, önceki kamu kurum ve kuruluşlarındaki kadrolarına müşterek kararname*

ile atananların, bu fıkraya göre yapılacak atama işlemleri ilgili bakan onayı ile yapılır.” cümlesi iptal edilmiştir. Bu kararla, Kanunun diğer düzenlemelerinde başkaca bir aykırılık görülmemiş ve kalkınma ajansların hukuk sistemindeki yeri belirginleşmiştir.

Bu sistemde artık, bölgesel planlamanın, merkezi, bölgesel ve yerel yönetimler arasında yetki ve sorumluluk paylaşımını gerektiren, pek çok politikanın iç içe geçtiği bir sürece dayanması bağlamında birçok farklı alanlardaki aktör, çeşitli görüş ve beklentiler ile karar alma sürecine dahil edilecek ve bu yolla alınan kararların uygulamaya konulması gerekecektir. Yerel karar vericilerin yerel aktörlere yakınlığı sayesinde aktörler arası koordinasyon ve işbirliği sağlanacak, yerel potansiyeller süratle ve etkin bir şekilde harekete geçirilmesi mümkün olacaktır.

Hali hazırda, geleneksel bölgesel gelişme politikalarının karar alma ve uygulama süreçleri merkezi yönetimlerin takdir yetkisine bağlı bulunmaktadır. Bu nedenle ulusal ölçekte genel politikaların bölgesel temelde uygulamaya geçirilmesinde zorluklar yaşanması doğal bir süreç olarak görülmektedir. Kalkınma ajanslarının, kurulduğu bölgeyi en iyi şekilde tanınması, yatırım alanlarından işgücü yapısına, ulaşımdan altyapıya kadar her türlü sosyo-ekonomik bilgiye sahip olması, gereksinimleri en iyi şekilde bilmesi, yerel yönetimlerle koordineli çalışarak karar alıp uygulayabilmesi, merkezi yönetim genel politikalarının bölgelerin gerçekleri doğrultusunda şekillenmesine katkı sağlayabilecek, merkezi yönetim ve yerel yönetimler arasında kurduğu köprü görevi ile bu süreci kolaylaştırabilecek yapıya sahip olması son derece büyük önem arz etmektedir.

Kalkınma ajansları, üniversiteler ve diğer eğitim kurumları örneğinde olduğu gibi, en geniş şekilde kurumların gönüllü katılımı ile sürekli kendini yenileyebilen ve aktif katılımı oluşan yerel stratejik planlama sürecini oluşturmayı amaçlamaktadır. Kalkınma ajanslarının yerel yönetimlerle birlikte çalışması, ajanslara verilen görevlerin gerçekleştirilmesi açısından son derece önemlidir.

yapılabilecektir. Sahip olduklarımızı ortaya çıkarmak ve potansiyelimizi tespit etmek, bunları en verimli şekilde kullanabilmek, kendi kaynaklarımızla sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak yönünde en temel konular olarak görülmektedir.

Kalkınma Ajansları kurgusunda Türkiye’de kalkınma olgusuna bakıştaki en önemli farklılık olarak, yerinde tespit ve müdahale için yetki ve görevleri bulunan “kalkınma” odaklı bir kuruluşun “ilişki ağları ve işbirliği” mantığı üzerine hayata geçirilmesi olduğu görülmektedir.

2.7. Toplumsal İşbirliği ve Toplumsal Sermayenin Gelişmesinde Kalkınma Ajansları

Ülkemizde kurulan kalkınma ajanslarına verilen görevler, Kanunun 5. maddesinde net ve detaylı bir şekilde yer almıştır. Maddede belirtilen görevler incelendiğinde, Türkiye’de kurulan kalkınma ajanslarının literatürde “güçlü kalkınma ajansı” olarak tanımlanan türe girdiği görülmektedir.

Görevler özelinde bakıldığında kanun koyucunun, kalkınmaya yönelik spesifik birçok alanda bulunan boşlukları ajanslar ile doldurmak istediği göze çarpmaktadır. Kalkınma ve yönetim kurullarında göze çarpan yönetim olgusu, kentin yönetiminde kamu, özel sektör ve sivil toplumlardan hiçbirinin tek başına söz sahibi olamayacağı gerçeğini somutlaştırmakta, sinerji yaratmakta ve tüm üyeleri eşit kabul etmektedir.

Ajanslara yönetim odaklı verilen modern sorumluluklardan birisi de hiç şüphesiz 5. Maddenin e) bendinde yer alan;

“bölgesel gelişme hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik olarak; kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek”

görevidir.

Kalkınma literatüründe sıkça yer alan, ilişki ağlarının kolektif kalkınmaya etkisi, bölgesel gelişmenin toplumsal işbirliği, iletişim ve uzlaşa ile gerçekleşebileceği hususu böylece yasal düzenlemeye konu olmuştur.

Kanunla işbirliğine yapılan atıf ve kalkınma ajansına verilen görev, kalkınma anlayışında yaşanan dönüşümün de işaretidir.

Gerçekten, kalkınma anlayışında yaşanan dönüşüm, kalkınma unsurlarını da köklü bir şekilde değiştirmektedir. Ülkelerin iktisadi kalkınmalarını ve büyümelerini aslında neyin belirlediği sorusu, yoğun çalışmalara konu olmaktadır. Kalkınma düzeyleri arasındaki farklılıkları açıklamaya çalışan temel çalışmalar, kalkınmayı sadece kişi başına gelirdeki artış veya ekonomik büyüme oranlarındaki farklılıklarla açıklamaktadır.

Geleneksel kalkınma modelleri, kalkınma düzeyi farklılıklarını genellikle ülkelerin sermaye birikimindeki fiziki ve beşeri farklılıklar ile açıklamakta iken iktisadi kalkınmaya yönelik yeni yaklaşımlar bu farklılıkları açıklarken yeni açılımlar getirmektedir. Artık klasik iktisadın mali sermayeye dayalı kalkınma anlayışı yerini, gayri maddi faktörlerin de hesaba katıldığı kalkınma anlayışına bırakmaya başlamıştır. Yapılan yeni araştırmalar, toplumsal sermaye ve kurum göstergelerinin, ekonomik kalkınma göstergeleri ile birlikte ve aynı yönde geliştiğini göstermektedir.

Bu yeni açılım ülkelerin kalkınma düzeyleri arasındaki farklılıkları ülkelerin kültürel zenginlikleri, coğrafi konumları, toplumsal sermayeleri ve kurumları arasındaki farklılıklarla açıklamaktadır.

3. KALKINMA SÜRECİNDE TOPLUMSAL SERMAYE OLGUSU

3.1. Toplumsal Sermaye Kavramı ve Tarihi

Metinlere genelde “sosyal sermaye” olarak aktarılan kavramın, sivil toplum, kamusal ilişkiler, devlet yönetimi ve örgütlenme gibi alanları da kapsamı ve “sosyal” ifadesinden daha kapsayıcı olduğu düşüncesiyle (Toprak, 2007) çalışmamızda “toplumsal sermaye” ifadesi ile kullanılması tercih edilmiştir.

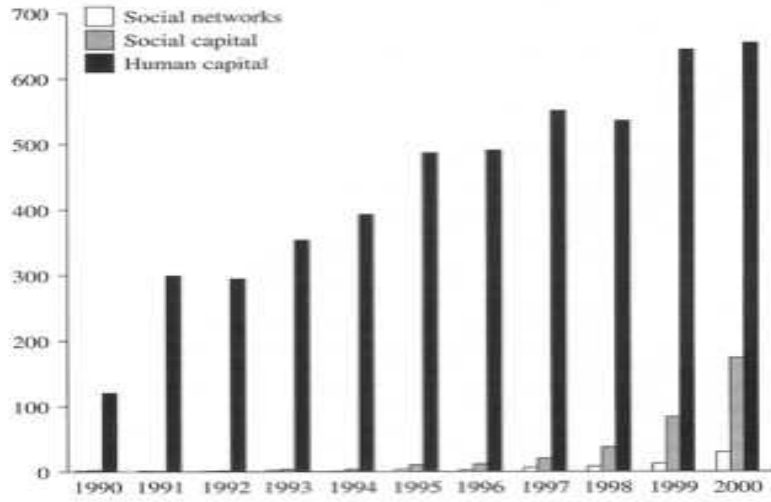
Toplumsal sermaye kavramının ilk defa kim tarafından kullanıldığı üzerinde muhtelif görüşler bulunmakla birlikte, fikir olarak ilk defa L.J.Hanifan tarafından ve sosyal yapının önemini vurgulamak üzere 1916 yılında ele alındığı kabul edilmektedir. L.J.Hanifan toplumsal sermaye kavramını kullanırken “iyiniyet, karşılıklı sempati ve bireyler ile aileler arasında sosyal ilişkiler” üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrı olarak, bazı ekonomistler ve yazarlar toplumsal sermaye teorisinin *The Protestant Sects and the Spirit of Capitalism* isimli eserinde ima edildiğinden bahisle Max Weber ile ilişkilendirirken bazıları *The Theory of Moral Sentiments* isimli eseri nedeniyle Adam Smith’e işaret etmektedir.

Sanjeev Prakash Swedberg, Portes, Sensenberger ve diğer bazı yazarlar ise toplumsal sermayenin yeni bir kavram olmadığı, fonksiyonlarına göre tanımlanmış kavramlar bütünü olduğu ve toplumsal sermaye kavramının köklerinin klasik sosyolojide özellikle Durkheim, Weber, Marx’ın zamanlarındaki tartışmalara gittiğini belirtmektedirler.

Portes ve Landolt’un 19. yüzyıl sosyoloji çalışmalarında olduğunu belirttiği toplumsal sermaye kavramının kökenleri geçmiş zamanları işaret etse de (Portes, Landolt, 1996:18-23) kavram olarak ve akademik anlamda kullanılmaya başlanması yakın tarihe dayanmaktadır. 1980’li yıllarda Pierre Bourdieu, James Coleman ve özellikle Robert Putnam’ın eserleri ile kavramın bir anda ilgi odağı haline gelmesine neden olmuş ve yazına daha çok yansımaya başlamıştır.

1990'lı yılların başında Tablo 4'de görüldüğü üzere toplumsal sermaye ile ilgili atıflar oldukça düşük düzeylerde seyretmektedir.

Tablo 4: Econlit'te Toplumsal Sermaye, Beşeri Sermaye ve Sosyal Ağlara Yapılan Atıflar

Kaynak: Isham, J., ve diğerleri 2002:5

Tablo 4'te görüldüğü üzere toplumsal sermaye ile ilgili atıfların sayısında 1995 yılından sonra bir yükselme görülmekte ve özellikle 2000 yılında hızlı bir artış söz konusu olmaktadır. 1981'den önce "toplumsal sermaye" kavramı dergi makalelerinde toplam 20 kez kullanılmışken bu sayı, 1991-1995 yılları arasında 109'a, 1996-1999 arasında ise 1003'e yükselmiştir (Field, 2006:5). Toplumsal sermayenin sosyoloji ve ekonomiyi birlikte ilgilendiren bir sahada bulunması, sosyal destek, bütünleşme ve sosyal uyum gibi birçok sosyolojik kavramı bir araya getirmesi (Requena, 2003:331-336), konunun daha çekici hale gelmesine (Adam, Roncevic, 2003: 155-183) ve devlet yönetimi ne olursa olsun demokratik yapılanmanın hakim olduğu ülkelerde ilginin artmasına neden olduğu görülmektedir.

3.2. Toplumsal Sermayenin Tanımlanması

Literatürde birçok farklı tanımına rastlanan toplumsal sermaye kavramı, karşılıklılık normları ile benzer insanları bağlayan, farklı insanlar arasında köprü kuran sosyal ilişkiler ağının değeri ile ilgilidir (Dekker ve Uslaner 2001). Ana hattı ile ifade edilecek olursa halk arasındaki “ne bildiğin değil kimi tanıdığın önemlidir” inancı, toplumsal sermayenin başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

Toplumsal sermaye ile ilgilenen başlıca yazarlardan Bourdieu, toplumsal sermayeyi “karşılıklı tanışıklığın oluşturduğu az yada çok kurumsallaşmış ilişkilerin sonucu olan uzun süreli sosyal ağa sahip olmanın getirdiği mevcut veya potansiyel kaynakların toplamı” şeklinde tanımlayarak toplumsal sermayenin ilk sistematik modern analizini yapmaktadır (Bourdieu 1986 :241-258) .

Fiziksel sermaye ve hatta beşeri sermayenin buna yatırım yapanın menfaat sağlayabileceği bir özelliği bulunurken toplumsal sermayenin böyle bir özelliğinin bulunmadığını ve sosyal yapının bütün parçaları tarafından kullanılacak bir kamusal mal olduğunu ifade eden Coleman, (1988 :95-120) yaptığı empirik araştırmalar ve göstergelerin oluşturulması ile yoğun çalışmalar neticesinde toplumsal sermayenin, kişilerin çıkarları için buna yatırım yapmaları sonucunda değil, “faaliyetlerin diğer hedefleriyle uğraşırken beklenmeyen bir sonuç” olarak ortaya çıktığını (Coleman, 1994:312) belirtmektedir. Coleman için toplumsal sermaye, yalnızca güvenin edinilmesinde değil bilişsel gelişimde ve güvenli öz benliğin evrimi açısından da önemlidir. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy, adlı eseriyle İtalya’yı inceleyen ve Bowling Alone adlı eseriyle büyük ilgi çeken Putnam, Coleman’ın Foundations of Social Theory adlı eserini temel kaynak olarak almış ve literatürde en kapsamlı olan şu tanımı vermiştir: Toplumsal sermaye, ortak fayda için koordinasyonu ve işbirliğini kolaylaştıran ilişki ağları, normlar ve güven gibi sosyal örgütlerin özellikleridir (Putnam, 1993:11-18). Putnam için toplumsal sermaye “topluluğu bir arada tutan tutkal” dır.

Toplumsal sermaye, zorunluluk, beklentiler, yapıların güvenilirliği, bilgi kanalları, normlar ve etkin müeyyideler (Coleman, 1988, 102-105) formları aracılığıyla disiplin, hız ve güven sağlamakta ve yoğunlaştığı yerde ekonomik menfaatler meydana gelmektedir.

Alejandro Portes ise toplumsal sermayeyi “ilişkiler ağına veya diğer sosyal yapılara üyelik yoluyla faydaların sağlanması” olarak tanımlamış ve ekonomik sermayenin banka hesaplarında, beşeri sermayenin bireyin kafasında, toplumsal sermayenin ise ilişkilerin yapısında olduğundan bahisle toplumsal sermayenin eğitime, çocuk suçlarına, istihdama ve kalkınmaya etkisi üzerinde açıklamalarda bulunmuştur (Portes, 1996: 18-23; 1998 :1-25).

Kimi yazarlar, toplumsal sermayenin açık, tartışmasız bir tanımı bulunmadığını ifade etmektedir (Dolfsma, Dannreuther. 2003, 405-413). Tanımındaki zorluk nedeniyle yazarlar kavramı, kaynağını, uygulama farklılıklarını ve çözülemeyen birtakım hususları tartışmak eğilimindedirler.

Fukuyama, toplumsal sermayeyi iki veya daha fazla kişi arasında işbirliğini geliştiren norm olarak tanımlayarak bireysel faaliyetlerden etkilenmeyeceğini ileri sürmektedir. Yazar, güven, ilişki ağı, sivil toplum ve benzerlerinin toplumsal sermayenin bir sonucu olduğunu ifade etmekte ve toplumsal sermayenin gruplaşma nedeniyle birliği bozucu yönde olduğu ve bu nedenle diğer sermaye türlerinden ayrıldığı iddiasına da haklı olarak fiziki sermayenin silah, beşeri sermayenin de icabında işkence olarak kullanılabilmesi düşüncesiyle olumsuz cevap vermektedir. Yazar tarafından toplumsal sermayesi bulunan tüm grupların işbirliği normlarını harekete geçiren belirli düzeyde güven çemberine sahip olduklarından hareketle güven çemberinin dar olması halinde, çemberin dışındaki kişilere güvenin azalacağı ve böylece sosyal örgütlerin ekonomik modernleşmeye karşıt bir hal almasına neden olabileceği ifade edilmektedir (Fukuyama, 2001: 7-20).

Ronald Burt ise toplumsal sermayeyi tanımlarken yapısal boşluklar kavramını kullanmaktadır. Birbirleriyle bağları bulunmayan kişi veya kurumlar arasında bir

irtibat noktası oluşturan bireyin yapısal boşluk yaratarak, bu pozisyonu itibariyle kendi lehine avantaj geliştirdiği (Burt, 2002, 155-161) açıklaması yapılmıştır. Yapısal boşluklar toplumsal sermayenin kaynağıdır, ne kadar büyükse toplumsal sermaye o kadar büyük olur, yapısal boşluklar ne kadar az ise toplumsal sermaye o kadar zayıf olur. Bu yaklaşım ilişkiler ağı yaklaşımı olarak bilinir.

Toplumsal sermayenin sınırlarının tam olarak çizilememesinin konuyu farklı bir boyuta taşıyabileceğini ve hatta bilimsel bir kavram olarak anlamsızlaştırabileceği özellikle Lin (2001), Fine (1999), Krishna ve Uphoff (2002) gibi yazarlar tarafından dile getirilmektedir.

Fafchamps ve Minten (2002, 173-206) toplumsal sermaye tanımının iki şekilde yapıldığını, bunlardan birinin toplumsal sermayeyi bir gruba veya topluluğa duyulan “güven ve duygusal bağ stoğu” olarak; diğerinin ise toplumsal sermayeyi “kişinin fayda sağladığı bireysel bir değer” olarak gördüğünü ifade etmektedir. Bu nedenle ikincisinin daha çok literatürde “sosyal ilişki ağı sermayesi” olarak da tanımlandığını ve literatürdeki toplumsal sermaye tanımının çoğunlukla ilk tanım çerçevesinde kullanıldığını ifade etmektedir.

Bugünkü anlamda kullanılan toplumsal sermaye, James Coleman, Pierre Bourdieu, Glenn Loury ve kolektif hareketi kolaylaştıran güven, otorite ilişkileri, bilgi kanalları, kurallar ve yaptırımlara atıfta bulunan diğer yazarlar tarafından geliştirilmiştir (Sanjeev Prakash, 2002 :47). Toplumsal sermaye fikri, kurumsal başarı ve başarısızlıkların sorumlusu olarak kullanılmıştır. Toplumsal sermayenin, güven ve mütekabiliyetin kolektif harekete yol açması nedeniyle maliyetleri düşürme yönünde olumlu bir yanı bulunmaktayken, marjinalleşmeye ve sosyal dışlamaya neden olması olumsuz yanı olarak ifade edilmiştir.

Toplumsal sermaye, sosyal ilişki ağlarının yapısı ve kalitesi olarak görülebilir. Literatürde toplumsal sermaye tanımlanırken güven derecesi, işbirliği normları, topluluk içi sosyal ağlara üyelik, dahil olma kavramları ile birlikte anılmakta ve bu ifadelerin geçtiği tanımlar genel kabul görmektedir. Nitekim, birey

ne kadar çok insan tanır ve ortak bir hayat görüşü paylaşırsa o kadar sosyal geniş bir iletişim ağı oluşturur ve böylece sermaye zengini olduğu (Field, 2008:16) ifade edilmektedir.

Yukarıda belirtilenler ışığında, toplumsal sermaye kavramı bu çalışmada, - Fukuyama ve Woolcock'ın tanımlarının bir sentezi olarak -“*Grup içindeki sosyal ilişki ağlarından kaynaklanan ve paylaşılarak kişilerin iş ve güçbirliği yapmasına imkan veren bilgi ağı, güven ve karşılıklılık normları*” olarak benimsenmiştir.

3.3. Toplumsal Sermaye Formları

Literatürde toplumsal sermayenin sınıflandırılması çalışmaları oldukça uzun bir süredir devam etmektedir. Bağların niteliğine göre yoğun – geçici, dikey-yatay; açık-kapalı, yapısal, bilişsel gibi sınıflandırmalar da olmakla birlikte, halihazırda literatürde genel kabul görmüş olan “bağlayıcı (bonding) ve köprü kurucu (bridging) toplumsal sermaye” olmak üzere iki ayırmadan söz edilebilir.

Uphoff ve Wijayaratna (2000:1875-1890) tarafından geliştirilen yapısal ve bilişsel toplumsal sermaye ayırımında, yapısal toplumsal sermaye, kurallar ve prosedürlerle desteklenen roller ve sosyal ilişkiler ağları kullanarak karşılıklı fayda sağlayan kolektif faaliyetleri kolaylaştıran (Hitt ve diğerleri 2002 : 353) toplumsal sermaye olarak tanımlanmaktadır. Ortak kuralları, değerleri, inançları ve tavırları içeren bilişsel toplumsal sermaye ise kişileri karşılıklı fayda sağlayan kolektif faaliyete hazırlar (Krishna ve Uphoff 2002, Uphoff 1999).

Tablo 5: Toplumsal Sermayenin Formları ve Görünüşü

Kaynak : Grootaert ve Van Bastelaer, *Understanding and measuring social capital* 2002d

Coleman (1988: 102-105), toplumsal sermayenin aşağıdaki formlar halinde görüldüğüne işaret etmiştir :

1. Zorunluluklar, beklentiler ve yapıların güvenilirliği

Buna göre sosyal sistem, zorunluluklar ve beklentiler yaratan karşılıklı faaliyetlere dayanmaktadır. Yapılan her iyiliğin bir karşılığı olarak, ihtiyaç halinde karşıdakinden de aynı yönde davranması beklenir. Bu davranış mübadelesi sonucunda grup üyesi için toplumsal sermaye ortaya çıkmaktadır. Bu toplumsal sermaye formu için sosyal çevrenin güvenilirliği ve zorunluluğun kapsamı olmak üzere iki husus temel önem taşımaktadır.

2. Bilgi kanalları

Toplumsal sermayenin önemli formlarından biri de sosyal ilişkilerin içinde bulunan bilgi potansiyelidir. Bu bilgi kanalları ile birey çaba ve zaman harcamaksızın, kendiliğinden, bilgi havuzundan faydalanmakta ve böylece ortak faaliyetler kolaylaşmaktadır. Birey olarak sürekli bilgi toplamaktansa, bulunulan sosyal ortam güncellenmiş bilgi akışını temin etmektedir.

3. Normlar ve etkin müeyyideler

Mevcut ve geçerli olan normlar, güçlü ve bazen kırılğan bir toplumsal sermaye formu oluşturmaktadır. Sosyal sistem içinde normlar, belirli davranış kalıplarını destekleyerek, ödüllendirerek veya yasaklayarak toplumsal güven, düzen ve huzur tesis etmektedir.

Kimi yazarlarca, toplumsal sermaye, ilişki türünün özelliğine göre resmi ve sivil toplumsal sermaye (Knack 2002 :5-14), olarak ikiye ayırır da toplumsal sermayenin daha çok sivil toplumsal sermaye olarak kullanıldığı (Collier 2002:19-41) fikri öne çıkmaktadır.

3.4. Bağlayıcı ve Köprü Kurucu Toplumsal Sermaye Ayrımı

Literatürde bağlayıcı (bonding) ve köprü (bridging) kurucu toplumsal sermaye ayrımının esas alındığı ve genel kabul gördüğü dikkati çekmektedir. Bağlayıcı toplumsal sermaye ile grup içinde akrabalık, ırk, cinsiyet, din, cinsiyet, coğrafya gibi unsurların etkili olduğu güçlü sosyal ağların bulunduğu, yatay olarak ve topluluktaki eşitler arasındaki toplumsal sermaye ifade edilmektedir (Dolfsma ve Dannreuther 2003:404-413, Narayan 2002:6). Bu yoğun sosyal ilişki ağı grup içi toplumsal sermaye oluşturmakta ve toplulukların küçük ölçeğinde görülmektedir. Bireyin o grup içindeki yeri tartışma konusu olmadığından ve üye bireylerin homojen yapıları önem taşıdığından, o grup içinde yer almak, bireye güvenilmesi için başlı başına yeterlidir ancak güvenin ihlali halinde gruptan dışlamak gibi ciddi yaptırımlar uygulanmaktadır. Bu grup üyeleri arasında genel olarak dışa kapalı bir ilişki, yüksek düzeyde güven ve işbirliği unsuru söz konusu olmaktadır. Ancak aşırı bağlayıcı toplumsal sermaye kısıtlayıcı etkiye sahip olduğundan, kapalı bir ekonomik hayata neden olabilmekte, köprü kurucu sermayeyi ve ekonomik gelişimi engelleyebilir.

Köprü kurucu toplumsal sermaye ise zayıf sosyal ağlardan doğmaktadır. Zayıf ağlar farklı özelliklere ve kimliklere sahip farklı gruplara ait kişiler arasında söz konusu olmaktadır. Ancak burada sosyal ağın zayıf olması ilişki düzeyindeki yoğunluğu ifade etmekle birlikte aslında toplumsal sermayenin gücünü

oluşturmaktadır. Bağlayıcı toplumsal sermayenin aksine köprü kurucu toplumsal sermaye grupları değil gruplar arası yani topluluğun orta ve büyük ölçeğinde görülür. Bu nedenle bilgi, kültür gibi farklı zenginliklerin yayılması ve etkinliğinin artırılması mümkün olabilir. Köprü kurucu sermayede kişilerin birbirlerini ne kadar tanıdıkları çok önemli olmamakla birlikte başka iletişim ağlarına geçişi kolaylaştırması nedeniyle son derece önemli (Woolcock, 2002b : 26) roller üstlenmektedir.

Köprü kurucu toplumsal sermaye, ortak bir dizi değerler nedeniyle genelleşmiş güven oluşturmaktadır. Genelleşmiş güven, bağlayıcı toplumsal sermayedeki güvenden farklı olup kendiliğinden oluşmaz, kazanılması gerekir. Örneğin bireyler daha önce tanınmayan bir kişi ile ticari bir ilişki kurarken o kişinin geçmiş tecrübelerine, itibarına bakmak, herhangi bir ekonomik zarara uğramamak için güvenilirliğini test etmek ihtiyacı duymaktadır. Burada, güven kavramının farklı iki olguyu ihtiva ettiğinden bahsetmek gerekmektedir. Güven, birinci durumda tanıdığımız, görüştüğümüz kişi ve gruplara duyduğumuz ve daha yoğun olan inancı; ikinci durumda ise ki -çoğu zaman genelleşmiş güven olarak tabir edilmektedir- tanımadığımız kişilere duyduğumuz ve nispeten daha zayıf olan inancı ifade etmektedir. Bu ikili durum toplumsal sermayenin bağlayıcı ve köprü kurucu toplumsal sermaye tanımları ile doğrudan ilişkilidir.

Güven ve işbirliği, kişilerin birbirleri ile tekrarlanan ilişkileri ile geliştirmekte ve böylece grup ile ilişkiler güven ve işbirliğinin kaynağı olarak görülmektedir. Grup üyeleri birbirlerinden ne kadar farklı özelliklere sahip olursa genelleşmiş güven o kadar geniş olmaktadır.

Köprü kurucu toplumsal sermayede güven ilişkisinin zayıf olması yeterli iken, bağlayıcı toplumsal sermayede güven ilişkisinin yoğunluğu önemlidir (Anheier ve Kendall 2002: 343-362.) Bununla birlikte, beraber daha çok iş yapıldıkça güvenilirlik ve toplumsal sermaye gittikçe pekişmektedir. Yüksek düzeyde bağlayıcı sermaye, köprü kurucu toplumsal sermayeyi engellemekle birlikte köprü kurucu toplumsal sermayenin oluşması ve gelişmesi için bağlayıcı toplumsal sermayeye asgari düzeyde de olsa ihtiyaç duyulmaktadır.

Literatürde köprü kurucu ilişkiler olarak ifade edilen geniş alana yayılan ancak zayıf bağların bilgi edinmek için elverişli olduğu, bağlayıcı ilişkiler olarak ifade edilen dar alandaki fakat güçlü bağların birlikte hareket için daha uygun olduğu belirtilmektedir (Chwe,1999:128-56).

Her iki toplumsal sermaye de ekonomik hayatın canlılığı ve gelişimi için vazgeçilmezdir. Burada esas önemli olan doğru karışımın, uygun oranlarda birlikteliğin sağlanmasıdır.

Özellikle, küreselleşen ilişkilerde, gerek yerleşik yabancılar aracılığıyla gerekse modern iletişim teknolojisi sayesinde coğrafi yakınlığa bağlı olmaksızın, çeşitli ülkelerdeki yabancı kurum, kuruluş, kişilerle kurulan zayıf bağlar ve iletişim, köprü kurucu toplumsal sermayenin bir türevi olarak “yabancı toplumsal sermaye (foreign social capital)”yi de ortaya çıkarmaktadır. Kendi ülkelerinden ayrılarak başka ülkelerde yerleşik olarak yaşamaya başlayan yabancıların etkileşim içinde oldukları uluslar arası idari, sosyo-kültürel, siyasi ve benzeri bütünleşik ilişkiler ağı da dikkate alınarak, yabancı toplumsal sermaye oluşturabilecekleri, yerelde ekonomik ve sosyo-kültürel bir değer de katabilecekleri de düşünülmelidir(Toprak, 2009:100-102)

Sosyal örgütlerin, üyeler arası ilişkilerin niteliğine göre sınıflara bölünmüş, hiyerarşiye tabi ilişkilerin bulunduğu dikey örgütler ve üyelerin her birinin eşit kabul edildiği yatay örgütler olarak ikiye ayrıldığını ve devlet ve çeşitli sosyal gruplar arasındaki ilişki gibi dikey ilişkileri dikkate alarak Woolcock, bağlayıcı ve köprü kurucu toplumsal sermayeye ek olarak, “eklemleyici (linking) toplumsal sermaye” önerisinde bulunmaktadır (Cote ve Healy, 2001:42, Woolcock, 2001b). Buna göre, eklemleyici sosyal sermaye, politik ve mali olarak iktidar sahibi kişi ve kurumlarla, dikey ilişkilerle ilgilidir. Putnam, dikey gruplardaki ilişkilerden yatay yani hiyerarşik olmayan grupların tek düzlemdeki ilişkileri ve iletişim kolaylığı nedeniyle toplumsal sermayenin oluşumu için daha uygun olduğunu ifade etmektedir.

3.5. Toplumsal Sermaye Teorisinde Karşıt Görüşler

Toplumsal sermayenin zayıf noktalarından biri sermaye kavramına ilişkin tartışmalardan kaynaklanmaktadır. Toplumsal sermaye gerçekten bir “sermaye” midir?

İktisadi düşüncede sermaye kavramı gelecekte kârlı bir kazanç umuduyla yatırım yapılabilecek birikmiş bir miktar para anlamında kullanılmaktadır. İşte bu nokta toplumsal sermayenin de ana fikridir. Sosyal iletişim ağlarının da değerli olduğu, para gibi hatta bazen paradan daha fazla iş görebilen bir servet olduğu gerçeği karşısında toplumsal sermaye bilinen anlamda nakdi bir sermaye değildir. Ancak beşeri sermaye gibi katma değeri bulunan ve kullanıldığında büyük faydalar sağlayan bir sermaye olduğu kabul edilmektedir. Toplumsal sermaye, diğer sermaye türleri gibi “ gelecekte fayda sağlamak üzere yatırım yapılabilir”, (Adler ve Kwon 1999 : 93-95), “tahsis edilebilir”, “konvertibilitesi vardır (dönüştürülebilir)” ve ilgilenmek gerektirir.

Ancak toplumsal sermaye diğer sermaye türlerinden bazı alanlarda ayrılmaktadır. Diğer sermaye türleri bireylerin iş aktiviteleriyle açıklanırken, toplumsal sermaye sosyal ilişkiler ağı içinde izah edilmektedir. Ayrıca toplumsal sermaye diğer sermaye türleri gibi alınıp satılamamaktadır, bunun yerine bir grubun içinde yerleşmiş bulunmaktadır.

Smith ve Kulynych “sermaye” kavramının çok geniş olduğunu vurgularken, Inkeles (2000 : 246) ise çok dar olduğunu belirterek “sosyal kaynak” ifadesinin daha uygun olacağı önermektedir. Toplumsal sermaye teorisi, tanımının ve kavramsallığının zayıflığı çok boyutlu olması, her bir boyutun toplumsal sermaye anlam katmasına rağmen tek başlarına toplumsal sermayenin sınırlarını gösterememesi gerekçe gösterilmektedir (Hean ve diğerleri 2003 :1061-1072).

Sermayenin temel özelliklerini taşımadığı, başka bir ihtiyacın karşılanması için gelecekte fedakarlık edilebilecek bir niteliğe sahip bulunmadığını, biriktirmeye

müsait olmadığı, (Arrow, 2000: 3-5.) , (Solow 1999 :6–10.) araştırmacıların sık sık terimleri farklı anlamlarda kullanmaları ve toplumsal sermayenin somut bir şekilde kanıtlanmasının zor olması ve böylece niceliksel analizlere mecbur kalınması (Danier ve diğerleri, 2002:176-191), ölçüm için kullanılacak vekil değişkenlerin gerçeği tam olarak yansıtmayabileceği (Durlauf ve Fafchamps, 2005 : 47-53) (Sobel, 2002 : 139-154), sosyal ilişkileri bir sermaye olarak tanımlaması nedeniyle ekonomik emperyalizmi desteklediği ve ödüllendirdiği, Washington konsensus¹ tarzı kalkınma politikalarını güçlendirdiği ve yasallaştırdığı, gibi gerekçelerle toplumsal sermayeye ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini ifade eden kimi yazarlar ise “sermaye” kavramını kullanmaksızın “sosyal uyum” veya sadece “güven” gibi alternatif öneriler getirmektedir.

Literatürdeki tartışmalara bakıldığında toplumsal sermaye kavramının zayıflıklarından diğer birinin nasıl ölçüleceğine dair görüş birliği olmaması ifade edilmektedir (Fukuyama, 2000: 9-10).

Kompleks ve multidisipliner özelliği nedeniyle tek bir ölçek veya figür ile temsil edilemeyen toplumsal sermayenin, niteliksel bilgi, farklılık, çeşitlilik ve karmaşıklık ile uğraşıldığı böylece toplumsal sermaye ölçümünde değerlendirme ve ölçümün sınırlarının tam anlaşılamadığı ve daha net olunması gerektiği ileri sürülmektedir(Cavaye, 2004 :11-14).

Modern dünyada, büyük ekonomik faaliyetler artık tekil bireyler tarafından değil, işbirliği ve kurumsallaşma gerektiren ortaklıklar tarafından gerçekleştirilmektedir. Hatta ekonomik faaliyetler birçok noktada başka bir ekonomik faaliyetle kesişmekte, kurumlar arası işbirliği ve anlayış gerektirmektedir. Bu tür örgütlerin işbirliği ve uyum içinde çalışması hem maliyeti düşürmekte hem de yeni fikirlerin oluşuma taşınmasına ve girişimciliğe ve dolayısıyla daha da büyümeye

¹ John Williamson tarafından geliştirilen, büyük çok taraflı kalkınma kurumları tarafından gelişmekte olan ülkelere tek taraflı olarak önerilen yapısal uyum paketlerinin ortak unsurlarıdır. Bunlar, ticaret önündeki engellerin kaldırılması, kamu mülkiyetindeki sanayilerin özelleştirilmesi, yönetimin ekonomiden uzaklaşması, makroekonomik istikrar, para konvertibilitesi ve düşük enflasyon olarak tanımlanmaktadır.

olanak sağlamaktadır. İşbirliği ve uyum, bireylerin birbirlerini iyi tanmasını, güvenmesini şart koşmaktadır.

Mevcut eleştirilere rağmen, toplumsal sermaye kavramının ekonomi literatüründe oldukça güçlü bir şekilde yer almaya başladığını görmekteyiz. 1950 ve 1960'lı yıllarda geleneksel sosyal ilişkilerin ve hayat tarzının kalkınmaya engel olduğunu savunan modernizasyon teorisyenleri daha sonra sosyal ilişkilerin engel olarak görülmesini bir hata olarak kabul etmişlerdir (Woolcock, 2002b:26). Gerçekten, geleneksel olsun veya olmasın sosyal ilişkiler dinamiktir ve zaman içinde evrilebilir. İlişkileri durağan kalıplar olarak kabul etmek mümkün değildir ve hoşgörü, katılımcılık ve eşitlik değerlerini içselleştirmiş gruplar ve sosyal ilişkiler, toplumsal kalkınmanın sağlanması ve sürdürülebilirliği için büyük önem taşımaktadır. Bunun olmasında toplumsal sermayenin aşağıdaki özelliklerinin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Diğer sermaye türlerinde olduğu gibi toplumsal sermaye de beklentiler ışığında kendisine yatırım yapılabilen bir özellik taşımaktadır. Sosyal ilişki ağları kurarak bireyler ve topluluklar toplumsal sermayelerini artırabilir, kolektif hareket kapasitelerini geliştirebilirler.

Toplumsal sermaye diğer sermaye türlerine dönüştürülebilir özellik göstermektedir. Sosyal ağlar içindeki bir bireyin pozisyonundan kaynaklanan avantajlar, ekonomik veya sosyal avantajlara dönüştürülebilir. Bourdieu tarafından tanımlanan diğer sermaye türleri arasında en akışkan olan ekonomik sermaye; kolayca beşeri, kültürel ve toplumsal sermayeye dönüştürülebilir. Toplumsal sermayenin ekonomik sermayeye dönüştürülebilme oranı daha az likit ve zor olmasından dolayı oldukça düşüktür.

Diğer sermaye türleri gibi, toplumsal sermaye diğer kaynakların yerine geçebilir ya da kaynakları tamamlayabilir. Çoğunlukla toplumsal sermaye diğer sermayeler için tamamlayıcıdır. Örneğin, toplumsal sermaye, işlem maliyetlerini azaltma yoluyla ekonomik sermayenin verimliliğine katkı sağlayabilmektedir.

Toplumsal sermaye, kümelenmelerin oluşmasında, firmaların işbirliği içinde çalışmaları ve rekabet ortamının sağlanmasında önem taşımaktadır. (UNESCAP, 2009)

Toplumsal sermayenin fiziksel ve beşeri sermayeye gibi muhafaza edilebilmesi ilişki ağlarının açık tutulmasını gerektirmekte, gelişmesi ve sürekliliği için ise yatırıma, süreye, çabaya ve paraya ihtiyaç duymaktadır (Grootaert 2001, Grootaert ve Van Bastelaer 2002b, Anirudh ve Uphoff 2002).Özel mülkiyete ait olmayan, bir kamu malı niteliğindeki toplumsal sermaye, beşeri sermayeye benzer şekilde kullanıldıkça değer kaybetmez aksine değer kazanır (Ostrom 1999 :172-215).

Toplumsal sermaye kavramın çok boyutlu olması, farklı düzeylerde analiz gerektirmesi, topluluk, ilişki ağı, organizasyon gibi muğlak kavramların ölçülmesinin zor olması, sosyal yaşamın durağan olmaması ve çok faktörlü olması nedeniyle uzun vadeli araştırmaların sonucu net yansıtamaması gibi nedenler, toplumsal sermayenin ölçümünü zor kılmakla birlikte nicel, nitel ve mukayeseli ölçümün mümkün olduğu genel olarak kabul edilmektedir.

4. TOPLUMSAL SERMAYENİN KALKINMA VE YÖNETİM STRATEJİLERİNE ETKİSİ

Uzun vadeli sürdürülebilir ekonomik kalkınma politikaları son yıllarda yoğun olarak tartışılmaktadır. Bu amaç doğrultusunda kalkınmanın çevreye ve sosyal hayata olan olumsuz etkilerini asgari düzeye çekebilmek (Barro, 1998;2) ve insan faktörünü daha öne çıkarabilmek için özellikle sermaye kavramı konularında yeni açılımlar yapılmaktadır.

Klasik iktisat öğretilerinde yer alan emek, sermaye, girişim ve doğal kaynaklardan oluşan dört temel üretim faktörü, modern dünyanın ekonomik gelişmelerini açıklamakta yetersiz kalması üzerine 1960'lardan sonra Theodore Schultz ve Gary Becker gibi neo-klasik iktisatçılar beşeri sermayeyi tanıştırmışlar, eğitilmiş ve sağlıklı işgücünün iş verimliliğine olan katkıları gündeme gelmiştir. En

son teknoloji ürünü üretim araçlarının ve en yenilikçi fikirlerin, diğer kişilerin bilgi, rehberlik, deneyim ve yardımlarından faydalanma olmaksızın üretime etkileri sınırlı kalmaktadır. Artık gelinen noktada sermaye yeniden tanımlanmakta ve üretime pozitif katkısı olan her türlü maddi ve maddi olmayan iktisadi değerler olarak kabul edilmektedir. İçsel büyüme teorilerinde ekonomik gelişmeye ve büyümeye doğrudan veya dolaylı olarak katkıda bulunan her türlü maddi ve maddi olmayan politik, örgütsel, çevresel, entelektüel, kültürel, beşeri, bilimsel, teknolojik ve sosyal unsurların da sermaye olarak kabul edildiğini görmekteyiz (Berber M. 2004; 139).

Bugün, ekonomik unsurlardan biri olarak kabul edilen beşeri sermayenin yanında artık toplumu oluşturan fertler, sivil toplum örgütleri ve kamu kurumları arasındaki koordinasyon faaliyetlerini kolaylaştırarak toplumun üretkenliğini artıran, güven, norm ve iletişim ağı özelliklerini (Temple, 2000;23) taşıyan toplumsal sermayenin de dahil olduğuna şahit olmaktadır.

Toplumsal sermayenin, ekonomi literatüründe yoğunlaştığı 1990’lardan bu yana ekonomik analizlerde faktörleri, neticeleri değiştirebilen bir eksik unsur olduğu ifade edilen toplumsal sermayenin, tanımlarında “sosyal ilişkilerin ekonomik hayattaki etkileri” temel eksen olarak görülmektedir. Bu çerçevede ekonomi literatüründe toplumsal sermayeyi ekonomi bütününe bir parçası, unsurlarından biri olarak yorumlayanlarla toplumsal sermayeyi yardımcı, destekleyici bir kavram olarak yorumlayanlar olarak iki tür yaklaşım göze çarpmaktadır.

Toplumsal sermaye ile fiziki sermaye arasında üretime yaptığı pozitif katkı yönünde benzerlikler bulunmaktadır . Toplumsal sermaye, beşeri sermayede olduğu gibi değişken bir yapıya sahiptir. Sosyo-ekonomik yapıdaki ve hukuk sistemindeki değişimler ile toplumsal yapıyı oluşturan diğer dinamiklerdeki farklılaşma süreci, toplumsal sermayeyi olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir. Toplumsal sermayenin dinamik bir yapıya sahip olması nedeniyle stoklanması mümkün değildir. Toplumsal sermayenin kullanım dışı olduğu her zaman dilimi onun kaybı anlamına gelmektedir (Karagül ve Masca, 2005).

Fiziki sermaye, nötr iken yani, kullanılıp kullanılmama ve nerede kullanılacağı konusunda tamamen yansızken toplumsal sermayenin kendisinin üretimde doğrudan yer almamakta, ancak yönlendirmekte, dolaylı olarak etkilemekte ve karar sürecini değiştirebilmekte bu yüzden yansızlıktan bahsedilememektedir.

James Coleman, 'Social Capital in the Creation of Human Capital adlı eseri ile toplumsal sermaye ile beşeri sermayenin tamamlayıcısı olduğunu belirtmiş ve sermaye kavramını sosyal teori ile ekonomik teoriyi bir araya getiren bir yol olarak göstermiştir.

Toplumsal sermayenin fiziksel ve beşeri sermaye verimliliğini artırarak tüm üretim fonksiyonunu etkileyebileceğini savunan Putnam (1993, 11-18), İtalya'daki çalışması ile sivil gruplara ve gönüllü oluşumlara üyeliklerin ve mikro düzeyde köprü kurucu ilişkilerin dışsal etkileri nedeniyle sivil toplumun aracı rolü yoluyla daha iyi bir devlet-toplum ilişkisi kurduğunu ifade etmiştir. Bu görüşün temelleri aslında Tocqueville'de dahi bulunabilir. Tocqueville, Amerikan toplumunu incelerken gönüllü oluşumları, demokrasiyi öğrenme okulu olarak tanımlamıştır. Coleman (1988:97-100), Uslaner (1999:23) gibi diğerleri ise mikro düzeyde bağlayıcı ilişkiler oluşturan aile bağlarının sivil değerleri, güveni ve toplumsal sermayeyi geliştiren okullar olduğunu, iyimserliğin genelleşmiş güveni geliştirdiğini ifade etmişlerdir. Fukuyama'ya (2001) göre ise toplumsal sermaye, dışsallıkları diğer sermaye türlerine nazaran daha çok içermektedir. Oluşan güven çemberi pozitif bir dışsallık olarak düşünülmekte ve ekonomik ve sosyal hayatın tabandan yukarıya doğru gelişmesine etki etmektedir.

Ekonomik kalkınmanın sosyal ve kurumsal boyutları ile ilgili olarak yaşanan gelişmeler tabandan tavana kalkınma anlayışının da etkisiyle 1990'lı yıllarda ulusal ve yerel kuruluşların, siyasi, hukuki ve sosyal rollerini içeren, sivil toplumun rolünü yeniden düşündüren bir hal almıştır. Artık tepeden inme karar ve uygulamalar değil halkın ihtiyacı yönünde ve işbirliği ve uzlaşa temelinde kalkınma modeli yerleşmeye başlamıştır. Bu çerçevede, sosyal ilişki ağlarının ve toplumsal sermayenin önemi ve ekonomiye ve kalkınmaya olan etkisi giderek daha çok dile getirilmektedir.

Öyle ki, 1995 yılında Kopenhag’da toplanan Sosyal Kalkınma Dünya Zirvesi, üç temel hususa işaret etmiştir:

1. Yoksulluğun ortadan kaldırılması,
2. Verimli istihdamın geliştirilmesi ve işsizliğin azaltılması
3. Sosyal bütünleşmenin desteklenmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 2000 yılında gerçekleştirdiği Sosyal Kalkınma Dünya Zirvesi başlıklı 24. Özel Oturumunun sonuç belgesinde de “Toplumsal sermayenin korunması ve geliştirilmesi, toplumun sosyal dokusunun güçlendirilmesi” ulaşılmak istenen bir hedef olarak yer almıştır.

1993 Tarihli Dünya İnsan Hakları Konferansı Viyana Bildirisi ve Eylem Planı’nda yoksulların yaşam koşullarının iyileştirilmesinin bir insan hakları meselesi olduğunu, barınma, eğitim, insani yaşam gibi tüm diğer insan haklarının önüne engel olan aşırı yoksulluğun insan hakları ihlali olduğunu vurgulayan UNESCO, aynı şekilde 2002-2007 yılları için Orta Dönem Stratejisi’nde de kapasite oluşturulmak ve özellikle kamu kurumları yoluyla toplumsal sermayeyi harekete geçirerek yoksullukla mücadele başlıklarını stratejik hedeflerden biri olarak belirlemiştir. UNESCO’ya göre yoksulluk, nedenleri ekonomik, sosyal, kültürel veya siyasal yapısal sorunlar olan bir süreçtir. Bu nedenle toplumsal güçsüzlüğün ve dışlanmışlığın bir yansıması olan yoksulluğun ortadan kaldırılması ve kalkınmanın sağlanması için sağlık, eğitim, barınma, nüfus planlaması ve cinsiyet eğitimi gibi sosyal kalkınma programları ve ekonomik politikalar gerektirmektedir. Yoksullukla mücadele programları hem doğrudan yoksulluk üzerinde etki gösterecek hem de toplumun genelinde zengin sosyal iletişim ağlarının oluşturulmasına yarayacak şekilde tasarlanmalıdır. Ekonomik ve sosyal refahın sağlanması, devletin çok katmanlı kalkınmayı desteklemesi ile mümkündür. Kamu ve kamu dışı unsurların birlikte çalışması bu anlamda önem taşımaktadır.

Dünya Bankası tarafından hazırlanmış olan Dünya Kalkınma Raporu 2000-2001: Yoksullukla mücadele başlıklı raporda da yoksullukla mücadele

politikalarında toplumsal sermaye faktörü de işlenmiştir. Bu raporda yoksulların yoğun olarak “bağlayıcı toplumsal sermaye”ye sahip oldukları ancak dışsal aktörlerle ve karar vericilerle temasa geçebilmeleri için “köprü kurucu” toplumsal sermayeye ihtiyaçları buldukları ifade edilmiştir.

Köprü kurucu toplumsal sermayenin bulunduğu yerel sivil birlik yoğunluğu, bilgi ve sosyal güvenin yayılımının temellerini oluşturarak etkin yönetim ve ekonomik kalkınmayı desteklemektedir. Ekonomik faaliyetlerin aynı zamanda bir sosyal boyutunun bulunduğunu, sosyal ve ekonomik sorunların aslında bir bütünün parçaları olduğu gerçeği karşısında toplumsal sermayenin en önemli özelliği olarak siyaset teorisi, ekonomi ve sosyoloji arasında bir köprü oluşturması (Prakash, 2002:45-58) gösterilmektedir. Beugelsdijk ve Smulders (2003), yaptıkları analiz çerçevesinde köprü kurucu toplumsal sermayenin bölgesel gelişme üzerine pozitif ve büyük bir etkisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Konunun içinde sosyal boyutun olması geleneksel olarak kişi başına düşen gayri safi hasıla göstergesi kullanılarak ölçülen refahın boyutlarında da değişikliğe neden olmaktadır. Gerçekten, refah düzeyinde güvenli, risksiz bir yaşama sahip olmanın önemli etkisi bulunmakta iken geleneksel metotlarda bu hususun gözden kaçabildiği görülmektedir. Zira güven, güvenlik unsurunun eksik olduğu mahal ve topluluklarda insanlar buna yönelik olarak ciddi meblağlarla harcamalarda bulunmaktadır. Teorik ve empirik araştırmacılar genelde kişilerarası güvenin sosyal ve ekonomik hayattaki riskleri indirgeyici özelliği nedeniyle hayatın daha kolay olmasına sebep olduğu konusunda hemfikirdirler.

Bilinçli sosyal ilişkiler olumlu veya olumsuz ekonomik dışsallıklar oluşturarak insanlar arasındaki güvene dayalı ilişkiler ticari teamülleri kolaylaştırabilirken, belli bir gruba örneğin göçmenlere karşı duyulan güvensizlik veya şüphe, ekonomik ayrımcılığa, çok yönlü dışlanmaya neden olabilir.

Literatürde toplumsal sermayenin ekonomiye etkileri, mübadele maliyetlerinde azaltıcı, kolektif faaliyetleri kolaylaştırıcı ve öğrenme dışsallığını

artırıcı etkisi olmak üzere 3 ana ekseninde toplanmaktadır. Bu etkileri kısaca şu şekilde tanımlayabiliriz:

- **Mübadele maliyetlerini azaltıcı etki:** Sosyal ilişkilerle oluşan güven ile özellikle ticari alanda ihtiyaç duyulan sözleşme, sözleşmeye aykırılık halinde hukuki yollara müracaat gibi hem zaman kaybına hem de ciddi mali ve manevi yüke neden olan birtakım prosedürlere başvurulmadan ekonomik ilişkilerin yürütülmesi mümkün olabilmektedir. Hemen tüm ticari işlemler güven unsurunu ihtiva etmektedir ve dünyadaki ekonomik gerilemenin büyük bir bölümü karşılıklı güven eksikliği ile açıklanabilmektedir (OECD, 2001:40). Güvenilir davranışlar güvenin daha da artmasına, itibarın oluşmasına ve mübadele maliyetlerinin giderek düşmesine neden olur. Taraflar, karşılıklı duyulan güven ile ileride tekrar karşılıklı menfaat için birlikte çalışabilmeyi öngörmektedir.
- **Kollektif faaliyeti kolaylaştırıcı etki :** Sosyal ilişkiler neticesinde oluşan dayanışma bilinci ve örgütlenme, birlikte hareket ederek riski azaltmayı, ekonomik unsurların talep edilmesi yönünde baskı grubu oluşturabilmeyi, müzakere gücünü artırmayı örneğin bir pazara girmeyi veya ihtiyaç duyulan kamusal mala erişimi kolaylaştırmaktadır. Toplumsal sermaye, birlikte çalışmak suretiyle maliyetleri düşürür ve böylece kolektif faaliyeti kolaylaştırır (Ostrom 1994:527-562, 1999:172-215), arzulanan sonucun daha hızlı gelişmesi için destekleyici güç sağlar (Moldaschl, 2009:83-108). Nitekim, Almanca dilinde “Vitamin B (Beziehung=İlişki)” sözcüğünden türetilerek toplumsal yaşamda kullanılmaya başlayan ve destekleyici gücü nedeniyle “kişisel ilişkiler” ifadesi için kullanılan Vitamin B anlatımı, giderek yazılı literatürde de yer alarak yaygınlaştırılmıştır. Türkçe’de bu ifadenin yakın karşılığı olarak kullanılan “torpil” kavramı, insanların kamusal alanda mutlaka “dost bir el”in varlığına ihtiyaç duyduğunun göstergelerinden biridir. Bağlantılı olarak,

toplumun bütününe açık olmayan ilişkiler ağından izlenebilir, şeffaf ilişkiler ağına geçiş ihtiyacı, erişilebilir yeni kurumsal modeller aracılığıyla denenmeye başlanmıştır.

- **Öğrenme dışsallığını artırıcı etki :** Sosyal uyum ve ilişkiler birlikte çalışmayı ve birlikte çalışma esnasında özellikle işe yönelik bilgi akışını kolaylaştırmaktadır. Her çalışanın diğerinden bir şey öğrenmesi mümkün olmakta ve beşeri sermayenin gelişmesi için uygun ortam oluşmaktadır. Yeni teknolojilerin, işin hassas noktalarının öğrenilmesi ekonomiyeye tatbik edilebilir bir değer sağlamaktadır. Keza, teknolojinin de kullanılması ile çeşitli ülkelerde oluşturulan iş ağları benzer şekilde bilgi akışını hızlandıran ve topluluğun yenilikçilik (inovasyon) kapasitesini artıran bir etki yapmaktadır.

Literatürde, toplumsal sermaye ile güç arasında çoğunlukla negatif bir ilişkinin bulunduğu bir diğer deyişle, eşitsizlik, kontrol ve dışlamanın bulunduğu durumlarda toplumsal sermayenin daha etkisiz olduğu hatta olumsuz bir etki yarattığı ifade edilmektedir. Buna göre, sosyal ilişkiler bulunsa da eşitsizliğin veya güç dengesizliğinin bulunması, toplumsal sermayeyi olumsuz etkileyebilmektedir. Hukuk düzenin iyi çalışması, haklar arasında dengenin kurulabilmesi, güven ortamının gelişmesine katkı sağlamaktadır. Olası bir ihtilafta objektif ve güçlü bir hukuk sistemi en büyük güvenceyi oluşturmaktadır.

Bunların dışında toplumsal sermayenin geniş bir potansiyel fayda yelpazesi bulunmaktadır. Başlıca potansiyel etkileri, yüksek büyüme düzeylerine ve gayrisafi milli hasıla ulaşmayı kolaylaştırmak; iş piyasasının daha etkin çalışabilmesini kolaylaştırılmak; suç oranlarının düşürmek; ve yönetim kurumlarının etkinliğini artırmak olarak sayılabilir (Aldridge ve diğerleri. 2002; Halpern 2001; Kawachi ve diğerleri. 1999:1187-1193; Putnam ve diğerleri, 1993). Ayrıca eğitim, kamu sağlığı, topluluk yönetişiminde, sorun çözmede, ulusal ve ulus-altı ölçekte üretim ve iş performansında toplumsal sermayenin etkisi bulunmaktadır.

Zengin sosyal ilişki ağlarına sahip toplulukların yoksullukla mücadelede, çatışmaların çözümünde, faydalı bilgilerin paylaşımında daha güçlü durumda bulunmaktadır. Birçok ekonomik araştırmada sosyal bağların sigorta fonksiyonu gördüğü (Coate ve Ravallion, 1993:1-24; Townsend, 1994:539-591) , kalkınma projelerinde önemli etkileri bulunduğu (Isham, Narayan ve Pritchett, 1994; ; Portes, Landolt,1996:18-23) tespit edilmiştir. Gruplararası hareket edebilen, birden çok sosyal ağa üye olan kişiler yeni fikir ve bilgileri bu “zayıf bağlar” ile taşıyarak gelişimi etkilemektedir (Granovetter, 1973:1350-1380). Köprü kurucu toplumsal sermaye ile bağlayıcı toplumsal sermaye arasındaki farkı göz önüne alarak kapsamlı ve çok katmanlı bir toplumsal sermaye modeli geliştiren Woolcock (1998, 2001a, 2001b, 2002a) köprü kurucu toplumsal sermaye olmadan toplulukların gelişemeyeceğini savunmuştur. Gerçekten, bir toplumun toplumsal sermaye düzeyi, o toplumun ekonomik yapısı ile ilgili ipuçları vermektedir. Örneğin köprü kurucu toplumsal sermaye bilgi akışını hızlandırdığı, aktif, etkin ilişki ağı ve güveni gerektirdiği için, güçlü ekonomisi olan ve teknoloji-inovasyon yoğun ekonomik yapıya sahip toplumlarda gözlemlenmektedir. Toplumsal sermaye, ekonominin ve demokratik politikaların tamamlayıcı unsurudur.

Her etkinin bir tepkisi olduğu gibi toplumsal sermayenin toplumsal birliktelik ve ekonomik etkileri yanında toplumsal ayrışmaya neden olabilecek, bütünlüğe zarar verebilecek etkileri ilk defa Portes tarafından dile getirilmiştir.

Sosyal ilişki ağları, ilişki ağı içindekilere menfaat sağlayabilmekte iken ağ dışında kalanlar için dışlanma riski söz konusu olabilmektedir. Gerçekten, sosyal içermeyi ve sosyal hareketliliği engelleyici özelliği, toplulukları birleştirmek yerine ötekileştirebilmesi, suçu azaltmak yerine kolaylaştırabilmesi, ekonomik performansı düşürebilmesi, arzulanandan düşük eğitim ve sağlık düzeyine neden olabilmesi (Aldridge ve diğerleri 2002), sosyal yapının her özelliği arzulan sonuçları doğurduğu müddetçe toplumsal sermaye olabileceği, ancak bunların istenmeyen sonuçlarının da her zaman mümkün olabileceği, negatif dışşallıkların göz ardı edilmemesi (Carroll ve Stanfield 2003:397-404; Fine 1999:1-19; Torpe 2003:27-48).

toplumsal sermayenin bir başka yüzünü işaret etmektedir. Toplumsal sermaye oluşturabilen gruplaşma ve birlikteliklerin, her zaman başkalarını dışlama potansiyeline sahip olması (Morrow 1999:744-765; Szreter 2000) ve aynı şekilde toplumsal sermayenin, bireylerin faaliyetlerine ve tercihlerine bir sınırlama haline gelebilmesi (Wall ve diğerleri 1998:300-322) mümkündür.

Farklı bir boyuttan bakıldığında ise toplumsal sermayenin suç organizasyonlarının oluşumunu kolaylaştırması dışında kendi grubuna ekonomik menfaat sağlaması olumsuz bir etki olarak düşünülmemelidir. Her birey veya şirket, dernek gibi topluluklar, nihai olarak kendi çevrelerinin gelişmesi yönünde çaba gösterirler ki bu aslında doğal bir süreç olarak görülebilir. Keza, mukayese etmek gerektiğinde toplumsal sermayenin olumlu etkilerinin demokratik bir hukuk toplumunda daha baskın olacağı düşünülebilir.

Bunlara ek olarak, sosyalleşen birbirine güvenen bireyler, uzlaşmacı yapıları ile birlikte çalışırken başarılı olmakta, güçbirliği yaratacak organizasyonlar kurabilmektedir. Güvenin zayıf olduğu toplumlarda, örgütlenmedeki boşluk temel olarak aile ve devlet tarafından şekillendirilmektedir. Devletin merkeziyetçi yapısı karşısında mevcut toplumsal sermayenin de zayıflaması ile ekonomik hayat sınırlı kalmakta, ekonomide yoğunlukla aile şirketleri ile devlet yönetimindeki ekonomik kurumlar veya şirketler görülmektedir. Bu durum ise profesyonelleşmeye engel olabilmektedir. İşletmenin profesyonelleşmesi büyük oranda aile ve devlet ilişkisi dışındaki sosyal çevre ilgilidir.

Dünyadaki şirket yapılarına bakıldığında küçük ve orta ölçekli işletmelerin toplam işletmelere oranı %90'ın üzerinde seyretmektedir. Ülkemizdeki işletmelerin %98,8'i küçük ve orta ölçekli işletme iken bunun % 95'i ise aile şirkettir (Sağlam, 2009). Bu durum, ekonomik ilişkilerin, kazanç paylaşımının güvenle olan ilişkisini de ortaya sermektedir. Woolcock, yoksulların aile, akrabalık ve topluluk ilişkileri ile yoğun olarak bağlayıcı toplumsal sermayeye sahip olduklarını ve bunun önemli bir risk yönetimi stratejisi olduğunu ifade etmiştir. Buna rağmen, köprü kurucu toplumsal sermayelerinin kıt olması nedeniyle ciddi bir eksikliklerinin bulunduğunu

belirtmektedir. Daha yüksek bir refah seviyesini sağlama yolunda kurumsal ve uzun ömürlü yapılanmalarda, asıl faktör köprü kurucu toplumsal sermayedir.

Japonya'daki işletmelerin başarısındaki sır da yine güvenle ilgilidir. Japonya'da iş kültürü "ömür boyu istihdam" ilkesine dayanmaktadır. İşletme ile çalışan arasında uzun yıllar çalışmaya dayanan güven ilişkisi çalışanın işyerini benimsemesine neden olmakta ve bu durum işletmenin rekabet yapısını güçlendirmektedir (Fukuyama,2005).

Güvenden yoksun toplumlarda, hukuki ve kurumsal yapıların oluşturulması detaylı düzenlemeler gerektirmekte ve bu detaylı düzenlemeler zaman kaybına ve mali yüklerle neden olmaktadır.

Fukuyama, Japonya, Almanya ve ABD gibi zengin ülkelerin, zengin oldukları için toplumsal sermayeye sahip olmadıklarını, tam tersine toplumsal sermayeye sahip oldukları için kurumların, organizasyonların başarılı olduğunu, ekonomik ilişkilerin ve sistemin doğru çalıştığını ve böylece zenginleştiklerini ifade etmektedir. Japonya'dan başka yüksek güvenli diğer bir ülke olarak gösterilen Almanya'nın iki savaş geçirmesine karşın uzun bir zaman dilim boyunca başarılı ekonomik performansını sürdürmesini ekonomideki güven olgusu, kurumsal başarı ve devletin koruyucu organizasyonu ile doğrudan ilgilidir.

Geleneksel kültürlerin değerleri modern kapitalist bir ekonomik düzen ile uyumlu olmamakla birlikte Asya Kaplanları olarak bilinen ülkeler ekonomik liberalizmin önemli unsurlarını kendi yerli kültürlerine entegre ederek kapitalist sisteme ayak uydurabilmişlerdir.

Başarılı bir kapitalist ekonomi iyi işleyen liberal demokrasiye ihtiyaç duymaktadır. Modern ekonominin ve istikrarlı liberal demokrasinin etkin çalışması için toplumsal sermaye temel öneme sahiptir(Fukuyama 2001, Kenworthy 1997). Girişimci sayısının çokluğu ve rekabet gücü yoksulluğun süreklilik kazanmasına engel olur, sosyal ilişkileri ve desteği geliştirir. Bir ekonomide toplumsal sermayenin

yokluğu halinde işbirliği, ortak hareket, risk paylaşımı, yenilik ve girişimcilikte de eksikliklerle de karşılaşılacağından, toplum genelinde ekonomik sıkıntıların yaşanması olasıdır.

Sektör ve güç farklılıkları arasında işbirliğinin sağlanmasında önemli rol toplumsal sermaye, böyle bir işbirliğinin de önemli bir ürünüdür (Brown ve Ashman 1996:1467-1479) ve bölgesel gelişme eksenlerini şekillendirmede önem taşımaktadır (Lyon2000:165-191).

Toplumsal sermaye yönetişimi de yakından ilgilendirmektedir. İyi bir idari-siyasi örgütlenme her şeyden önce güven ve ekip çalışmasına ihtiyaç gösterir. Katılımcı bir yönetim anlayışı ise ekip çalışmasına, ortak menfaatlerin ve tehlikelerin tespitine karşı güçbirliğine yönlendirir. Ortak menfaatler için çalışmak ise karşılıklı güvene katkı sağlamaktadır. Bu çerçeveden toplumsal sermaye, kalkınmanın görünmez aktörüdür. Küreselleşmenin hızı ve sosyal kalkınmaya olan etkisi karşısında yeterli ve etkin yönetim mekanizmaları bu sürecin düzenlenmesinde büyük önem taşımakta ve bu kapsamda ekonomik ve sosyal politikaların uyumlaştırılması gerekmektedir (Innerarity, 2002: 58). Aktörler arasında karşılıklı güvene, sosyal yardımlaşmaya ve politik isteğe dayalı ilişkiler, yoksullukla mücadelede toplumsal sermayenin geliştirilmesine ilişkin temel unsurlardır.

Devlet-toplum sinerjisi, kalkınmada katalizör olabilir, işbirliği ve vatandaşlar arasındaki sivil birliktelik normları kamu kurumları tarafından teşvik edilebilir ve kalkınma amacı çerçevesinde kullanılabilir (Evans 1996:1119-1132).

Eşitsizlik, güvensizlik, dışlama durumlarında ise ekonomik hayatın ayrıştığı, kartelleşmenin, rüşvetin arttığı da görülebilmektedir. Terörün, yolsuzluğun, hortumculuğun, siyasal çatışmaların ve istikrarsızlığın ayrıca adi suçların yoğunluğu, doğrudan veya dolaylı şekilde toplumsal sermaye yetersizliğine işaret ettiği gibi, ekonomik problemlere de kaynak teşkil etmektedir. Toplumsal sermaye birikiminin yoğun olduğu hallerde hem ekonomi hem de demokratik politikalar birbirinin gelişimini destekleyebilmektedir.

4.1. Toplumsal Sermaye ve İstihdam

Toplumsal sermaye ekonomiyi bir arada tutan bir sosyal yapıstırıcı olarak görülür. Toplumsal sermayenin işsizliğin yoğun olduğu alanlarda geliştirilmesi ile işsizlik oranları düşürecek ve ekonomik gelişme sağlayacaktır. Gerçekten, geniş tanıdık çevresi olanların iş bulmaları, dar bir sosyal çevreye sahip olanların uzun dönem işsiz kalması daha olasıdır (Lindsay ve Mcquaid 2005:53-70). Kişisel ilişkiler ve sosyal ağlar yoluyla bilgi akışı hızlanmakta, maliyet ve risk azalmaktadır.

Burada önemli olan nokta, iş imkanlarının olduğu varsayımdır. İş imkanlarının olmadığı bir ortamda toplumsal sermaye stoğunun artırılması bir gelişme sağlamayabilir. Üretim çeşitliliğinin sağlanması, ülkede veya bölgede mevcut olmayan bir üretim sektörünün oluşturulması, yeni iş olanakların artırılması, üretim çeşitliliğinin sağlanmasına önemli katkılar sağlayacaktır. Bu amaçla gerektiğinde devletin çeşitli araçlarla müdahalesi gerekebilir, sosyal ve ekonomik parçaları bileştirerek o bölgede bulunmayan bir sektörün, teknolojinin teşvik edilmesi, iş çeşitliliğinin sağlanması söz konusu olabilir. Sosyal ve ekonomik unsurlar birlikte değerlendirilerek bütünleşik programlar tasarlanmalı ve gerçekleştirilmelidir. Sadece toplumsal sermayenin artırılması iş olanaklarını, istihdamı artırmaya yetmeyecektir. Ancak tüm diğer faktörlerin sabit kalması halinde dahi toplumsal sermayenin girişimciliğe olan katkısı yine de ekonomide bir ivme sağlayacaktır. Gerekli bağlantıların kurulması, imkan ve fırsatların görülmesi, uygun kişilerle uygun zamanda irtibata geçilmesi girişimciler için istihdam yönlü bir gelişmeye neden olabilir.

Çeşitli uygulamalar neticesinde topluluklara yönelik projelerle bireylerin özgüven ve genel güven düzeylerinde, sosyal yeteneklerinde gelişmelerin sağlandığı, “ben”den “biz”e geçildiği, sosyal ağların geliştiği, yeni bağlantıların kurulduğu ve böylece istihdamın kolaylaştığı gözlemlenmiştir.

Toplumsal sermayenin hayat kurtardığında dahi bahsedilebilir. Gerçekten, evlilik, akraba ve yakın arkadaşlarla ilişkiler, dini temaslar, resmi-gayri resmi topluluklar yoluyla sosyal temas kuranların ölüm oranlarının hatta trafik kazaları ile ilişkisi dahi araştırılmış ve pozitif bulgular elde edilmiştir (Helliwell, 2001:50) Kişilerin birbirlerine karşılıklı olarak yüksek düzeyde güven duyması, riski ve maliyeti azaltması nedeniyle hayatı daha rahat ve verimli bir hale getirmektedir.

4.2. Toplumsal Sermaye ve Yoksullukla Mücadele

Toplumsal sermaye aynı zamanda iyi bir tasarruf aracıdır. Yoksulların, yoksul olmayanlar kadar aktif sosyal ilişkileri olmamaktadır. Yoksulluğun neden olduğu zaman kısıtı, sosyal ilişkilerin yalnızca yaşamsal ihtiyaçların karşılanması çerçevesine sıkıştırmakta, bunun dışında sosyal ilişki kurmayı zorlaştırmaktadır. Yoksulların politik ve sosyal hayata katılım zaafiyeti aslında politik yoksullun da belirtisi olarak görülebilir. Yoksulluğun bir diğer türevi olan sosyal dışlamayı azaltacak tedbirler kamu kurumlarınca öncelikle ele alınmalıdır.

Herhangi bir ilişkiler ağında üyenin maddesel ya da değil bir katkıda bulunması beklenir. Yoksullardan oluşmayan bir ilişkiler ağına yoksulun maddesel bir katkıda bulunması güçtür. Koyabilecekleri maddesel olmayan katkıları ise farklı bir altyapıdan-kültürden geldiği için uygun görülmebilir. Kişilerin kendi topluluğu ile sahip olduğu bağlayıcı ilişkiler yoksulun sahip olabileceği tek toplumsal sermaye türüdür. Yakın yerleşiklerle köprü kuran bağlar ise yerel piyasaları, kişisel özerkliği geliştirir. Ancak yoksulların genel olarak gelişime hizmet edecek ne maddi ne de sosyal bir kaynağı bulunmaz. Sivil toplum örgütleri ve sorumluluk sahibi yönetim kurumları bazı durumlarda gereken yardımı verebilir. Bağlayıcı toplumsal sermaye ile köprü kurucu toplumsal sermaye arasındaki ilişki düzeyinin geliştirilmesi ve daha çok ekonomik etkiye sahip köprü kurucu toplumsal sermayeye dönüştürülmesi hususu önem taşımaktadır.

Bağlayıcı toplumsal sermayenin köprü kurucu toplumsal sermayeye dönüştürülmesi kapalılığı aşmaya ve ortak hedeflere yönelmeye, üretim-değer

zincirinin güçlenmesine etki edebilir. Orta ölçekte gerçekleşen bu gruplararası iletişimin güçlenmesi, ortak heyecanların paylaşılmasına ve geniş manevi birlikteliklerin yaşanmasına vesile olur. Bu noktada kamu-özel sektör –sivil toplum sentezinin yürüteceği güdümlü projeler aracılığı ile kitlelerin desteğini alabilecek yüksek ancak somut hedefler koyulabilir ve hedefe ulaşmak üzere toplulukların katkısı teşvik edilebilir.

Yoksulların çoğunluğu kendi toplumsal sermayelerini artırmak için faydalı ilişkiler ağı geliştiremiyorlarsa veya toplumsal sermayenin geliştiği bir ilişkiler ağına giremiyorlarsa toplumsal sermaye yoksulluğu azaltmada bir araç olarak kullanılabilir mi? sorusuna literatürde sıkça karşılaşılmaktadır. En basit haliyle yoksulların toplumsal sermayesini artıracak çabalarda bulunmanın bu kişilerin hayatlarına hareketlilik katabileceği ve böylece olumlu değişiklikler yaşanabileceği kabul edilmektedir. Toplumsal sermayenin artırılması kısa vadede olmasa da uzun vadede – belki bir veya birkaç nesil sonra- yoksulluğu azaltmada faydalı olabilecektir. Yoksulların eğitilmesi kadar yoksul olmayanların da eğitilmesi gerekmektedir.

Çeşitli kişi, grup ve otoriteler arasındaki ilişkilerde güveni tesis etmedeki rolü nedeniyle güvenilebilir kurumsal çevre yoksullukla mücadelede öneme sahiptir. Eşit düzeyde eğitim, gelişmiş ülkelerde, gelişmekte olan ülkelere nazaran toplumsal sermayenin geliştirilmesinde daha etkili olduğu ifade edilmektedir (Prakash 2002:52; Inglehart 1997). Benzer şekilde toplumsal sermaye, kişilerin ailelerinde, iş arkadaşları veya komşularıyla, çeşitli yerel topluluklarda resmi veya gayriresmi ilişkiler kurması ile geliştirilebilir, artırılabilir (Miles ve Trully, 2007:855-866).

Bu çerçevede Brezilyada yapılan toplumsal sermaye odaklı bir çalışmadan bahsetmek uygun olacaktır. 1995 yılında Fernando Henrique Cardoso Yönetimi sırasında Brezilya’da oluşturulan Comunidade Solidaria adıyla bir oluşum başlatılmıştır. Dayanışma Topluluğu olarak adlandırabileceğimiz bu oluşumun altyapısı ve idari hizmetleri Brezilya yönetimi tarafından desteklenmiş olmakla birlikte, doğrudan bir bağlılığı bulunmamaktadır. Bu organizasyonun görevi, halkın

katılımını sağlamak ve devlet ile sivil halk arasında yeni işbirliklerinin kurulmasını desteklemektedir. Politika ve operasyonlara ilişkin alınan kararlar dört devlet bakanı ile sivil toplum aktörleri, işadamları, akademisyenler ve sanatçılardan oluşan 28 kişilik sivil toplum liderinin katılımıyla alınmaktadır. En yoksul alanlara yönelik sosyal programların hedeflerini ve sinerjilerini belirleme ve destekleme yönünde Comunidade Solidaria, yönetim ile birlikte çalışmaktadır. Yapılan bu başarılı çalışmanın olumlu etkilerinin alınmaya başladığı belirtilmektedir (Oliveira, 2002).

Gerçekten, vatandaşlık artık dünyada sadece oy kullanmak olarak görülmemektedir. Müreffeh, huzurlu ve demokratik bir ülke için vatandaşın etkin katılımı, fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarının giderimi son derece önemlidir. Kamuya hizmet sadece devletin görevi değil, aynı zamanda vatandaşların daimi görevi ve sorumluluğundadır.

Toplumsal sermaye kümelenme ve değer zincirlerinin oluşmasında önem taşımaktadır. Coğrafi yakınlıkları bulunan kümelenmelerde sosyal ilişkilerin yoğunluğu, ortak menfaatler için çalışılması, toplumsal sermaye oluşumu için uygun ortam sağlamaktadır (Wolfe, 2002:16).

Hammadde üretim çeşitliliği, iş bölümü ve uzmanlaşma, ortak menfaat yönünde çalışma, mali/beşeri kaynakların ve bilginin hareketliliği gibi nedenlerle özellikle coğrafi olarak yakın kümelenmeler toplumsal sermaye için de uygun ortamlar sunmaktadır. Toplumsal sermayenin bulunması ise yenilikçi üretimi geliştirmektedir.

Kümelenme çalışmalarında ise özellikle yeni ürün geliştirecek, değer zincirinin yenilenmesini sağlayacak, etkileşimi hızlandıracak firmalara da yer verilmesi, yoksa teşvik edilmesi uygun olacaktır. Teşvik yapılırken tercih olarak mevcut işletmelerin desteklenmesi hem paranın yönetimi hem de teşviğin izlenmesi açısından riskin en aza indirgenmesi için önemli olsa da, henüz mevcut olmayan ve ciddi değer zinciri bir üretim dalının incelemeye alınıp desteklenmesi son derece önemlidir.

Devletin, kamu kurum ve kuruluşlarının kamusal hizmet anlamındaki rutin faaliyetleri, toplumsal sermayeyi olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Ancak bu faaliyetlerin bilinçli olarak toplumsal sermayeyi artırmayı hedeflediğini söyleyemeyiz. Bu hedefe odaklanmış faaliyetlerin sistemli ve uzun vadeye yayılmış bir şekilde ele alınması, toplumsal sermayenin çok katmanlı yapısı nedeniyle söz konusu çalışmalarda azami özen gösterilmesi uygun olacaktır.

Toplumsal sermaye, toplumsal paylaşımın ve güvenin arttığı, birlikte hedeflerin, ortak arzuların belirlendiği ve bu yöne hareket edildiği, birey menfaatinin topluluk menfaatinde ayırt edilemediği, topluluğun kendini yetkin hissedebileceği, gurur duyabileceği bir bütünün parçası hissedebileceği hallerde gelişecek ve yoksullukla mücadele etkin rol oynayacaktır.

4.3. Toplumsal Sermaye ile Kent –Devlet Yönetimi ve Etkileşimi

Toplumsal sermaye kavramı çoğunlukla sivil toplumdaki ilişkilerle anılmakla birlikte, güven ve ilişki ağları kamu kurum ve kuruluşlarını da kapsamaktadır (OECD 2001).

Yerleşimlerin geleceği için öngörülere önemli ölçüde içeren stratejik planlama çalışmalarında, sürdürülebilir ve sağlıklı kentler yaratmak için, yereldeki potansiyel toplumsal sermayenin değerlendirilmesi, müzakereci ortamlarda sağlanan sinerji ile toplumsal kapasitelerin geliştirilmesi önem taşımaktadır (Toprak , 2010a: 73-80). Program yönetimini ondan faydalanan halka yakınlaştıran yerelleşme, kamu harcamaları ve bunların sonuçları üzerinde daha iyi ve daha güçlü sosyal kontrolü, katılımı ve ortaklıkları kolaylaştırmakta ve gerektirmektedir.

Oysa, ülkemize bakıldığında, idari merkezin başkent olması, başkente has bir toplumsal sermayenin gelişmesine, kendi personelini yetiştirmesine, kaynakların başkent için yoğunlaşmasına neden olduğu, tipik Fransız merkeziyetçi yönetim tarzının egemenliği her alanda kolayca görülebilmektedir. Karar alma mekanizmasının merkezde toplandığı, yerele inisiyatif vermekte tereddüt eden,

bürokrasi yoğun Fransız ekolüne benzer şekilde ülkemizde de merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında hassas dengeler korunmaktadır. 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile büyük ölçüde yetki ve sorumluluk sahaları genişlese de büyük ölçekli altyapı projeleri, yatırım kararları merkezde ve merkezi hiyerarşik silsilede alınmaktadır.

Toplumsal sermayenin örgütlenme ve devlet yönetimi ile ilgili kapsamı da birlikte düşüldüğünde toplumsal sermaye, iş hayatından, yönetişime, örgütsel davranıştan psikoloji ve sosyolojiye kadar geniş bir kapsam alanına sahiptir(Toprak, 2008: 101). Hiyerarşik olmayan, örgütlerarası devlet ve devlet dışı aktörlerin kamusal alana giren konularda birlikte yön verme eylemleri olarak tanımlanan, ortak sorunların çok aktörlü ve uzlaşma zemininde çözümünü öngören yönetişim, (Sibeon, 2000:291) bu noktada toplumsal sermaye ile kesişmektedir.

Teknoloji, zaman ve uzayın toplumsal sermaye ağ düzenekleri üzerindeki etkisini hızla değiştirmektedir. Ucuz hızlı bir iletişim yolu olan e-posta ve SMS, artan bir hızla kullanılmakta, yüzyüze etkileşim kişisel temas eksikliği nedeniyle toplumsal sermaye üzerinde farklı etkiler görülmektedir. Bu etkileşimden doğan toplumsal sermaye türü, geleneksel ilişkilerde bulunan toplumsal sermayeden farklıdır (Kavanaugh ve Patterson 2001:496-509; Pruijt 2002:109-115; Sullivan ve diğerleri 2002:868-886; Wellman ve diğerleri 2001:436-455). Faydaları olmasına rağmen, bu durum, özellikle gelişmiş ülkelerin kentsel merkezlerinde sosyal izolasyonu artırmaktadır. Geçmişte, sosyal ilişki ağları, çoğunlukla yakınlığa dayanmakta iken şu an iş ve ilgi gruplarına dayanmaktadır. Özellikle orta ve yüksek yoğunluktaki kesimler ile ikamet hareketliliğinin çok olduğu yerlerde insanların komşularını daha az tanımaları nedeniyle yakınlığa dayanan ilişki ağlarının gücünün zayıfladığını ve sonuç olarak toplumsal sermayenin oluşabilmesi için temel olan tekrarlanan etkileşim fırsatının azaldığını görmekteyiz.

Bunun yanında, hiyerarşik nitelikteki bürokratik yapıya dayalı ve tek boyutlu “yönetim”den, süreçte rol oynayan aktörler ve örgütler arasındaki etkileşim, formel

ya da resmi sıfatı bulunmayan kişi, grup ve kuruluşların katılımıyla, hükümet dışı aktörlerin de yönetim faaliyetinde yer aldığı yönetim kavramına geçiş ve politikalarda süregelen değişim, toplumsal etkileşime imkân sağlamaktadır.

Tablo 6: Yönetim, Yönetimde Değişim ve Toplumsal Etkileşim

Bölgesel Politika (Yönetim)	Bölgesel Kalkınma Politikası (Yönetişim)
Yönetim	Yönetişim
Merkezi	Desantralize
Hiyerarşik	Çok düzeyli
Tepeden kalkınma anlayışı	Tabandan kalkınma
Elit projeler	Katılımcı proje
Bölgeler ülkeye bağlı	Ülke bölgelere bağlı
İdari bölgeler	Aktif bölgeler
Geri kalmış bölgeler	Tüm bölgeler
Farklılıkların dengelenmesi	Büyüme
Fiziksel, teknik, finansal altyapı	Esnek altyapı
Kamusal önlemler	Ortaklık (kamu-özel)
Seçici yardımlar	Bölgeselleşmiş ekonomi politikası
Kısa dönem	Uzun dönem (sürdürülebilirlik-cinsel eşitlik)

Kaynak : Dulupçu, 2006

Tabloda görülen değişim, toplumun gelişmesinde devletin tek aktör olmaması ve etkin ve sürdürülebilir bir tabandan tavana kalkınma anlayışının ağırlık kazanmasının bir sonucudur. Bu değişimde güçlü ve hareketli sivil toplum, kalkınmada vazgeçilmez bir aktördür ve devletin sorumluluğu ile sivil toplumun güçlenmesi birbiri ile çelişen kavramlar değildir. Sivil toplumun güçlenmesi, devletin sorumluluğunu azaltmaz ancak devletin gözetici, kontrol edici, toplumun genel huzurunu koruyucu rolüne odaklanmasına, devlet kavramının özüne dönmesine yardımcı olur.

Gerçekten, yatay bağların yani köprü kurucu toplumsal sermayenin bulunduğu mahallerde sunulan hizmetlerin de daha kaliteli olduğu görülmektedir. Ekonomik bağımlılıklar bir kenara bırakıldığında, metropol şehirlere nazaran küçük kentlerin çoğunlukla daha çekici gelmesi, kişi ve topluluklara kolay ulaşabilir olma, samimiyet ve güven ortamı ile açıklanabilir.

Toplumsal sermayenin geliştirilmesinde yerel yönetimlere oldukça iş düşmektedir. Toplumsal sermayenin gelişimi için kaynaklar a) aile, b)okullar c)yerel topluluklar, d)şirketler, e)sivil toplum f)kamu sektörü, g) cinsiyet, h) etnisite olarak tanımlanmaktadır (OECD 2001:45). Toplumsal sermayeye ilişkin çalışmalarda gönüllülük ve sivil topluluklara katılım hususları yoğun olarak işlenmişken, aile, okullar, şirketler gibi temel aktörler görece ihmal edilmiştir. Aileler, toplumsal sermayenin inşasında temel taşlar olarak görev yapmaktadırlar. Bu kaynaklara en yakın olan ve temel hizmetleri götüren yerel yönetim birimlerine duyulan güvenin artması, hizmetlerin benimsenmesine ve maliyetin düşmesine neden olur. Yerel yönetimler özellikle tekrarlanan gündelik sosyal huzursuzlukların aşılması için en yetkili birimlerdir. Örneğin kent yaşantısının en önemli unsurlarından biri olan toplu ulaşım ağında en konforlu ve hızlı araç olan raylı sistemlerin temel ulaşım aracı olarak tercih edilmesi bile trafik yoğunluğunun azaltılmasına, gündelik yaşamda huzurlu bir ortam sağlamaya katkı koyabilecektir. Keza, kent estetiği de yerel halkın kentini benimsemesinde önemli bir faktördür. Estetik mimari örnekler, bakımlı ve ferah yaşam alanları yerel yönetimlerin sorumluluğunda bulunmaktadır.

Yerel yönetimlerin sosyo-kültürel hizmetlerinin bütünleşik bir yaklaşımla yürütülmesi için gönüllülük faaliyetlerinin desteklendiği programların da normatif bir alana oturtulması ve il özel idaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği ile birlikte (Toprak, 2006: 94) zengin ve aktif programların gerçekleştirilmesi, toplumsal sermayenin geliştirilmesi için önem taşımaktadır.

AB politikaları, desantralizasyon ilkesi ile birlikte bölgeleri teşvik ederek bölgelere kendileri ile ilgili daha fazla sorumluluk vermektedir. Kalkınma ve büyüme için demokratik bir temel inşa edilmesi, bölgenin toplumsal sermayesinin geliştirilmesi, bölgenin kaynaklarının kullanılmasına daha fazla etkinlik, güçlü bölge yaratmak geliştirmekte olan ülkelerin ortak politikaları haline gelmiştir (Dulupçu, 2006: 13)

5. TOPLUMSAL SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİNDE KURUMSALLAŞMA

İlişki ağları, toplumda ortak yaşam alanının zenginliği ve bireyler arasında eşitliğin yaygınlaşması ile etkinleştirilebilir. Bu çerçevede, toplumda sivil toplum, kamu kurumları, ve özel sektörün kendi içinde ve birbirleri arasında ortaklıkların kurulması, mevcut ortaklıkların sürdürülebilirliğinin sağlanması köprü kurucu toplumsal sermaye için temel öneme sahiptir.

5.1. Ortaklıklar

Toplumsal sermayenin ekonomiye ve kalkınmaya etkileri göz önüne alındığında ve daha gelişmiş bir toplumsal sermaye düzeyinin daha çok refaha neden olacağını ifade ettiğimizde toplumsal sermayenin nasıl geliştirilebileceği konusu gündeme gelmektedir.

Toplumsal sermayede iyileşmenin görülebilmesi, ölçülebilmesi ile doğrudan bağlantılıdır. Toplumsal sermaye tarihsel faktörlerle belirlenir ve bu nedenle kısa vadede artırılmaz ancak toplumsal sermayenin artırılması en az beşeri ve fiziki sermayeye yatırım yapmak kadar önemlidir (Putnam 1993:11-18). Putnam'ın "temel unsurların zamanla geliştirilebileceği" savından hareketle Petersen (2002: 55-64), toplumsal sermayenin artırılmasının mümkün olabileceğini dile getirmektedir. Schmid, Uslaner ve Dekker de diğer sosyal faaliyetlerin bir yan ürünü olarak gördüklerinden toplumsal sermayenin geliştirilmesinin mümkün olduğunu düşünmektedir. Cernea (1993: 11-15), Huntoon (2001:157) ve Mondal (2000 :459-

475) ise toplumsal sermayenin yönetim, STK'lar yerel sosyal topluluklar ve dış faktörlerce oluşturulabileceğini savunmaktadırlar. Soubeyran ve Weber (2002:65-92), coğrafi yakınlık ile kolaylaşan tekrarlanan ilişkiler ve yüzyüze temaslar ile toplumsal sermayenin oluşturulabileceğini düşünmektedir. Gerçekten, toplumsal sermayenin geliştirilmesinde sosyal ilişkilerin desteklenmesi, mevcut ortaklıkların güçlendirilmesi, yeni ortaklıkların kurulması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır.

Toplumsal sermayenin toplumsal içeriği ve niteliği itibariyle, bir fiziki sermaye gibi gerektiğinde anlık gelişmelerin görülmesinin kolay olmayacağını söyleyebiliriz. Buna rağmen, Brown ve Ashman (1996 : 1467-1479), Fox (1994:151-184), Tendler ve Freedheim (1994: 1771-1792), gibi kimi yazarların, toplumsal sermayenin politik ve ekonomik kalkınmayı desteklemek üzere kısa sürede geliştirilebileceğini yönünde düşünceleri de bulunmaktadır. Falk ve Harrison (1998:23)'a göre toplumsal sermayenin kısa sürede artırılabilmesi mümkündür ve bunu kapasite oluşturma olarak da tanımlamaktadır. Bourdieu de toplumsal sermayenin kendi değerini sürdürebilmesi için bireylerin bu hususta çaba göstermeleri, uğraş vermeleri gerektiğine işaret etmiştir.

Toplumsal sermayenin geliştirilmesinden bahsederken öncelikle yukarıda "Toplumsal sermayenin ölçülmesi" kısmında bahsedilen birtakım göstergelere işaret etmek ve ele almak faydalı olacaktır.

Gönüllülük", "katılım", "aktif sivil toplum üyeliği", "suç oranları-dava sayıları" ve "toplumsal güven" ile ilgili olarak ülkemize ilişkin veriler şu şekilde özetlenebilir:

5.1.1. Sivil Toplum Örgütleri

Bir ülkede sivil toplumun varlığı, öncelikle toplumsal gelenek, iletişim, kültür ve toplumsal dayanışmanın, katılımcılığın eğitim ve demokrasiyle bütünleşmesi ile ölçülebilir. Sivil toplum, toplum katmanları arasında güven duygusunun ve

iletişimin, paylaşımın güçlenmesiyle gelişir ve geliştikçe ülkenin ekonomik ve sosyal kaynaklarının yönetiminde, toplumun tüm kesimleri söz sahibi olabilme imkânı bulur. Bireyler, önce aile ve akrabalık ilişkileri ile başladığı sosyalleşmesini fiziksel olarak en aktif olduğu zamanlarda, çeşitli sivil toplum faaliyetlerine katılım ve devletle olan ilişkiler sayesinde giderek artırmaktadır. Sivil toplumun güçlenmesi demokrasi kültürünü ve farklılıklara saygı gibi insani erdemlerin gelişimi sağlar, toplumda bireylerin haklarına ve adalet mekanizmalarına ulaşımını kolaylaştırır. Bireylerin haklarla ilgili olarak bilinçlenmeleri, kişisel haklarının korunmasında sorumluluk ve inisiyatif alma yaklaşımlarını geliştirebilmelerini ve sivil alanda güçlenmelerine neden olur.

Sivil toplum devletin vatandaş üzerindeki gücünü dengeleyen ve yurttaşları devletin gücünden korumaya yönelik bir kavram olarak, sivil toplum kuruluşları ise devletle birey arasında bir köprü olarak düşünülmelidir. Sivil toplumun zayıf olduğu, toplumsal sermayenin güçlenemediği toplumlar her şeyin devletten beklendiği pasif vatandaş topluluklarına dönüşmekte böylece yönetsel zafiyetlere neden olmaktadır.

Bu esnada, meslek yaşantısı esnasında odalar, işbirliğine yönelik dernekler ve çeşitli sivil toplum örgütleri, birlik sağlayarak ve ortak hedeflere yönelerek gelişmiş refah düzeyine yükselme yolunda toplumda bireyin sosyalleşmesi ve gerek politik gerek ekonomik roller üstlenmesi için önemli araçlar haline gelmektedir. Uzun süreli ilişki ağlarına sahip olmaya bağlı gerçek ve potansiyel kaynakların bütünü temsil eden toplumsal sermayenin, bireyin bağlarının değeri, harekete geçirebildiği bağlantı sayısına ve her bir bağlantıyla sahip olunan kültürel-sosyal ve ekonomik sermaye büyüklüklerine bağlı olduğu doğrulanmıştır. (Bourdieu 1986;249) İlişkiler ve kültürel veya mali sermaye arasındaki etkileşimi toplumsal sermayelerini, toplumda müşterilerinin güvenini kazanmak için kullanan avukat ve doktor gibi meslek sahiplerine ilişkin örneklerle açıklanabilir (Field, 2008: 23).

Toplumsal sermayenin yüksek olduğu toplumlarda devlet ile birey arasında etkin ve etkili sivil toplum kuruluşları, toplumsal sermayesi zayıf olan topluluklara nazaran sayıca daha fazla olmakta, kan bağı dışındaki kişilere de duyulan saygı ve

güven toplulukların sayısını artırmaktadır. Kendiliğinden sosyalleşebilmek olarak tanımlanan, akrabalık bağlarına dayanmaksızın gruplar haline gelebilme, sosyal yapılar oluşturabilme yeteneği ekonomik amaçlara daha kolay ulaşabilmede önemli rol oynamaktadır. Ortak ekonomik menfaat algısı, güveni ve verimliliği artıracaktır. Birey, çeşitli iletişim ağlarına, sosyal hareketlere katılarak, derneklere üye olarak toplumsal sermaye edinmektedir. Ortak ilgi alanlarının, ortak normların gelişmesi ile güven artmakta ve farklılıklar bir zenginlik haline gelmektedir.

Farklı ilgi gruplarının bulunduğu sosyal ortamlarda, birliklerde grup ve kişilerin önyargılarından arınmasına, birbirlerini tanıyarak, toleransın gelişmesine uzlaşma yolunun açılmasına önemli etki sağlamaktadır. Sosyalleşme, çeşitli kültürlerin kaynaşması, kültürel alışverişin sağlanması ekonomik hayata da yansıtacaktır.

Toplumsal sermayenin, yoğun olarak yakın sosyal ilişkilerde bulunması ve sivil toplumun birebir iletişim gerektirmesi, fiziksel iletişimin önemini gündeme getirmektedir. Günümüzde oldukça yaygınlaşan internet üzerindeki sosyal ağlar ve elektronik iletişim araçlarının yüzyüze iletişim kadar etkili olması beklenemez. Bu çerçevede, özellikle sivil toplum kuruluşlarının aktif faaliyette bulunması son derece önemlidir. Ancak bilgi ve yenilik temeline dayalı ağ toplumu iletişim araçlarının da gelişmesiyle daha yoğun bir ilişki ağı oluşabilmektedir (Oliveira, 2002:15-19). Derneklerin gerçekten kuruldukları gaye yönünde çalışmalarını sağlayacak çeşitli programlara katılmaları, özellikle spor, sanat gibi alanlarda faaliyetlere girişmelerini sağlayacak imkanlar oluşturulmalıdır. Sporun sosyal sınıf, etnik ayrım gözetmeyen, birleştirici, işbirliği duygusunu, ahlakı, sosyalleşmeyi, birey ve toplum sağlığını geliştirici, özellikleri (Küçük ve Koç, 2004:131-142) nedeniyle kurum ve kuruluşlar tarafından desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Topluluğu oluşturan farklı etnik, kültürel özelliklere sahip bireylerin ve katılımın yoğun olduğu hareketli heterojen topluluklar, spor ve rekreasyon faaliyetleri (Beugelsdijk ve Smulders, 2003:17) güven düzeyine ve köprü kurucu toplumsal sermayenin gelişmesine katkı koyacaktır. Katılım ile sağlanan faaliyetler ve çalışmalar sonucu katılımcılar, birlikte çalışmanın getirdiği faydalı görececek, ön yargı ve yanlış anlaşılmalara, güvensizlik ortamını azalacaktır (Oliveira,2002: 17). Elbette ki işbirliği, farklılıkları veya anlaşmazlıkları

yok etmeyecektir ve farklı insanlar her konuda aynı fikirde olmak zorunda değildir. Demokrasinin içinde farklı görüşler olmalı uzlaşma ile ortak menfaat bulunmalıdır.

Posner (2000) ve Collier (2002) tarafından yapılan son çalışmalar göstermiştir ki yüksek düzeyde etnik farklılıkların bulunması kaygıdan çok bir değer olarak görülebilmektedir. Asıl sorun kamu kurumları ile zayıf ilişkileri olan iki veya üç büyük ve rakip etnik grubun bulunmasıdır. Amerika Birleşik devletleri, Kanada, İngiltere, Avustralya gibi etnik heterojenliğe sahip ülkelerin farklılıklardan faydalanabilmesinin temelinde bu yatmaktadır.

Çoğu batılı ülke, heterojen ilgi grupları ve özel sektör gönüllü faaliyetlerini teşvik etmek üzere çeşitli çalışmalara girmekte, kârlı olmayan birçok faaliyet böylece topluma sunulabilmektedir. Bu faaliyetler sonucunda ilave olarak yeni iş çevreleri oluşmaktadır (Toprak, 2006: 263). Benzer şekilde Fukuyama, toplumsal sermaye azalmaya başladıktan sonra yeniden kazanımının zaman alacağını ve güveni ve toplumsal sermayeyi arttırmak için yeni muhafazakar politikalar gerekeceğini ifade etmektedir.

5.1.2. Özel Sektör

Zaman geçtikçe daha çok alanda faaliyet gösteren özel sektör, ve rekabetçi faaliyetleri, hiç şüphesiz hayatımızda büyük değişikliklere neden olmaktadır.

Gündelik modern yaşamda ekonominin lokomotifini, bilgi kanallarının üreticisi, istihdamın, çalışma sisteminin ve sosyal ilişkilerin en önemli aktörlerinden biri olan özel sektör, bireyin yaşantısında ömrünün büyük kısmını geçirdiği bir sosyal saha olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özel sektörün sosyal hayatı yönlendirebilecek güçte organizasyonlar oluşturması ve kurdukları dernek ve örgütler sayesinde kamu kurumları ile irtibatla bulunması, ilişki ağlarının büyük bir tabana yayılmasına neden olmaktadır. 1990'lı yıllara kadar işletme bünyesindeki sosyal paydaşlarına yönelik sorumluluklarına

odaklanan firmalar, artık "sürdürülebilir kalkınma" ve "işletmelerin sürdürülebilirliği" kavramlarının farkındalık yaratması ile birlikte daha geniş sosyal paydaşlara ulaşmak ve kurumsal sosyal sorumluluklarının bilinci içinde kaynak ayırmak ihtiyacını hissetmeye başlamışlardır.

Kurumsal sosyal sorumluluğun temelinde, sanayileşme ile başlayan çevresel, sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi sorunların çözümüne, kamu kurumlarının yanında beşeri ve ekonomik kaynak kullanan işletmelerin de sorumlulukları çerçevesinde katkı koymaları bulunmaktadır. İşletmeler, artık, toplumun yaşam kalitesini iyileştirmek için, kendi çalışanları ve onların aileleri, yerel halk ve bütün toplumla birlikte sürdürülebilir bir dünya için ekonomik, çevresel, kültürel ve sosyal gelişmeye destek vermekle sorumludur.

Kurumsal sosyal sorumluluk, öğrenme ve hesap verilebilirliğin altını çizmekte ve toplumsal sermaye ile birlikte paydaşların ilişki ağı vasıtasıyla iyilikseverliği teşvik etmekte (Weisband, 2009: 915), toplumsal sermayenin geliştirilmesine etki etmektedir (Degli, Portale, 2009;12). Sosyal hayat ile iş hayatının birbirinden ayırmanın mümkün olmadığı günümüzde, bireyin çalıştığı işyerine olan bağlılığı karşılıklı güven ve dayanışma ile sağlanabilmekte ve bu durum genelleşmiş güvenin gelişmesine katkı sağlamaktadır.

5.1.3. Kamu Kurumları

Siyasi karar alma düzlemi ile toplumsal hareket düzlemi arasında bir bağ işlevi gören toplumsal sermayenin geliştirilmesinin, özel sektör ve sivil toplum birlikteliği kadar kamu kurumlarının da etkisini önem taşımaktadır. Esasen, toplumun bir bütün olduğu, "kamu" kavramının aslında zaten toplumun kendisini ifade ettiği düşünüldüğünde bu birliktelik sağlanırken izlenecek metodlarda, "gelişmiş ve müreffeh bir ülke" ortak menfaatinin hatırdan bulundurulması çalışmaları oldukça kolaylaştırıcaktır. Toplumun geneline hizmet veren kamu kuruluşlarının bilgi teknolojileri kullanarak hizmetleri daha hızlı ve verimli şekilde ulaştırması, ekonomik hayatın dışında kişilere sosyalleşebilmek için zaman ve fırsat tanıyacaktır.

Kamu kurumlarının işbirliği, kamunun etkin görev yapabilmesi için önemli bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. İş bölümünün etkinleştirilmesi, yönetimde kademelenme sağlayarak, mevcut kentlerin sınırlarını genişleterek, fonksiyonellik yaratacak yeni yapılanmalar, kalkınma ajansları bağlantılı kuruluşlar, uzmanlık kuruluşları ya da belediyeler arası organlar oluşturulması, farklı idareler ile sözleşme yapılarak işbirliğine dayanan süreçlerin oluşturulması hizmet verimliliğini artıracaktır (Toprak , 2010b: 1-2) .

Kamusal hizmetlerin kalitesi ve gelirin adil dağılımı toplumsal sermayeyi güçlendiren etkenler olarak görüldüğünde bunun ileri aşamada yeşerecek bir ekonominin tohumları olduğunu söylemek mümkündür. Toplumu oluşturan fertleri gerçekten toplumla bir kılmak ve bütünleştirmek üzere yapılacak kamusal harcamaların önemini göz ardı etmemek gerekir. Bu kapsamda sivil örgütlerin de aktif çalışmaları, kamu-özel-sivil toplum çarklarının uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlamak gerekmektedir.

Çeşitli toplumlar incelendiğinde Amerika gibi kimi ülkelerde devletin rolü oldukça dar ancak düzenleyici gücü oldukça güçlü iken (Fukuyama, 2008:18.) Japonya, Fransa, Türkiye gibi kimi ülkelerde devletin ekonomik ve sosyal hayata müdahalesi, belirleyici tasarrufu önemli rol oynamaktadır. Bu eğilimler, her ülkenin tarihsel evrimine, deneyimlerine bağlı olduğundan tek bir doğrudan bahsetmek veya bir türünü örnek almak uygulanabilir olmayacaktır. Türk toplumunun tarihsel süreci içinde devlet yönetiminin kutsallaştırılması nedeniyle hemen her konuda devletin-kamu kurumlarının ön ayak olması beklentisi toplumsal yapımızın temel özelliklerinden biri haline gelmiştir. Bu çerçeveden bakıldığında sosyal ve ekonomik ilişkilerin düzenlenmesinde olduğu gibi toplumsal sermayenin geliştirilmesinde de devletin üzerinde önemli bir sorumluluk bulunmaktadır.

Kişiler arasındaki hak-hukuk dengesini gözeten hukuk sistemi toplumsal sermayenin gelişebilmesi için en önemli halka olarak karşımıza çıkmaktadır. Adalet ve sisteminin kamu vicdanı olduğu gerçeği karşısında özellikle iyi işleyen, şeffaf,

bağımsız yargı organı toplumun güvenli yaşamının güvencesidir. Kamu otoritesinin, gücünün en yalın olarak görülebileceği hukuk sistemindeki en küçük bir zafiyet bile halk ile halkın düzenli bir şekilde yaşamasını sağlamak üzere oluşmuş devlet arasında güven bunalımı yaratabilecek boyutlara ulaşabilmektedir.

İyi ve etkin çalışan, şeffaf devlet kurumlarının oluşturduğu güven, kamu-özel-sivil toplum birlikteliğinin sağlanmasında en önemli rol oynamaktadır. Kişi ve toplulukların olumsuz bir ekonomik-sosyal gelişme karşısında düzenleyici ve kontrol edici, güvenilir bir üst otoritenin gerekli müdahaleyi yapacağına olan inancın bir emniyet unsuru işlevi görmesi nedeniyle daima var olması gerekmektedir. Kurumların özellikle bu güveni tesis etmesi, kişi ve topluluklarla ilişki kuran personelinin bu bilince sahip olması genel bir politika olarak benimsenmeli ve uygulanmalıdır. Bu çerçevede, ekonomik ve sosyal hayatı olumsuz etkileyen, ahlakî değerleri aşındıran, vatandaşın kamu kurumlarına olan güvenini derinden zedeleyen yolsuzluğa karşı kurumsal kapasitenin geliştirilmesi ve saydamlığın artırılması amacıyla hazırlanan Saydamlığın Artırılması ve Yolsuzlukla Mücadelenin Güçlendirilmesi Stratejisi (2010-2014) önemli bir dönüm noktasıdır.

Bakanlar Kurulu'nca 1/2/2010 tarihinde kabul edilerek 2 Şubat 2010 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan strateji ile yolsuzluğun; rekabeti engelleyerek ekonomik büyümeyi yavaşlatmakta, doğrudan yabancı sermaye girişini ve vergi gelirlerini azaltmakta, gelir dağılımını bozarak yoksulluğu artırmakta, kamu kaynaklarının israf edilmesine yol açarak eğitim, sağlık, güvenlik gibi zorunlu kamu yatırımlarını olumsuz etkilemekte, kamu kurumlarına, yöneticilerine ve adalet sistemine duyulan güveni zedelemekte ve toplumda ahlakî bozulmaya yol açmakta olduğu vurgulanmış ve saydamlığı engelleyen ve yolsuzluğu besleyen faktörlerin ortadan kaldırılması suretiyle daha adil, hesap verebilir, saydam ve güvenilir bir yönetim anlayışının geliştirilmesi hedeflenmiş ve buna uygun bir yol haritası hazırlanmıştır. Halka, kamuya hizmet için var olan kamu kurumlarında şeffaflık sağlanarak kurumlara güvenin korunması ve geniş işbirliğinin sağlanması, bireyin yabancılaşmasına engel olarak toplumsal sermayeye ve ekonomik ve sosyal hayatın gelişmesine katkı sağlayacaktır.

Toplumsal sermaye, her türlü organizasyonu, örgütlenmeyi düzenleme altına almayı amaçlayan yapılarda görüldüğü üzere tamamen devlet kontrolünde olabildiği gibi tamamen devlet kontrolü dışında, yönetime karşı bir baskı grubu şeklinde de görülebilir veya toplumsal sermaye ile devlet arasında etkileşimli, tamamlayıcı bir ilişki bulunabilir (UNIDO, 2006: 19).

Günümüzde, sosyal ilişkilerin seyredildiği ve bunun neden olduğu sorunlar yoğunlukla telaffuz edilmektedir. Biryandan endüstriyel çalışma hayatının insan yaşamına hükmetmesi nedeniyle hobi veya sosyal ilişkiler için zaman bulunamaması, diğer yandan işsizlik sorunu nedeniyle sosyal ilişkilere mali kaynak ayrılamaması karşılaşılan ortak problemler haline gelmiştir. Özellikle kentleşmenin ve toplu yaşamın olduğu yerlerde kişilerin ikamet ettikleri yerde dahi birbirlerini tanıma olanağının bulunmaması toplumsal sermayenin verimliliğini etkilemektedir.

Gerçekten, geleneksel Türk toplumunun sosyal hayatında önemli bir yeri olan mahalle kavramı ne yazık ki kentlerde zamanla erozyona uğramıştır. Kitleler halinde yaşayan ancak birbirlerine yabancılaşmış insanlar topluluğuna dönüşen günümüz mahallelerinde eski zamanların güven ilişkisine artık çok nadiren rastlanmaktadır. Mahalle düzeyinde sosyalleşmenin desteklenmesi, bir güven ağının, güven çemberinin oluşmasına katkı koyabilecektir. Bu çerçevede, bahsedilen sosyalleşmenin sağlanmasında muhtarlar önemli rol oynamaktadır. Son zamanlarda oldukça ihmal edilen ancak nüfus sisteminden tebligata, seçimden yardım işlerine kadar önemli vazifeler verilmiş mahalle muhtarlıkları daha verimli ve sosyal bir merkez haline getirilebilir. 5393 sayılı kanunun belediye hizmetlerine gönüllü katılımı düzenleyen 77. maddesi çerçevesinde, belediyenin; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programların verimliliğinin artırılmasında mahalle yönetiminin etkili olacağı düşünülmektedir (Toprak 2006: 144).

Yerel yönetimlerin ve genel olarak devlet kurumlarının güvenilir olmadığı toplumlarda genel güven düzeyinin yüksek olması beklenemez. Evans, Japonya, Kore, Tayvan, Çin gibi ülkelerdeki gelişimden bahsederken, tek başına kamu ya da özel sektörün etkili olmadığını ancak kamu-özel arasındaki boşluğu dolduracak işbirliği ağlarının önemini vurgulamaktadır (Evans, 1996:119-1132).

Kurumlar arası ilişkilerde aile gibi sıkı bağların bulunduğu bireyin ve üyeliğinin sorgulanmadığı homojen yapılarda söz konusu olan “verili güven”den ziyade tekrarlanan ilişkiler neticesinde “edinilmiş güven” önem taşımaktadır. Toplumsal sermaye inşası sosyal ilişkilere dayanır. Bu, bir ekonomik alana girmek, kamunun bir düzenleme veya bir altyapı yapmasını sağlamak amacıyla işbirliği içinde bir çalışmaya girişmek gibi bilinçli faaliyetler neticesinde olabileceği gibi güven gibi ekonomik hayatta avantajlar sağlayan bilinç dışı ilişkinin bir ürünü olabilir. Toplumsal sermayenin zamanla tekrarlanan sosyal ilişkilerin, ortak hedef ve değerlerin bulunduğu, gücün baskın olmadığı ortamlarda ortaya çıkmaktadır.

Burada kamu kurumlarının düzenleyici gücü devreye girmektedir. Kamu kurumları kamu menfaatine taraf olarak gerekli düzenlemeleri yapmalı, baskın grup oluşturacak düzenleme ve işlemlerden kaçınmalıdır. Devletin yapısı ve faaliyetleri toplumsal sermayeyi geliştirmekte (Tarrow, 1996:389-397), devletin çekildiği yerlerde toplumsal sermaye gerilemektedir (Leys, 2001). Kamusal özelliği nedeniyle toplumsal sermayenin geliştirilmesinde temel aktör devlettir. Devletin toplumsal sermayenin geliştirilmesi işini bireylere veya topluluklara bırakması düşünülemez.

Toplumsal sermayenin geliştirilmesi, halkın, toplumsal yaşama aktif ve istekli olarak katılımını gerektirmektedir (Onyx ve Bullen 2001 :45-58). Devlet tarafından başlatılan toplumsal sermaye oluşturma çalışmalarının uzak bağlar nedeniyle zayıf kalacağı bu nedenle toplumsal sermaye oluşturma işinin yönetim tarafından dışarıya yaptırılması gerektiğini savunmuşlardır. Yönetimin bu çalışmalara doğrudan müdahale etmesi yerine arka planda kalarak işi yönlendirmesinin uygun olacaktır

(Onyx ve Bullen 2000:105-135; Taylor 2000:1019-1035, Warner 1999:373-393, Lowndes ve Wilson, 2001:629-647). Merkezi yönetimin toplumsal sermayeyi geliştirmek istemesi halinde bu yöndeki çalışmalara doğrudan değil dolaylı olarak katılması, temel rolü yerel yönetimlere bırakması, yerel yönetimlerin topluluk temelli müdahalelerine destek vermesi gerekmektedir (Warner,2001:187). Gerçekten, bu denli çok boyutlu bir olgu ile ilgilenirken kamunun bürokratik yapısı hantal kalabilir ve her zaman doğru refleksleri veremeyebilir. Ancak toplumsal sermayenin artırılması ve bunun ekonomik kalkınmada işletilmesi, toplumsal sermayenin harekete geçirilmesi söz konusu ise kamu kurumlarının bu işin bir parçası olması kaçınılmazdır. Zira en basit anlamda dahi, kamu kurumlarına duyulan güven önemli bir toplumsal sermaye göstergesidir. Etkin devletler, yerel kuruluşların etkinliğini güçlendiren ve artıran “kurullarla donatılmış ortamlar” tesis ederler. Devletin, toplumsal sermayeye katkısı genel ve belirli bir mesafeden olmalıdır. Devlet gerekli ortamı sağlar ancak kamu kurumları sosyal aktörlere doğrudan müdahil olmaz (Evans,1996:1119-1132).

Toplumsal sermayenin geliştirilmesi, kişi ve gruplar için bazen ulaşılabilir bazen ise heyecan verici ütöpic bir hedefin koyularak manevi birlikteliğin geliştirilmesi yolu ile de mümkün olabilir. Yukarıda bahsedilen çerçevede, bölge hatta ülke için hayal sayılabilecek bir teknolojinin, bir aracın geliştirilmesi, şu an internetin ve çeşitli iletişim ağları üzerinden gerçekleşen bilgi akış hızı düşünöldüğünde oldukça kolaydır.

Toplumsal sermayenin geliştirilmesinde temel sosyal dinamikler olan dışarıya kapalı olmayan grupların (Cox ve Caldwell, 2000 : 43-73) aracı olarak kullanılarak desteklenmesi ve toplumsal kalkınma çerçevesinde kapasite geliştirilmesi (Falk ve Harrison 1998:23) uygun olacaktır. Toplumsal sermayeyi bir stok kaynağı olarak kavramsallaştıran diğer yazarlar (Walker ve Kogut 1997:109; Wilson 1997:745-760; Lyons 2000:165-191; Turner 1999:94-147) toplumsal sermaye kullanımının, toplumsal sermaye mevcudunu tüketmeyeceğini tam tersine toplumsal sermayenin kullanımının toplumsal sermaye mevcudunu aslında artırabileceğini düşünmektedirler. Çoğunlukla gelenek, tarih ve din gibi uzun vadeli ve kontrol dışı

ortak değerlerin yan ürünü olması nedeniyle çok fazla uygulama aracının bulunmadığını ileri süren Fukuyama,(2001:7-20) toplumsal sermayeyi artırabilme veya toplumsal sermayenin azalmasına engel olabilme yeteneğine sahip olan devletin toplumsal sermaye geliştirirken doğrudan etkisi nedeniyle kullanabileceği en uygun aracın eğitim olduğunu ifade etmektedir. Zira eğitim sadece beşeri sermayeyi transfer etmemekte, aynı zamanda sosyal kurallar ve normlar olarak toplumsal sermayenin de transferinde önemli rol oynamaktadır. Ancak bunun dışında özel sektöre veya sivil topluma bırakılması gereken alanlara devletin girerek sorumluluk alması bireylerde alışkanlık yaratabilmekte, zamanla birlikte çalışma isteğini zayıflatabilmektedir. Buna örnek olarak da güven ve sürdürülebilir sivil toplumun zayıfladığı eski doğu bloğu ülkeler ve özellikle Sovyet Rusya gösterilmektedir.

Yüksek kalkınma çıktıları ile pozitif ve istikrarlı bir korelasyon içinde olan toplumsal sermayenin (Krishna ve Uphoff 2002), insan yaşantısı ve kalkınmanın çok çeşitli alanlarında derin etkileri bulunmaktadır Grootaert ve van Bastelaer (2002a :344). Kırsal topluluklarda katılımcı grupların içinde gömülü bulunan toplumsal ve beşeri sermaye yerel yönetim sorunlarına sürdürülebilir çözümler getirebilmektedir. Kentsel ve kırsal alanlarda hizmetin temininde etkili olmakta, tarımsal kalkınmaya bakışı değiştirmekte, özel girişimlerin genişlemesini etkilemekte, ortak kaynakların yönetimini geliştirmekte, eğitimin niteliğini artırmakta, çatışmadan çıkışı kolaylaştırmakta ve devlet yönetiminin zayıflıklarını telafi etmektedir. Toplumsal sermaye, fakirliğin azaltılmasında, sürdürülebilir bireysel ve ekonomik kalkınmada son derece önemlidir (Dolfsma ve Dannreuther 2003; Grootaert ve Van Bastelaer 2002c). Bunun yanında sivil toplumun gönüllülük faaliyetleri ve sosyal ilişkilere girme isteği güvenli ortamları gerektirdiğinden özellikle güvenlik, mülkiyet hakları gibi kamusal nitelikte malların desteklenmesi, toplumsal sermayenin dolaylı olarak artmasına neden olmaktadır. Ancak toplumsal sermaye geliştirilmeye çalışırken, dar güven çemberi olan grupların negatif dışsallıklar üretebilmesi nedeniyle geniş kitlelere zarar verilebileceği dikkate alınması gereken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Olumlu bir etkiye yol açmak üzere toplumsal sermayenin hareketlendirilmesi, müdahale edilen topluluğun özel doğasına hassas bir şekilde yaklaşmayı gerektirmektedir(McHugh ve Prasetyo 2002).

Ülke sınırları mekansal olarak bir sosyal grup olan milleti de temsil etmektedir. Üst ölçekte, vatandaşlık bilinci, bir toplumsal güven aracıdır. Milli araçların, ürünlerin üretimi veya milli maçlar gibi ortak çalışmaların, faaliyetlerin, ortak başarıların teşvik edilmesi, tabiri caizse toplumun tek yürek olması, toplumda güven ortamının oluşmasına neden olacaktır. Özellikle otomotiv ve uzay sanayi gibi tüm dünyada ortak gücün göstergeleri olan alanlarda teknik kapasite olarak yarışabilen bir ülke olma hedefinin aşılması ve bu yönde çalışmalara yönelmesi dayanışma bilincini artıracaktır. Özellikle kamu otoritelerince olumsuz ve adaletsiz uygulamaların sıkça görüldüğü, bu uygulamaların sıradanlaştığı toplumlardaki belirsizlik, güvensizlik ortamı her türlü olumlu gelişmeyi gölgede bırakacak ve yolsuzluğu genelleştirebilecektir.

Toplum kesitleri arasındaki ortak unsurların, paylaşımın artırılmasına çalışılmalı ve insanlara güvenin tesis edilmesi gerekmektedir. Bu amaçla, ülkedeki gelir dağılımının önüne geçilmesi, demokrasinin tabana yayılması, ifade özgürlüğünün geliştirilmesi ve adalet sistemine güveni güçlendirecek düzenlemeler yapılmalıdır. (Karagül, 2005:46) Keza, Parasız, 1997: :128, 129) – kamunun ekonomik ve sosyal politikalarla sosyal ve özel kesimlerdeki optimalite farklılığının giderilmesi amacıyla iktisadi gelişmeye katkı yapması gerektiğini savunmaktadır.

Uzun yıllar boyunca devletin rolünü ve kamu harcamalarını azaltma yönünde telkinlerde bulunan Dünya Bankası günümüzde devletin sosyal alana katkı vermesi gerektiği yönündeki görüşlere ağırlık vermeye başlamıştır.

Dünya Bankası gibi kurumlar da toplumsal sermayeye yapılacak yatırımları ekonomik refaha etki edecek önemli bir araç olarak görmektedir (Grootaert 2001:16). Bireylere ve gruplara sosyal ağlarını geliştirebilmeleri için destek verilmesi, güven ve davranışsal normlar geliştirilmesine katkıda bulunulması, topluluğun kapasitesinin artırılarak istihdamın geliştirilmesi yoluyla toplumsal sermayenin toplumun gelişmesine büyük katkı verebileceği ifade edilmektedir. İşbirliğinin açık faydalarını ortaya koyacak programların uygulanması, birlikteliklerin teşvik edilmesi, ortak

sorunların tespit edilerek müşterek çözüm bulma yetisinin geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin desteklenmesi gerekmektedir. GÜdümlü, yerelle işbirliği içinde olmayan, gerektiğinde yerinde ve zamanında müdahale edecek örgütsel kapasiteye sahip olmayan kurumlarca ve sosyal grupları teşvik etmek üzere çeşitli destek mekanizmaların kullanılması halinde, sadece destekten faydalanmak için proje yazan bir iş sahası ve proje ekipleri oluşacak, desteğin sonunda ise birliktelik sona erecektir. Bu bakımdan kalkınma ajansları gibi ilişki ağlarının fonksiyonlarını öne çıkaran, ve destekleyen kurumlar gelişmiş ülkelerde araç olarak kullanılmaktadır.

Toplum ile devlet yönetimi arasında güven ilişkisinin yeniden tesisinde önemli bir nokta bürokrasinin ve personel yazışma yoğunluğunun azaltılmasıdır.

Her olası sorunu önceden engellemek üzere kontrol merkezli idari düzenlemelerin bulunduğu, herhangi bir birel işlemi başlatmak için dahi çeşitli otoritelerce bilgi ve belgelerin tasdiklenmesinin istendiği güvensizlik temeli üzerine kurulu katı bürokratik yapılarda dahi, suistimallerle, kötü niyetli girişimlerle karşılaşılabilir. İstisnai birtakım istenmeyen olayların önüne geçebilmek için getirilen bu tür sıkı kuralların daha büyük ve gizli bir maliyete neden olduğu çoğu zaman gözden kaçmaktadır. Halkın kamu otoritelerine duyduğu güvenin ve samimiyetin azalması, mevcudiyetinin temeli olan halk için faaliyet gösteren kuruluşlarla halkın birbirinden uzaklaşması, adaletten vergiye her türlü kamusal ilişkiyi sekteye uğratabilecek sorunlara neden olabilir.

Bu çerçevede kamu kurumlarında bürokrasinin azaltılması, evrak kalabalığının azaltılmasına ve halka güven duyulduğuna dair çalışmalara ağırlık vermek, halkın oto kontrolünü teşvik etmek ancak güvenin suistimali halinde ciddi ve hızlı müeyyideler koymak uygun olacaktır. Yerleşiklerin birlikteliğini ve yaşam kalitesini artırmaya yönelik hizmet değerlendirmeleri için modern iletişim ağlarının kullanılması, bilgiyi yaygınlaştırma ve karar mekanizmalarına etkide bulunarak yönetim ve siyaseti gerek yerel gerekse merkezi boyutta şekillendirme için kurulan bağlantılar (network) bu nedenle önem taşımakta (Toprak, 2010c), bürokrasinin

azaltılmasına fayda sağlamakta ve güvenin güçlenmesine imkân yaratacak yapıyı oluşturmaktadır.

5.2. Ortaklıklarda Temel Unsurlar ve Türkiye'ye İlişkin Göstergeler

Ortaklıklar toplumsal duyarlılığı ve katılım düzeyi, sivil toplum hareketliliği, hukuka saygı ve güven ilişkisi ile anlam kazanmakta ve gelişebilmektedir. Bu yönüyle temel unsurlara kısaca değinmekte fayda olacaktır.

5.2.1. Gönüllü Katılım

Gönüllü katılım ve aktif sivil toplum üyeliğine ilişkin olarak ülkemizde aktif olarak çalışan dernek ve vakıf sayılarını değerlendirmek mümkündür. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığının verilerine göre ülkemiz dernek istatistikleri şöyledir:

Tablo 7: Türkiye'de Dernek Sayıları

KURULAN TOPLAM DERNEK SAYISI	216531
FAAL DERNEK SAYISI	84989
FESİH DERNEK SAYISI	131542

Kaynak : Dernekler Dairesi Başkanlığı, 26.06.2010

Faal derneklerin 428'i kamu yararına dernek olarak faaliyet göstermektedir. Sadece rakamlara itibar edildiğinde kurulmuş olan derneklerin yalnızca % 39'unun faal olduğu, açılan derneklerin %61'inin feshedildiği görülmektedir. Bu hesaplamada derneğin faal olduğu hususu yalnızca sicile resmen kayıtlı olan ve kanuni şartları yerine getirenleri ifade etmekte olup toplumsal yaşamdaki etkinlikler esas alınmamaktadır.

İller bazında dernek sayıları ise aşağıda Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8: İllere Göre Faal Dernek Sayısı

İl Adı	Kurum Sayısı	Yüzde (%)	İl Adı	Kurum Sayısı	Yüzde	İl Adı	Kurum Sayısı	Yüzde
Adana	1693	1,99	Edirne	514	0,60	Malatya	654	0,76
Adıyaman	459	0,54	Elazığ	442	0,52	Manisa	1350	1,58
Afyon	1102	1,29	Erzincan	294	0,34	Mardin	291	0,34
Ağrı	196	0,23	Erzurum	647	0,76	Mersin	1495	1,75
Aksaray	275	0,32	Eskişehir	1010	1,18	Muğla	985	1,15
Amasya	380	0,44	Gaziantep	960	1,12	Muş	168	0,19
Ankara	8294	9,75	Giresun	647	0,76	Nevşehir	332	0,39
Antalya	2176	2,56	Gümüşhane	207	0,24	Niğde	332	0,39
Ardahan	86	0,10	Hakkari	158	0,18	Ordu	863	1,01
Artvin	347	0,40	Hatay	964	1,13	Osmaniye	449	0,52
Aydın	1217	1,43	Iğdır	190	0,22	Rize	593	0,69
Balıkesir	1513	1,78	Isparta	731	0,86	Sakarya	1455	1,71
Bartın	226	0,26	İstanbul	17332	20,39	Samsun	1623	1,90
Batman	254	0,29	İzmir	4662	5,48	Siirt	179	0,21
Bayburt	144	0,16	K.Maraş	691	0,81	Sinop	302	0,35
Bilecik	346	0,40	Karabük	557	0,65	Sivas	729	0,85
Bingöl	169	0,19	Karaman	277	0,32	Şanlıurfa	623	0,73
Bitlis	280	0,32	Kars	224	0,26	Şırnak	119	0,14
Bolu	495	0,58	Kastamonu	498	0,58	Tekirdağ	871	1,02
Burdur	318	0,37	Kayseri	1155	1,35	Tokat	565	0,66
Bursa	3356	3,94	Kırkkale	426	0,50	Trabzon	1211	1,42
Çanakkale	798	0,93	Kırklareli	490	0,57	Tunceli	115	0,13
Çankırı	370	0,43	Kırşehir	228	0,26	Uşak	509	0,59
Çorum	533	0,62	Kilis	109	0,12	Van	605	0,71
Denizli	1320	1,55	Kocaeli	2465	2,90	Yalova	401	0,47
Diyarbakır	721	0,84	Konya	2183	2,56	Yozgat	391	0,46
Düzce	687	0,80	Kütahya	1011	1,18	Zonguldak	951	1,11

Kaynak : Dernekler Dairesi Başkanlığı : 26.06.2010

Faal derneklerin %10'u (yaklaşık 8.500), hemşehri derneklerinden oluşmaktadır. Büyükşehirlerde hemşehrilerin oluşturduğu dernekler hariç tutulacak olursa dernek yoluyla toplumsal katılımın çok güçlü olmadığı görülmektedir. İzmir'in, İstanbul (%20,39) ve Ankara (%9,75)'ten sonra % 5,48 ile üçüncü yüksek dernekleşme oranına sahip olduğu dikkati çekmektedir. Tersine yorumla, İzmir'de yaklaşık % 95'in dernek üyeliği bulunmamaktadır ki, bu sivil toplumun gerek ulusal gerek yerel düzeyde desteklenmesi gerektiği sonucunu düşündürmektedir. Söz

konusu büyükşehirlerde, toprağın kullanımı ve yerel siyasetin biçimlenmesinde etkili rollerin elde edilmek istenmesi amacıyla dernekleşmenin göç veren illere göre nispeten yüksek olduğu düşünülmektedir

Bireylerin sivil toplum üyeliği uzlaşma kültürünün oluşması için büyük önem taşımaktadır. Zira, birey ve kurumların sulh içinde yaşayabilmesi ve bu kültürün topluma yerleşmesi, uzlaşma kabiliyeti ile doğru orantılıdır. Hakların çatışması durumunda demokratik toplumlarda, olası ihtilafların mahkemelerden ziyade karşılıklı ilişkilerle çözülmesi asıl arzulanan yöntemdir.

Bu çerçevede, mahkemelere intikal eden ihtilafların sayısı ve kişilik ve toplum aleyhine işlenen suçlar nedeniyle açılan ceza davaları önemli veriler oluşturmaktadır.

5.2.2. Mahkemelere İntikal Eden İhtilaflar

Bireyler veya kurumlar gündelik yaşantı esnasında doğabilecek ihtilafların uzlaşma yolu ile halli, hak ve hukuka değer veren, demokrasiyi özümsemiş toplumlarda daha kolay olmaktadır. İhtilafların bir üçüncü merciye çözülmek üzere götürülmesi veya ceza gerektiren ağır hak ihlallerine ilişkin mahkeme verileri toplumsal sermaye düzeyi ile ilgili fikir verebilmektedir. 2006-2007 yıllarına ait ülkemiz mahkemelerine yansıyan suç oranları ve açılan ceza davaları aşağıdaki tabloda derlenmiştir.

Tablo 9: 2006-2007 Yılı TCK Kapsamında Ceza Davaları

GRUBU	TÜRLERİ	2007	2006
Kişilere Karşı Suçlar	Hayata Karşı Suçlar (adam öldürme)	20 520	25 844
	Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar (yaralama)	178 111	164 250
	Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar	14 347	14 311
	Hürriyete Karşı Suçlar (tehdit, şantaj vb.)	70 570	56 425
	Malvarlığına Karşı Suçlar (hırsızlık, mala zarar verme, dolandırıcılık, güveni kötüye kullanma vb.)	235 494	280 785
	Diğer	47 599	39 012
	TOPLAM	566 641	580 627

Topluma Karşı Suçlar	Genel Tehlike Yaratıcı Suçlar (genel güvenliğin tehlikeye sokulması vb.)	27 280	28 043
	Çevreye Karşı Suçlar	8 904	6 307
	Kamu Sağlığına Karşı Suçlar (zehirli madde katma, bozuk gıda ilaç, uyuşturucu imalatı ve ticareti vb.)	35 813	22 594
	Kamu Güvenine Karşı Suçlar (para ve belgelerde sahtecilik vb.)	42 203	38 554
	Kamu Barışına Karşı Suçlar (Halk arasında korku ve panik yaratmak amacıyla tehdit , suç işlemek amacıyla örgüt kurma, halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama vb.)	2 774	2 346
	Diğer	14 742	13 554
	TOPLAM	131 716	111 398
Millete Ve Devlete Karşı Suçlar	Kamu İdaresinin Güvenilirliğine Ve İşleyişine Karşı Suçlar (zimmet, rüşvet, görevi kötüye kullanma vb.)	24 226	26 389
	Adliyeye Karşı Suçlar (yalan tanıklık ve yemin, iftira, suç uydurma, yargı görevi yapanı etkileme vb.)	13 092	11 349
	Diğer	1 766	1 997
	TOPLAM	39 084	39 735
Diğer (uluslar arası suçlar)		1 240	986
GENEL TOPLAM		738 681	732 746

Kaynak: TÜİK, 15.05.2010

Tablo 9’da gösterilen suç türlerinden özellikle toplumsal huzurun bir göstergesi olarak kullanılabilir olan “topluma karşı suçlar” kategorisine ve genel artış eğilimine özel dikkat çekilmesi uygun olacaktır. Tabloda detayı gösterilen davalar neticesinde 2006 yılında 2.041.259, 2007 yılında ise, 2.189.082 sanık mahkum olmuştur.

Tablo 10: Hukuk ve İdare Mahkemeleri Dava Sayıları

	Hukuk Mahkemesi (hasımlı dava sayısı)	İdare Mahkemesi
2007	1 098 018	144 784
2006	1 052 524	169 591
2005	1 021 166	132 512

Kaynak: TÜİK, 15.05.2010

Tablo 10’da görüldüğü üzere hukuk davalarında artan bir eğilim dikkat çekmektedir. Tablolara bakıldığında genel olarak açılan ceza davalarının toplamlarında ve özellikle toplumsal infial yaratacak, toplum psikolojisini huzursuz eden ve genel güven düzeyini zedeleyen kişilere karşı ve topluma karşı işlenen suç türleri önemli göstergelerdir. Bu tür verilerin uluslar arası kıyaslaması ulusal mevzuatların çeşitliliği açısından güç olmakla birlikte, United Nations Survey of Crime Trends and Operations of Criminal Justice Systems, covering the period 1998 – 2000 araştırmasına göre, kişi başı suç oranına göre ülkemiz 1998-2000 yılları arasında 60 ülke içinde en düşükleri arasında yer alarak 54’ncü sırada bulunmaktadır (Nationmaster, 2010) .

5.2.3. Güven Unsuru

Güvenirlilik rakamları ile ülkelerin ekonomik gelişmişliği arasında doğrusal bir ilişki görülmektedir (Karagül, 2005: 43). 2005 Dünya Değerler Araştırması’nda Türkiye ile ilgili olarak çarpıcı bulgulara rastlanmıştır. Anketten, toplumsal sermayeyi ilgilendiren; ailenin önemi, boş zamana verilen değer, kişiler arası güven, vatan sevgisi gibi konularda Türkiye’ye ilişkin önemli bilgiler edinilmektedir. Buna göre, yapılan ankette Türkiye,

“Aile, hayatımda çok önemli bir yere sahiptir” diyenlerin oranı %97,8 ile 57 ülke arasında 4. Sırada, “Arkadaşlık, hayatımda çok önemli bir yere sahiptir” diyenlerin oranı %61,8 ile 10. Sırada bulunmaktadır.

“Ülkem için savaşırım” diyenlerin oranı %97,2’dir ve 1. sıradadır.

Anketteki sonuçlara göre, ailesini ve ülkesini kutsal gören, savaşı göze alan, çalışmayı topluma karşı bir görev gören, ilişkilere ve boş zamana değer veren Türkiye, konu “güven” kavramına geldiğinde ise listenin en altına inmektedir. Buna göre, “İnsanların çoğunluğuna güvenilebilir mi, yoksa insanlarla ilişkilerde çok dikkatli mi olunmalı? sorusuna, anket katılımcılarının yalnızca % 4,9’u “güvenilir” olduğunu belirtmiştir. Diğer bir deyişle %95,1’i “çok dikkatli olunmalı” cevabını

vermiş ve 57 ülke arasında Türkiye bu oranla listede sondan ikinci sırada yer almıştır. En düşük güven oranına sahip liste sonuncusu ülke ise %3,8 oranı ile Trinidad Tobago olarak görülmektedir. “Güven” listesinde ilk üç sırada ise %74,2 ile Norveç, %68 ile İsveç ve %58,9 ile Finlandiya yer almaktadır. Dünya ekonomisi devleri olan Almanya %36,8, Japonya %39,1, Amerika Birleşik Devletleri %39,3 güven eşikleri ile üst sıralarda yer almaktadır. Bu oranları UNDP 2009 İnsani Kalkınma Raporu’nun insani kalkınma indeksi ile kıyasladığımızda paralel bilgilere ulaşılmaktadır. Gerçekten, bu indekse göre Norveç en yüksek insani kalkınmışlığa sahip ülke olarak 1. sırada, İsveç 7. sırada, Finlandiya 12. sırada ; Türkiye ise 79. Sırada bulunmaktadır.

Ankete göre ülkemizde “boş zamanı hayatın önemli bir parçası olarak gören” %87,4’lük bir oran mevcutken sivil toplum kuruluşlarına, eğitim, sanat, spor gibi faaliyetlere katılımın son derece düşük olmasının nedenleri de tespit edilmelidir. Bu oranın düşük olmasında yine güven kaynaklı sorunlara rastlanması olası görünmektedir. Sadece bir sivil toplum hareketinde yer alan aktörlere değil, kamu kurumlarının sivil toplum kuruluşuna mesafesi, bakış açısı da güvenle ilişkilidir. Kamplaşmacı değil toplumsal fayda temelli birlikte çalışma kültürü ile hareket eden sivil toplum kuruluşları daha geniş tabana yayılmakta, her türlü kurum ve kuruluş tarafından desteklenmekte ve güven çemberi yaratmaktadır.

5.2.4. Ulusal Düzeyde Çalışma: Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi

Bölgenin rekabet gücüne yaptığı etki dikkate alınarak oluşturulan toplumsal sermaye endeksi ile EDAM (2009) tarafından gerçekleştirilen “Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi” araştırmasında sosyal ilişkileri gelişmiş ve eğitilmiş insanların bir araya getirmesi sayesinde bölgesel rekabetçiliğin ve gelişmenin sağlandığı dikkate alınarak bir toplumsal sermaye endeksi yaratılmıştır.

Yapılan endeks ve kullanılan aşağıdaki değişkenler ile ülkemizde şehirler itibariyle şu bulgulara rastlanmıştır:

Tablo 11: Toplumsal Sermaye Endeksinde Kullanılan Değişkenler

Toplumsal Sermaye Endeksinde Kullanılan Değişkenler				
	Ortalama	Std.Sapma	En az	En çok
HH Büyüklüğü	5,049	1,251	3,3	8,3
100,000 Kişi Başına Doktor	54,02	30,354	21,818	200,132
100,000 Kişi Başına Sinema Sayısı	1,067	0,824	0	3,693
1000 Kişi Başına Gazete Tirajı	22,988	17,315	3,248	74,839
Kız Okullaşma Oranı	0,466	0,161	0,128	0,851
1000 Kişi Başına STK Sayısı	1,029	0,473	0,184	2,202
Kişi Başı Konut Elektrik Tüketimi	330,827	130,021	111	741
Net Göç Oranı	-0,017	0,034	-0,101	0,082
Okuma Yazma Oranı	0,848	0,072	0,658	0,934

Kaynak: EDAM, 2009

Söz konusu çalışma kapsamında hane halkı büyüklüğü, kişi başına doktor, sinema, gazete,sivil toplum kuruluşu sayısı, kız çocuklarının okullaşma oranı, kişi başına konut elektrik tüketimi, net göç oranı ve okuma yazma oranı temel değişkenler olarak ele alınmıştır. Yapılacak diğer çalışmalarda bu endekslerde değişiklikler görülebilir.

Yapılan çalışma çerçevesinde tüm illerin endeksleri de çıkarılmış ve aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 12: İller Bazında Toplumsal Sermaye Endeksi

Sosyal Sermaye Endeksi								
Sıra İli	Endeks Değeri	Sıra İli	Endeks Değeri	Sıra İli	Endeks Değeri			
1	Ankara	100	28	Mersin	55,2	55	K, Maraş	38,8
2	İstanbul	99	29	Isparta	54,7	56	Erzincan	38,6
3	Muğla	90,8	30	Zonguldak	54,5	57	Aksaray	38,3
4	İzmir	89,6	31	Manisa	53,9	58	Çankırı	38,2
5	Yalova	86,6	32	Artvin	52	59	Kilis	36,7
6	Tekirdağ	84	33	Trabzon	51,9	60	Ordu	36,6
7	Antalya	81,4	34	Amasya	49	61	İğdır	36,2
8	Eskişehir	80,5	35	Konya	48,1	62	Bayburt	33,9
9	Kocaeli	77,6	36	Kütahya	47,8	63	Gümüşhane	33,2
10	Kırklareli	75,1	37	Karaman	46,5	64	Erzurum	31,7
11	Bursa	74,4	38	Hatay	45,7	65	Tokat	31,7
12	Edirne	71,6	39	Sinop	45,4	66	Kars	27,5
13	Çanakkale	69,5	40	Nevşehir	44,8	67	Yozgat	26,1
14	Balıkesir	67,7	41	Barın	44,6	68	Diyarbakır	25,8
15	Sakarya	67	42	Gaziantep	43,7	69	Ardahan	24,3
16	Bilecik	66,6	43	Giresun	43,6	70	Adıyaman	24,2
17	Denizli	64,5	44	Kırkkale	43,6	71	Bingöl	22,7
18	Düzce	63	45	Elazığ	43	72	Hakkari	19,5
19	Bolu	63	46	Çorum	43	73	Van	17,9
20	Aydın	61	47	Kastamonu	42,6	74	Şanlıurfa	17,3
21	Burdur	60,3	48	Niğde	42,4	75	Batman	16,8
22	Rize	59,6	49	Tunceli	42,2	76	Sırt	15,2
23	Karabük	59,4	50	Afyon	41,8	77	Şırnak	14,4
24	Adana	58	51	Osmaniye	41,8	78	Bitlis	14,1
25	Uşak	57,4	52	Malatya	41,5	79	Mardin	12,9
26	Samsun	56,8	53	Kırşehir	40,3	80	Ağrı	11,2
27	Kayseri	55,4	54	Sivas	40,3	81	Muş	7,9

Kaynak : EDAM

Endekste ilk üç sırayı Ankara, İstanbul ve Muğla almaktadır. Muğla'da kişi başına konut elektrik tüketimi, sinema sayısı ve gazete tirajı açısından ülke ortalamasının oldukça üzerinde değerlere sahip olması, aynı bölgede yer alan üçüncü büyük şehir İzmir'in üzerinde yer almasına neden olmuştur.

İleriki aşamada iller ve bölgeler düzeyinde daha detaylı ve farklı bakış açılarından hareketle yapılacak çalışmalarda yeni istatistiki verilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede Türkiye İstatistik Kurumu ile yapılacak ortak çalışmalarla veritabanı oluşturması uygun olacaktır. Oluşturulacak veri tabanı neticesinde yapılan toplumsal sermayenin geliştirilmesine yönelik olarak yapılacak çalışmaların etki ve sonuçları görülebilecektir. Veritabanı oluşturulurken Türkiye'de kurulu tüm kalkınma ajanslarının ortaklığının sağlanması gerekmektedir.

6. TOPLUMSAL SERMAYENİN GELİŞTİRİLMESİNDE KALKINMA AJANSLARININ UYGULAMALARI VE İZMİR KALKINMA AJANSI ÖRNEĞİ

Toplumsal sermayeyi geliştirebilecek çalışmaların kamu kurumları tarafından da üstlenilmesi gereği şüphe götürmez olmakla birlikte mevcut kurumlarda gerçekleştirilen iş ve hizmetlerin kalıplaşması ve güçlü merkezîyetçi sistem farklı yöntem ve hizmetlere yönelmede güçlükler neden olmaktadır. Zira tüm kamu kurumları mevzuatlarında gösterilen somut, belirli hizmetlere yoğunlaşmışlar ve gündelik çalışmaların büyük kısmını bu hizmetlere hasretmişlerdir.

Kuruluşları henüz tamamlanan kamu tüzel kişiliğini haiz kalkınma ajansları ise, gerek kurumsal yapısındaki esneklik ve organlarında bulunan kamu-özel-sivil toplum sentezinin gücü, gerekse mevzuatında bulunan işbirliğinin geliştirilmesine, kapasite artırılmasına yönelik görevler ve hükümler gereği kamu kurumlarının mutad işleri dışında bulunan ara kademe konulara odaklanabilmekte ve faaliyet gösterebilmektedir.

Kamu kesimini temsil eden merkezi ve yerel yönetimlerin en üst düzey yetkilileri ile özel sektör ve sivil toplum birlikteliğini sağlayan ticaret ve sanayi odalarının kurumlarının en üst düzey yetkililerinden oluşan kalkınma ajansı yönetim kurulu, bütüncül bakışla değerlendirme yaparak gecikmeksizin uygulamaya koyabilecek şekilde tasarlanmış bir karar organıdır. Ajansların sahip olduğu müstakil bütçe ve Devlet Planlama Teşkilatı koordinasyonu da dikkate alındığında bölge düzeyinde optimum sentezin kalkınma ajansları aracılığıyla oluşturulduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcı yönetimler ve kalkınma ajansları gibi çok taraflı organizasyonlar eşitsizliklerin ve belirsizliklerin azaltılması, katılımın geliştirilmesi ve toplumda güç dengesinin kurulmasına yönelik görev ve yetkileri nedeniyle da toplumsal sermayenin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yürütebilecek önemli kuruluşlardır. İstikrarlı ve şeffaf kurumların köprü kurucu toplumsal sermaye oluşumda çok etkili olabilecekleri kabul edilmektedir.

Özellikle ajansın, kırsal kesime ulaşarak devlet programları ve piyasa fırsatları ile ilgili bilgi kanallarının açılmasına yardımcı olması, kırsal kalkınma destekleri vermesi, etkin kollektif faaliyete engellerin kaldırılmasına yardımcı olması toplumsal sermayenin daha verimli olmasına katkı koyacaktır (Anirudh, 2001:938).

Yukarıda kalkınma ajansları ile ilgili kısımda işaret edildiği üzere kalkınma ajansları yalnızca bölgesel düzeyde iktisadi büyümeyi sağlamak değil sosyal ve kültürel unsurlarıyla kalkındırmak üzere kurgulanmıştır. Kalkınma ajansları, tabandan tavana kalkınma yaklaşımı çerçevesinde yerel unsurların, paydaşların daha yüksek katılımı ve sahiplenmesini, yerel ağların aktif hâle getirilip etkinleştirilmesini, yerel toplumsal sermayeye, kapasite oluşturma önem veren, ulusal ve bölgesel düzeyde plan ve politikalarla uyumlu ve eşgüdüm içinde bütüncül yaklaşan çizgide program ve faaliyetler oluşturulmasını sağlayacaktır. Hali hazırda yöntemi ajanslar tarafından belirlenmek üzere kalkınma ajanslarının, finansal yardım veya destek sağlanması, yeni yatırım alanlarının ortaya çıkarılması, küçük ve orta ölçekli işletmelere danışmanlık yapılması, bölgenin uzun vadeli kalkınma hedeflerinin belirlenmesi ve sosyal alanlardaki gelişmelere katkı sağlanması olmak üzere beş ana konuda faaliyet gösterdikleri söylenebilir (Özer, 2009: 395). Bunlara ek olarak özellikle kanun ve proje ve faaliyet destekleme yönetmeliğinin 32. maddesindeki kapsam itibarıyla ajans; yerel yönetimlerin başta planlama çalışmaları ile bölge plan ve programlarını uygulayıcı veya yerel kalkınma kapasitesini artırıcı faaliyetleri ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının ve bölgedeki sivil toplum kuruluşlarının yerel ve bölgesel kalkınmaya katkıda bulunabilecek çalışmaları için, mevcut imkânları çerçevesinde; eğitim verme, program ve proje hazırlanmasına katkı sağlama, geçici uzman personel görevlendirme, danışmanlık sağlama, lobi faaliyetleri ve uluslararası ilişkiler kurma gibi kurumsal nitelikli ve kapasite geliştirici teknik destek hizmetleri sağlayarak toplumsal sermayenin artırılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirebilmektedir.

6.1. İzmir Kalkınma Ajansı ve İstatistiki Bölge Olarak İlk Uygulamalar

5449 sayılı Kanununun 3. Maddesi uyarınca kalkınma ajansları Türkiye’de Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmaktadır. Kalkınma Ajanslarının kurulacağı bölgeler Kanununun eki olan Ek 1 listede yayımlanmış olmakla birlikte, bu bölgelerin yeniden düzenlenmesi yine Bakanlar Kurulunun yetkisine bırakılmıştır.

06 Temmuz 2006 tarihli ve 26220 sayılı resmi Gazete’de yayımlanan Bakanlar Kurulu Kararına istinaden kurulan İzmir Kalkınma Ajansı, temel mevzuatının tamamlanmasının ardından İzmir Kalkınma Ajansı, ivedilikle kurulduğu bölgenin incelenmesi ve ileriki çalışmalarına dayanak olması amacıyla İzmir’in yükselen sektörlerini incelemeye başlamıştır. Yükselen sektörler çalışmasının yanı sıra Avrupa’daki kalkınma ajanslarının da çalışmaları izlenmiş ve bilgiler bir kitapta toplanmıştır. Edinilen bilgiler planlı bir çalışmada kullanılmak üzere derlenmiştir. Bu çalışma, bölgede bir ilk olarak, iki yıllık planlı bir hareketin temel belgesi olan 2007-2009 Ön Bölgesel Gelişme Planı’nı ortaya çıkarmıştır.

6.1.2. Bölge Planlaması

Ülkemizde kurulan iki pilot kalkınma ajansından biri olan İzmir Kalkınma Ajansı, kuruluşunu müteakip, iki yıllık planlı bir hareketin dayanağı olarak ve bölgenin sosyo - ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımını belirlemek üzere yerel katılımcılar ve Devlet Planlama Teşkilatı ile işbirliği içinde 2007-2008 Ön Bölgesel Gelişme Planı’nı oluşturmuş ve Devlet Planlama Teşkilatı’nın uygun bulması üzerine yayımlamıştır.

Bilindiği üzere İmar Kanunu’na uyarınca imar planları ve çevre düzeni planları, bölge planlarına uygun olarak yapılabilmektedir. Bu itibarla ulusal planın hemen altında yer alan bölge planlarının Ajanslar tarafından hazırlanabilmesi büyük önem taşımaktadır.

3194 sayılı İmar Kanunu'nun "Planların Hazırlanması ve Yürürlüğe Konulması" başlıklı 8. maddesi bölge planı ile imar planına ilişkin düzenlemede bulunmakta olup bu maddenin a) bendi uyarınca bölge planları; sosyo - ekonomik gelişme eğilimlerini, yerleşmelerin gelişme potansiyelini, sektörel hedefleri, faaliyetlerin ve alt yapıların dağılımını belirlemek üzere hazırlanacak bölge planlarının gerekli görüldüğü hallerde Devlet Planlama Teşkilatı yapılacağı veya yaptırılacağı ifade edilmektedir.

Kalkınma Ajansları ülkemizde düzenli bir bölgesel plan hazırlığı ve gerektiğinde uygulamasına yönelik çalışmaları yürütebilecek kapasite ve organizasyona sahip bulunmaktadır. Bu çerçevede İzmir Kalkınma Ajansı, kurulduğu yıldan itibaren bölgede planlı bir gelişmeyi sağlamak amacıyla çalışmalara girişmiştir. En üst düzeyde liderlerden mütevellit Yönetim Kurulu ve Kalkınma Kurulu'nun katkıları ile 2007-2008 İzmir Ön Bölgesel Gelişme Planı hazırlanmış ve planda temel amaçlar;

1. İnsan kaynakları ve sosyal sermayenin geliştirilmesi
2. Metropolitan merkez fonksiyonları ile bölgenin çekicilik erişilebilirlik unsurlarını artırarak kaliteli hizmet ve çevre potansiyellerini koruyarak güçlendirmek
3. İşletmelerin rekabet gücünün artırılması
4. Tarım ve kırsal kalkınmanın sağlanması,

olarak belirlenmiş, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından kabul edilmesi üzerine planın fiiliyata geçirilmesi hedefiyle mali destek programları hazırlığına başlanmıştır. Bu çerçevede 2008 yılında, mali destek programları olarak "KOBİ" ve "Sosyal Kalkınma" mali destek programları hazırlanmış ve uygulanmıştır.

İki yıllık Ön Bölgesel Gelişme Planının hazırlanmasının ardından 2007-2013 Dokuzuncu Kalkınma Planına paralel şekilde 2009- 2013 Bölgesel Plan çalışmalarına başlanmıştır.

2009-2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı'nın hazırlık çalışmaları 2008 yılı başından itibaren katılımcılık ilkesine dayalı olarak yürütülmüştür. Bunun için ilk olarak bölgede planın hazırlık çalışmalarına katılım sağlayacak paydaşların tanımlanması için Paydaş Analizi yapılmış, bu çalışma sonucunda Kalkınma Kurulu'ndaki üyelerin temsil ettiği kurumların da dahil olduğu 500 civarında paydaş tespit edilmiştir. Daha sonra bölgenin güçlü, zayıf yönlerini, tehdit ve fırsatlarını tespit etmek amacıyla GZFT Analizi yapılmış, sektörel ve tematik gelişme eksenlerinin, öncelik ve hedeflerin belirlenmesi için katılımcılığa dayalı çeşitli çalıştaylar ve çalışma grupları organize edilmiş ve böylece bölge planının mümkün olan en yüksek katılımcılığı içermesi sağlanmaya çalışılmıştır. Her bir personel bir ilçe ve konuda sorumlu olarak belirlenmiş ve bu çerçevede İzmir'in kalkınma ile ilgili olarak mevcut durumunu ortaya koyan Mevcut Durum Analizi (MDA) çalışması sürdürülmüştür. Söz konusu çalışmaların tümü planın dayanaklarını oluşturan hazırlık çalışmalarıdır.

Bölgesel plan çalışmalarında temel aktör olarak yer alan Kalkınma Kurulu bölgesel planın uygulanması aşamasında da etkin görevler üstlenmektedir. Bu kapsamda konu ile ilgilenen kalkınma kurulu üyeleri tarafından “ileri teknolojiye dayalı sanayiler”, “turizm”, “tanıtım”, “lojistik ve ulaşım” “yenilenebilir enerji”, “tarım ve tarıma dayalı sanayi” ve “kümelenme” olmak üzere yedi çalışma grubu oluşturulmuş ve bölgede yapılabilecekler üzerine çalışmalara başlamıştır.

Mevcut düzenleme çerçevesinde, en üst düzeyde temsil edilen Kalkınma kurulu gerek gördüğünde, yurt içinde veya yurt dışında eğitim, meslek yahut iş kariyeri açısından önemli başarılar elde edenlerden bölgenin kalkınmasına katkı sağlayacağı düşünülen kişileri, görüş ve önerilerini almak üzere toplantılarına davet edebilmekte, gündemdeki konularla ilgili olarak, uzman kişi veya kuruluş temsilcilerini davet edip görüşlerine başvurabilmektedir. Ayrıca kalkınma kurulu görüşmelerinin herkese açık olması daha yüksek düzeyde bir sinerjinin oluşumunu desteklemektedir.

Bu çalışmalar sonucunda çıkabilecek öneriler kalkınma kurulu ve yönetim kurulu kararı ile desteklenerek uygulamaya geçebilecektir.

6.1.3. Bölgesel Gelişme Plan İlkeleri ve Uygulamaları

2009–2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı vizyonu, temel amaçları ve gelişme eksenleri altındaki stratejik öncelikler belirlenirken 3 temel ilke benimsenmiştir. Bu ilkelere kısaca değinmek uygun olacaktır.

- **Eşitlik ve Sosyal İçerme**

Bireylerin toplumsal alanın eğitim, sağlık, kültür, istihdam gibi alanlarına erişimini ve bu alanlarda kendilerini etkin biçimde var edebilmeleri koşulunu ifade eden sosyal içermeye yönelik uygulamalar, yukarıda bahsedilenler başta olmak üzere toplumsal alandaki çeşitli dezavantajların (engellilik, yoksulluk, vd.) tetiklediği ayrımcılığı ve sosyal dışlanmayı ortadan kaldıracak politikaları içermektedir. 2009-2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı, öngördüğü öncelik ve hedefler kapsamında tüm süreçlerde toplumsal sermaye açısından önemli unsurlardan biri olan sosyal içermeyi genel bir ilke olarak benimsemektedir.

- **Sürdürülebilir Kalkınma**

Sürdürülebilir kalkınma; kalkınmaya ilişkin bütün ekonomik, finansal, ticari ve endüstriyel politikaların, büyümeyi (i) ekonomik, (ii) sosyal ve (iii) çevresel açılardan sürdürülebilir kılmak amacıyla uyumlaştırıldığı bir süreç olmaktadır. Bu bağlamda plandaki öncelikler ve hedefler oluşturulurken sürdürülebilir kalkınma ilkeleri önem arz etmektedir.

- **Katılımcılık**

Karar alma süreçlerini diyalog, temsil ve yetkilendirme yoluyla belirleyip değiştirme koşulu çerçevesindeki katılımcılık, 2009–2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı'nın temel ilkelerindedir. Sosyal ilişki ağları ve yönetim olgusunun

desteklenmesi ile doğrudan ilgili olan katılımcılık ilkesi toplumsal sermayenin de gelişmesine katkıda bulunmaktadır.

2009–2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı'nın vizyonu “Koruyarak Gelişen, Üreterek Büyüyen Yenilikçi İzmir” olarak belirlenmiştir. 2009–2013 İzmir Bölgesel Gelişme Planı, sahip olduğu vizyonun gerçekleştirilmesi için şu 3 temel amacı edinmiştir:

- Verimlilik ve Kapasite Artışı ile Rekabet Edebilirliğin Sağlanması
- Yaşam Kalitesinin Artırılması
- Doğal ve Kültürel Varlıkların Korunması ve Etkin Kullanılması

Tematik gelişme eksenleri; 1.İşletmelerde rekabet edebilirlik, 2.İstihdam ve sosyal bütünleşme, 3.Sürdürülebilir çevre ve 4.Güçlendirilmiş altyapı ve üstyapı olarak belirlenen ve 16 Haziran 2010 tarihli yazı ile onaylanan 2009-2013 Bölgesel Planı ile birlikte ilk defa, bölgesel temelde faaliyet gösteren Kalkınma Ajansları düzeyinde hazırlanarak uygulanabilecek hiyerarşik üstünlüğe sahip bir belge oluşturulmuştur. Ayrıca Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı tarafından resmi yazı ile başbakanlık dâhil tüm bakanlıklara, plan kapsamında görüş alınan ilgili kurum ve kuruluşlara yapılacak faaliyetlerde bölge planının göz önünde bulundurulması hususu iletilmiştir.

Bölgesel Planın sosyal kalkınmaya ilişkin “İstihdam ve Sosyal Bütünleşme” tematik eksenine bakıldığında stratejik öncelikler olarak;

- a) İstihdamın ve İşgücü Verimliliğinin Artırılması,
- b) Sosyal Bütünleşme ve Sosyal İçermenin Güçlendirilmesi ve
- c) Eğitim ve Sağlık Hizmetlerinin İyileştirilmesi,

belirlenmiştir.

Mali destek programları, bölge planlarının temel amaçlarının gerçekleştirilmesi amacıyla uygulanan en önemli araçlardan biridir. Bu çerçevede, 2007-2008 Ön Bölgesel Planda yer alan “İnsan Kaynakları ve Sosyal Sermayenin

Geliştirilmesi” temel amacı çerçevesinde uygulanarak tamamlanan “Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı”ndan bahsetmek uygun olacaktır.

6.1.4. 2007-2008 Ön Bölgesel Gelişme Planı ve 2008 yılı Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı

Devlet Planlama teşkilatı tarafından kabul edilen 2007-2008 İzmir Ön Bölgesel Gelişme Planı ve kanunun 5. Maddesindeki düzenlemeler çerçevesinde 30 Aralık 2008 tarihinde Kobi ve Sosyal kalkınma projelerine karşılıksız mali destek sağlanarak desteklenmek üzere teklif çağrılarına çıkmıştır.

Sosyal Kalkınma Mali Destek Programı'nın amacı, “Sürdürülebilir sosyoekonomik kalkınmayı desteklemek üzere insan kaynaklarını ve toplumsal sermayeyi geliştirmek ve yaşam kalitesini iyileştirmek” olarak belirlenmiş ve 4 öncelik tespit edilmiştir.

“Eğitim olanaklarının ve bölge halkının eğitim düzeyinin geliştirilmesi” başlıklı birinci öncelik ile kapasite artışı hedeflenirken, “istihdam olanaklarının ve gelir getirici faaliyetlerin geliştirilmesi” başlıklı ikinci öncelik ile kapasite ve sosyal ilişki ağlarının gelişimi ile istihdamın artırılması, “başta dezavantajlı bireyler olmak üzere bütün bireylerin eğitim, beceri kazanma ve nitelik artırma, sosyal uyum, sosyal hizmet ve sosyal nitelikli kurumsal kapasite geliştirme gibi faaliyetlere erişimlerinin ve katılım düzeylerinin artırılması” başlıklı üçüncü öncelik ile sosyal içerme ve hareketliliğin sağlanması ve son olarak “sivil toplumun etkinliğinin ve katılımcılığın artırılması” başlıklı dördüncü öncelik ile katılımcılığın ve sivil toplum kültürünün geliştirilmesi hedeflenmiştir.

İzmir halkının projelerle başvurabilmesi için Proje ve Faaliyet Destekleme Yönetmeliği hükümleri çerçevesinde üç ay süre verilmiş, bu süre zarfında İzmir Kalkınma Ajansı personeli tarafından ücretsiz bilgilendirme ve proje hazırlama eğitimleri verilmiştir. Kapasite geliştirmeye yönelik eğitimlerde binlerce İzmir’liye ulaşılmış ve neticede Sosyal Kalkınma Programına 234 proje başvurusu olmuştur.

Yönetmelik hükümlerine göre projelerin tarafsız ve bağımsız bir şekilde değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu süreçte ajans personeli, projelerin değerlendirilmesi sürecinde yer almamakta, önceden belirlenen kriterlere göre bağımsız değerlendiriciler tarafından puanlama yapılarak en yüksek puan alan projeden itibaren sıralanan liste desteklenmektedir. Gerçekleştirilen değerlendirme sürecinde projelerden 71'i başarılı bulunmuş ve toplamda 6.000.000 TL kaynak söz konusu projelere tahsis edilmiştir. Söz konusu projelerin ortalama uygulama süreleri 8-9 ay oldukları görülmüştür.

2010 Nisan ayında tamamlanan program içinde sosyal ilişki ağlarının kurulmasına, eğitime, beceri edindirme ve istihdama, sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine, çocukların, yoksulların ve engellilerin sosyal bütünleşmesine, çevre bilincinin geliştirilmesine, yönelik 66 sosyal kalkınma projesi ile sözleşme imzalanarak desteklenmiştir.

Kalkınma ajanslarının kendi kaynakları ile desteklediği projeler toplumda hareketlilik yaratmakta, işbirliğinin gücünü ortaya çıkarmakta ve işbirliğini teşvik etmektedir. Kısıtlı kaynakların mümkün olduğunca tabana yayılması, ortaklık ve işbirliği kültürünün gelişmesi amacıyla ajansın desteklediği hemen her alandaki projelerde ortaklık ve işbirliği unsurları içerenlere öncelik tanınmaktadır. Dernek, birlik, vakıf gibi sivil toplum kuruluşları, işletme destekleri hariç programların tamamına yakınından faydalanabilmektedir. Kalkınma ajansının tarafsızlığı ilkesi gereği bağımsız değerlendiriciler tarafından yarışma usulü ile değerlendirilen projeler desteklenmeye hak kazanmaktadır. Desteklenen projeler tamamlanana kadar ajansın izleme personeli tarafından izlenmekte ve süreç desteği verilmektedir.

İzleme esnasında hem proje yürütücülerinin uygulama kapasitelerinde gelişim kaydedilmekte hem de farklı sosyo-ekonomik konuları içeren projelerin uygulamaları esnasında personel yoluyla edinilen önemli deneyimler kalkınma ajansı aracılığıyla bölge planlarına ve gelecek programlara yansıtılabilmektedir. Böylece edinilen geri

besleme toplumsal programların hazırlanmasında bütünleşik yaklaşımla hareket edilmesi imkânı sağlamaktadır.

Kalkınma ajansının toplumsal sermayenin artırılmasına yönelik çalışmalarından olan sosyal kalkınma programı kapsamında desteklenen 70 projenin hemen hepsinde eğitim, kapasite artırımı ve ilişki ağlarının kullanımı ve genişletilmesi yoluyla sosyalleşme ve kapasite artırımı sağlanmış, sosyal kalkınma desteklenmiş ve istihdama katkıda bulunulmuştur.

Sosyal kalkınma mali destek programı dışında gerçekleştirilen KOBİ mali destek programı ve 2009 yıllık mali destek programlarından Kırsal kalkınma mali destek programı da bölgede sosyal hareketlenmeye ve sosyal kapasite artışına neden olacaktır.

6.2. Kalkınma Ajanslarının Fonksiyonel Etkinliği ve Yenilikçilik (İnovasyon)

İşsizliğin sosyal ilişkiler üzerindeki olumsuz etkisi de düşünüldüğünde kalkınma ajansları, ekonomik ve sosyal hayatın en büyük sorunu olan işsizliğe iş çeşitliliği yaratarak çözüm olabilecek kaynağa ve imkânlara sahiptir. Gerek mali destek programları gerekse güdüm projeler aracılığı ile iş çeşitliliğinin artırılması mümkündür.

Mevcut iş olanakları yerine bölgedeki iş sahasında faaliyette bulunulmayan bir sektörün desteklenmesi iş çeşitliliğini artırabilecektir. Talebe göre farklı ürün ve çeşitlerinin üretime geçilen günümüzde, ülkemizce ithal edilen ve çeşitli montaj işlemlerinden sonra tüketiciye sunulan ürünler tespit edilerek özellikle İtalya'da bölgesel gelişmeye büyük ivme kazandıran takım tezgâhları ve motor sanayi gibi ileri teknoloji ürünlerinin üretilmesi teşvik edilebilir. Başarılı örneklerin görülmesi yerli ve yabancı yeni ilişki ağlarının, tedarik zincirinin, birlik-beraberlik duygusunun ve heyecanın doğmasına, toplumsal sermayenin gelişmesine etki edecektir.

Benzer şekilde, yenilikçiliğe yönelik faaliyetler, kamu-özel birlikteliği ve ilişki ağını teşvik etmektedir. Yenilikçilik, bölgede kullanılan ve üretilen teknoloji ile doğrudan ilgilidir. Özellikle yüksek teknoloji gerektiren bir üretimle iştigal edenlerin yenilikçi faaliyetlerinin daha yoğun olduğu görülmektedir. IFI Claims Patent Services verilerine bakıldığında 2008 yılında IBM 4186, Samsung 3515, Honda 747 (IFICLAIMS,2009) patent almışken, 2008 yılında İstanbul'da 187, Ankara'da 33, İzmir'de 25 tescil edilmiş patent (TPE, 2010) bulunmaktadır. 2009 yılında ise İstanbul 251, Ankara 52, Bursa 23 ve İzmir 21 patent tescil ettirmiştir. Büyük yenilikçilik kapasitesine sahip firmaların teknoloji yoğun üretim yapan firmalar oldukları dikkati çekmektedir.

Tablo 13: Patent Tescillerinin İllere Göre Dağılımı

İL	2007	2008	2009
İSTANBUL	213	187	251
ANKARA	34	33	52
İZMİR	12	25	21

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü, 10.05.2010

Burada bir noktaya dikkat çekmekte fayda bulunmaktadır. Yenilikçilik, çok büyük maliyetli Ar-Ge çalışmaları gerektirmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bu oranlarda büyük kaynak ayırmak her zaman mümkün olamamaktadır. Yakın zamanlarda hızlı gelişim gösteren ülkelere bakıldığında dışarıdan teknoloji ithal edip yarı mamül üretmek yerine, teknolojiyi taklit ederek kendi üretimlerini yaptıklarına tanık olmaktayız. Yenilikçilik (inovasyon) ile taklitçilik (imitasyon) çoğunlukla iç içe geçmektedir. Şu an patent devleri olan birçok firmanın, zamane teknolojilerin çok benzerlerini kendileri üreterek ve daha sonra kendi katkılarını koyarak yenilikçi bir ürün haline getirdikleri bilinmektedir. Hızla ilerleyen teknoloji ile birlikte, günümüzde, bilgi akışını sağlayacak ilişki ağları aracılığı ile hemen her türlü bilgiye kısa zamanda ulaşmak mümkün olmaktadır.

Kalkınma kurulunun organizasyonel yapısı ve bünyesinde oluşturulabilecek çalışma grupları, yenilikçiliğin bölgede araştırılması ve operasyonel olarak desteklenebilmesi için öncülük yapabilecek uygun sinerjiye sahip bulunmaktadır.

6.3. Kalkınma Ajansları ve Kümelenme

Sanayi kümelenmeleri; genel olarak bir grup firmanın ve iş dışı kurumların oluşturduğu ve her bir firmanın rekabet edebilirliğine olumlu etkileri olan gruplar olarak tanımlanmaktadır.

Firmalardaki üretkenlik, verimlilik, yenilikçilik ve ticarileşme sürecini hızlandırarak, rekabet gücünün artmasını sağlayan kümelenme yaklaşımı, ekonomik gelişimi tetiklemekte ve bu nedenle kalkınmanın en önemli araçlarından biri olarak görülmektedir.

Küme oluşumlarının gelişmesinde firmalar temel aktör olarak rol alırken, is dünyasındaki liderler, üniversiteler, eğitim kurumları, araştırma enstitüleri, destekleyici kuruluşlar, yerel yönetimler ve kalkınma ajansları bu sürecin içerisindeki kilit rol alan diğer aktörlerdir.

Dünyadaki örneklerde küme oluşumlarında kalkınma ajanslarının rolü; kümelenme potansiyeli olan sektörleri tespit etmek, kümelenme girişimlerinin başlamasına destek olmak ve başlatmak, kümelenme potansiyeli olan sektörlerde ulusal ve uluslararası işbirliği ağları oluşturmak, kümelenmenin gelişimini ve başarılı olmasını çeşitli araçlarla desteklemek olarak sayılmaktadır.

Silikon Vadisi gibi topluluk temelli girişimlerdeki deneyimlerine dayanarak Henton (1997), dinamik kümelenmelerin başarısı için iş ve sivil toplum arasında işbirliği ağları oluşturularak yaratılacak toplumsal sermayenin kritik öneme sahip olduğunu ifade etmektedir.

Hazırlanan İzmir Kümelenme Stratejisinin Geliştirilmesine Yönelik Araştırmalar Sonuç Raporu (2010) itibariyle olgun küme sektörleri, gelişmekte olan küme sektörleri ve potansiyel yoğunlaşmalar olarak üç küme kategorisi belirlenmiş ve İzmir’de ilk kategoride endüstriyel havalandırma, soğutma ve iklimlendirme cihazları sektörü, ikinci kategoride konserve gıda, kimya ve araç üstü ekipman

sektörleri ve üçüncü kategoride ise gelinlik ve abiye kıyafet sektörü ile lojistik sektörünün olduğu tespit edilmiştir.

Yapılan istatistiksel ve saha analizi sonucunda birinci ve ikinci kategoride yer alan endüstriyel havalandırma, soğutma ve iklimlendirme cihazları sektörü ve konserve gıda, kimya ve araç üstü ekipman sektörleri küme yol haritası hazırlanmasına karar verilmiş olup halen bu yönde destekleme çalışmaları devam etmektedir.

Yerelin ihtiyacına yönelik araştırmaları yaparak verileri toplamak ve bunu gerçekleştirmek üzere gereken iradeyi oluşturarak mali yönden desteklemek gibi kümelenme çalışmalarının tüm sürecinin yönetilebilmesi için ajanslar en uygun idari, mali ve teknik yapıya sahip bulunmaktadır. Gerek yönetim kurulunda bulunan genel idare ve yerel yönetimin en üst düzey temsilcileri, gerekse de kalkınma kurulunu oluşturan kamu-sivil toplum-özel sektörün üst düzey temsilcileri toplumsal sermayenin geliştirilmesi yoluyla üretime yönelik işbirliğini artırmak için son derece elverişli olanak sağlamaktadır.

6.4. Kalkınma Ajansları ve Yatırım Etkisi

5449 sayılı Kanun'un Ajans görevlerini düzenleyen 5. maddesinde belirtildiği üzere Ajansların önemli görevlerinden bir diğeri bölge illerinde yatırımcıların, kamu kurum ve kuruluşlarının görev ve yetki alanına giren izin ve ruhsat işlemleri ile diğer idarî iş ve işlemlerini, ilgili mevzuatta belirtilen süre içinde sonuçlandırmak üzere tek elden takip ve koordine etmek ve bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili kuruluşlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımını yapmaktır.

Sermaye sahibi yerli ve yabancı yatırımlar için en büyük mesele, gereken ruhsat ve izinlerin ilgili yerel yönetimlerden mevzuata uygun şekilde ve süratli bir biçimde temin edilebilmesi olarak görülmektedir. Birden fazla kurumu ilgilendiren izin ve ruhsatlar çoğu zaman kurumlar arasındaki zayıf iletişim nedeniyle sekteye uğrayabilmektedir. Bunun aşılması iyi bir işbirliğinin sağlanması ile mümkündür.

Görev karmaşası veya çakışması yerine birlikte hareket mantığının sağlanması yatırım konusunda Ajanslara düşen önemli görevlerdendir.

Bölgenin iş ve yatırım imkânlarının, ilgili yerel yönetimler ve diğer kurumlarla işbirliği halinde ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtımının yapılması, bölgenin kırsal ve yerel kalkınma ile ilgili kapasitesinin geliştirilmesine çalışmak da yine karşılıklı dayanışmayı, birlikte hareketi, güveni gerektirmektedir.

Bu görev icra edilirken yatırımların tamamlayıcılığı çerçevesinde bir bütün olarak izlenmesi söz konusu olacak, yatırımların bölgesel gelişme planındaki yeri de dikkate alınarak gerektiğinde koordinasyon çalışmaları yapılabilecektir. Bu vesileyle uzun yıllardır toplumun kaygı duyduğu kaynak israfının da önüne geçmek mümkün olabilecektir.

Ajansın yönetim kurulu ve kalkınma kurulunda yer alan kamu kurumu-özel sektör ve sivil toplum kuruluşları büyük bir bilgi kaynağı sağlamakta ve yönlendirmelerde bulunabilmektedir. Meslek örgütleri ve gönüllü iş çevrelerinden oluşan dernekler de sağladıkları iletişim ağı ile yatırımcıların ihtiyaç duyduğu enformasyona erişimi kolaylaştırmakta, toplumsal sermaye ile yatırımın önünü açabilmektedir.

Yatırımcılar ile birlikte gelen yabancı ilişki ağları ve bölgede bulunan yabancılar, yabancı toplumsal sermaye ile bölgede çarpan etkisi yaratarak üreticiler ve bölge halkı için farklı ülkelere ve iş ağlarına erişimi kolaylaştırmaktadır. Farklı sektörlerde üretim yapan yatırımcılar gerek tedarikçilere know-how transferinde bulunmakta gerekse de üniversitelerin eğitim faaliyetlerine ve dolayısıyla beşeri sermayeye kadar değişime neden olabilmektedir.

Yerli teknoloji ürünlerini desteklemek aynı zamanda bölgeye yerli yabancı yatırımcıların da dikkatini çekmek için iyi bir araç olacaktır. Yerli ve yabancı yatırımcı karını maksimize etmek için farklı bir bölgeye yatırım kararını alırken, elektriğin, suyun, arsanın, altyapının bedelsiz veya cüzi bir bedelle sağlandığı bir bölgeden çok, gerçek katma değerini yani teknolojinin uygun bedelle ulaşılabilir

olduğu, ulaşım imkanlarının güçlü olduğu, eğitimli işgücünün bulunduğu bölgeyi tercih etmektedir. UNCTAD'ın 2007 ve 2008 Dünya Yatırım Raporlarına (YASED, 2007,2008) göre 2006, 2007, 2008 yıllarında en çok yatırım çeken ilk 5 ülkeye bakıldığında aşağıdaki gibi bir tabloyla karşılaşmaktayız:

Tablo 14: 2007 ve 2008 Dünya Yatırım Raporları

	2006	2007	2008
1	ABD	ABD	ABD
2	İngiltere	İngiltere	Fransa
3	Fransa	Fransa	Çin
4	Belçika	Kanada	İngiltere
5	Çin	Hollanda	Rusya

Kaynak : UNCTAD, 08.05.2010

Tablo itibariyle, güçlü bilgi ve ilişki ağına ve dolayısıyla toplumsal sermayeye sahip olarak gelişmiş ABD, İngiltere, Fransa'nın yatırım maliyeti ne olursa olsun yatırımcılar için cazip olduğu görülmektedir. Yatırım yapılacak bölgenin gelişmiş olması, büyük pazarlara yakın olması ve beşeri sermayenin güçlü olması arazinin veya nitelikli işgücünün maliyetinden çok daha önemli görülmektedir.

Ajans bünyesinde yatırım olanaklarına ilişkin araştırmalar yapılarak uygun yatırım yerleri ve sektörler belirlenmekte ve yatırımcılar için bilgi ve aracılık hizmeti sağlanabilmektedir. Hemen tüm Avrupa ülkelerinde belirli bir strateji doğrultusunda belirlenen sahalarda yine bölge veya ülke düzeyinde belirlenen sektörlerle yatırım yapacak yerli ve yabancı firmalara ülkemizdeki kalkınma ajanslarına benzer kurumlar tarafından ücretsiz danışmanlık yapılmakta, bilgi temin edilmektedir. Burada amaç kısa vadede istihdama katkıda bulunmak, uzun vadede ise ileri teknoloji ile üretim yapan firmaların know-how birikimini bölgeye çekmek ve böylelikle çarpan etkisi ile yerli firmaların kapasite gelişimine katkı sağlamaktır. Yabancı yatırımların kısa vadede getirdiği avantajlara rağmen birçok ülkenin özellikle gelişmekte olan ülkelerin yabancı yatırımlara temkinli yaklaştığı da bir

gerçektir. Zira ülkemizde de geçmişte örnekleri görüldüğü üzere merkez karar organı yabancı ülkelerde bulunan yatırımcı firmaların konjonktürel kararlar alıp bölgeden ayrılması son derece kolay olabilmektedir. Faaliyet alanında tedarikçi, tamamlayıcı nitelikteki yerli firmalar ne kadar etkin, yenilikçi ve gerçek anlamda tamamlayıcı ise, bölgedeki beşeri sermaye ne kadar güçlü ise yatırımcının o bölge ile entegrasyonu o kadar güçlü olmaktadır. Bu durumda ise hem yatırımcı firmadan bilgi transferi azami düzeyde sağlanabilmekte hem de firmanın bölgeye olan bağları kopmayacak kadar sağlamlaşmaktadır. Bu açılardan yatırım meselesinin daha bütüncül ele alınması ve bölgenin bir meta olarak pazarlanması yerine çekiciliğinin artırılması daha etkili olmaktadır.

Bu kapsamda, 2009 yılında İzmir Kalkınma Ajansı tarafından yapılan çalışmalar çerçevesinde, tahmini yatırım maliyeti 50 milyon \$ olan Amerika, Fransa ve Lüksemburg kaynaklı üç yabancı yatırımcının bölgeye yatırım yapması sağlanmıştır.

Kentin çekiciliğinin artırılması ve kentlilik bilincinin geliştirilmesi, bireylerde hemşehrilik duygusunun uyandırılması ve yaşanılan kente bağlılık özellikle turizm sektöründeki yatırımların çekilmesine yönelik faaliyetleri olumlu etkileyerek bölgeye canlılık katabilecektir. İzmir Kalkınma Ajansı, 2010 şubat ayında çıktığı marka kent stratejik yol haritası ihalesi ile bu yönde girişim başlatmıştır. Bu çalışma neticesinde ortaya çıkacak sonuca göre de halkın bölge ile entegrasyonunu geliştirecek uygulamalar oluşturulacaktır.

6.5. Proje Desteği Kapsamında Bir Uygulama Örneği

İzmir Kalkınma Ajansı, bölgesel planı, yukarıda “İzmir Kalkınma Ajansı ve İlk Uygulamalar” başlığı altında belirtilen sosyal kalkınma programı gibi uygulamaları ile toplumsal sermayenin geliştirilmesine destek vermektedir. Söz konusu programda toplumsal sermaye odaklı çalışmaları ile dikkati çeken projelere sıkça rastlanmaktadır. Bu çerçevede, İzmir Kalkınma Ajansı'nın desteklediği ve toplumsal sermayenin istihdam yönlü etkisinin görülebildiği projelerden biri olarak

Tütün Ekspertleri Derneği'nin tarafından uygulanan "Tütün Teknolojisi Mühendislerinin Sektörel Uyum Projesi" örnek verilebilir.

Tütün Ekspertleri Derneği tarafından hazırlanan projenin temel amacı sivil toplum kuruluşu, özel sektör, üniversite ve kamu kurumları arasında işbirliğine gidilerek taraflar arasında iletişim ve dayanışmanın geliştirilmesi, beklentilerin karşılıklı olarak algılanması, tütün teknolojisi mühendisliği eğitimi aldıkları halde sektörde iş bulamayan kadın ve erkek gençlerin tespit edilmesi, tütün sektörünün, tütün teknolojisi mühendislerinde aradığı niteliklerin çerçevesinin belirlenmesi ve sağlanacak eğitim ile tütün teknolojisi mühendislerine deneyim ve vasıf kazandırılması, Belirlenen çerçevede eğitim alan tütün teknolojisi mühendislerinin iştirakçilere ait fabrika ve işletmelerde staj yaptırılarak işveren ve işyeri ile olan oryantasyonunun ve ilişki ağının sağlanması, istihdam edilmesi, projede yer alan tüm ortakların geniş katılımlı proje yürütme beceri ve kültürünün yerleştirilerek geliştirilmesi, düzenlenecek olan uluslararası sempozyum ile hem çalışanların uluslararası bağlamda bilgi ve donanımlarının tespiti ve geliştirilmesi hem de Türkiye tütün sektörünün sorunlarına ve geleceğine ilişkin bir projeksiyon oluşturulması olarak belirlenmiştir.

Proje kapsamında, mesleki teorik eğitimler, mesleki uygulamalı eğitimler, kişisel gelişim ve işgücü uyum eğitimleri, fabrika ve işletme gezileri, tatbiki eğitim ve staj, sektörün sorunları ile ilgili uluslararası bir sempozyum düzenlenmesi, eğitim alanların işe yerleştirilmesi, işyeri ve iş gören uyumunu takibi temel faaliyetler olarak belirlenmiştir. Tütün sektöründe özel sektörün ihtiyaç duyduğu nitelikteki personel nitelikleri tespit edilmiş, Celal Bayar Üniversitesi Tütün Ekspertliği Yüksek Okulu'nun, Manisa Teknik Elemanlar Derneği'nin (MATED), Ege Tarımsal Araştırma Enstitüsü'nün (ETAE) ile Ege Tütün İhracatçıları Birliği'nin (ETİB) ortaklığı sağlanmış ve İŞKUR İzmir İl Müdürlüğü'nün katkıları alınmıştır. Proje yararlanıcısı Tütün Ekspertleri Derneği'nin gerek ortaklarla gerekse proje iştirakçileri tütün işletmeleri ile olan ilişki ağı neticesinde mezun gençlerin reel sektörle temasa geçme ve ilişki ağına girme imkanı sağlanmış, söz konusu firmalarda yapılacak staj neticesinde gençlerin istihdam edilmesi planlanmıştır.

Projenin nihayetinde, 29 mezun genç eğitilmiş ve staj imkânı sağlandıktan sonra 16'sı istihdam edilmiştir.

Projenin hedef kitlesi olan kursiyer bütün eksperlerine kitlenin sosyal ilişki ağından ve toplumsal sermayeden faydalanma düzeyi ölçülmek ve değerlendirilmek üzere yapılan bir anket yapılmıştır.

Anket ile kursiyerlere, projede yer almadan önceki durumları, işletmelerle, sivil toplumla olan ilişkileri, projenin bitimini müteakip proje aracılığıyla edindikleri toplumsal sermayenin istihdam veya ekonomik menfaat sağlayıp sağlamadığı, proje sonrasında genelleşmiş güven ilgili değişiklik olup olmadığı, projenin kişide geleceğe bakış açısındaki etkileri çerçevesinde sorular yöneltilmiştir.

İlk soru, proje uygulanmadan önce kursiyerlerin eğitim gördüğü ve istihdam edilebileceği alanda faaliyet gösteren işletmelerle ilişki kurarken ne düzeyde aktif olduklarını ölçmeye yöneliktir.

Anket Tablo 1: Projeden önce mezun olduğunuz alanda çalışan işletmelerle ne sıklıkta iletişim kurmuştunuz?

CEVAP	SAYI	FREKANS %
Hiçbir Zaman	5	21,7
Bazen	13	56,5
Her Zaman	5	21,7
Total	23	100,0

Anket Tablo 1.'de ankete katılan kursiyerlerin yaklaşık %78,3'ününi proje öncesinde de işletmelerle görüşmeler yaptığı görülmektedir. Kursiyerlerin %21,7'si ise işletmelerle ilişki kurmamıştır.

İkinci soru, kursiyerlerin projeyi uygulayan dernek ve projeye ortak olan diğer kurum ve kuruluşlarla somut iletişim kurulmasının istihdam veya mesleki deneyim gibi ekonomik menfaate dönüşüp dönüşmediğine yöneliktir.

Anket Tablo 2: Proje kapsamında, proje yönetimindeki kişilerin ilişkiler ağı aracılığıyla istihdam veya mesleki deneyim gibi bir ekonomik menfaat sağlayabildiniz mi?

CEVAP	SAYI	FREKANS %
Evet	18	78,3
Hayır	5	21,7
Total	23	100,0

Anket Tablo 2.'de, ankete katılan kursiyerlerin %78,3'ünün özellikle proje yönetimindeki kişilerin ilişki ağı aracılığıyla proje sonunda istihdam veya mesleki deneyim gibi bir ekonomik menfaat sağladığı görülmektedir. Proje ile kursiyerlere sektörde faaliyet gösteren işletmelerin aradığı vasıflara yönelik eğitim verilmekte ve söz konusu işletmelerde staj yapma imkânı sağlanmaktadır. Projenin nihayetinde stajda gösterdikleri performanslarına göre kursiyerlerin işletmelerde istihdam edilebilmesi mümkün olabilmektedir. İşletmelerin, staj yapan kursiyerlerle olan diyalogları sonucu istihdama karar verildiği değerlendirildiğinde oldukça yüksek bir oranda olumlu cevap verildiği gözlemlenmektedir.

Üçüncü soru, kursiyerlerin projede verilen sahaya yönelik eğitim ve proje uygulayıcılarının ilişki ağları olmaksızın üniversitede eğitim gördükleri alanda çalışma olasılığı hakkında ne düşündüklerine yöneliktir.

Anket Tablo 3: Yukarıdaki soruya cevabınız evet ise; projede yer almamış olsaydınız bu süre zarfında aynı sektörde istihdam edileceğinizi düşünür müydünüz?

CEVAP	SAYI	FREKANS %
Evet	5	21,7
Hayır	14	60,9
Cevapsız	4	17,4
Total	23	100,0

Anket Tablo 3.'te, ankete katılan kursiyerlerin yaklaşık %61'inin projede yer almamış olunsaydı kendi branşları olan bütün sektöründe istihdam edilmeyi beklemedikleri görülmektedir. Bu çerçevede, proje ile üniversite-sanayi işbirliği sağlandığı, kursiyerlerin eğitim gördükleri alanda istihdam edilmesine katkı sağlandığı gözlemlenmektedir.

Dördüncü ve beşinci sorular, kursiyerlerin sivil topluma katılımının önemi konusunda proje dolayısı ile oluşan değişimin ölçülmesine yöneliktir.

Anket Tablo 4: Proje kapsamında mesleki bir derneğe üye oldunuz mu?

CEVAP	SAYI	FREKANS %
Evet	12	52,2
Hayır	11	47,8
Total	23	100,0

Anket Tablo 4.'te, ankete katılan kursiyerlerin % 52,2'sinin proje dolayısı ile bir mesleki sivil toplum kuruluşuna üye oldukları, sivil topluma katılımın önemini farkettileri görülmektedir.

Anket Tablo 5: Daha önce bir mesleki gruba, derneğe üye oldunuz mu?

CEVAP	SAYI	FREKANS %
Evet	8	34,8
Hayır	15	65,2
Total	23	100,0

Anket Tablo 5'te ankete katılan kursiyerlerin %65,2'sinin daha önce bir mesleki gruba, derneğe üye olmadığı görülmektedir. Kursiyerlerin % 34,8'inin ise daha önceden sivil topluma katıldıkları dikkat çekmektedir.

Altıncı soru, sivil toplum üyeliğinin güncel ve olası faydaları konusunda kursiyer düşüncelerinin alınmasına yöneliktir.

Anket Tablo 6: Üyeliğin devamı arzuluyor mu?

CEVAP	SAYI	FREKANS %
Evet	15	65,2
Hayır	7	30,4
Cevapsız	1	4,3
Total	23	100,0

Anket Tablo 6'da, ankete katılan kursiyerlerin % 65'inin dernek üyeliğine devam etmeyi arzuladıkları görülmektedir. Anket Tablo 4., 5. ve 6. birlikte değerlendirildiğinde projenin uygulayıcısı olan derneğin etkisi nedeniyle sivil

toplumun, sosyal ilişki ağının gelişmesine katkıda bulunduğu değerlendirilmektedir.

Anket Tablo 7: Diğer benzer sosyal ilişkilerin de ekonomik menfaat sağlayacağına inanıyor musunuz?

CEVAP	SAYI	FREKANS %
Evet	18	78,3
Hayır	5	21,7
Total	23	100,0

Anket Tablo 7’de ankete katılan kursiyerlerin % 78,3’ünün dernek üyeliği gibi diğer sosyal ilişkilerin de ekonomik menfaat sağlayacağını düşündüğü görülmektedir.

Sekizinci ve dokuzuncu sorular, proje grubu içinde genelleşmiş güven düzeyi ve proje sonunda meydana gelen değişimin ölçülmesine yöneliktir.

Anket Tablo 8: Sizce, genel itibarla, insanların çoğuna güvenilebilir mi?

CEVAP	SAYI	FREKANS %
Evet	6	26,1
Hayır	17	73,9
Total	23	100,0

Anket Tablo 8.’de ankete katılan kursiyerlerin % 73,1’inin insanların geneline güven duymadığı görülmektedir. Türkiye’de genelleşmiş güven düzeyinin Dünya Değerler Araştırması’nda %95,1 oranında olumsuz olduğu düşünüldüğünde bu oranın görece iyi olduğu söylenebilir.

Anket Tablo 9: Projeden uygulanmadan önce “Genel itibarla, insanların çoğuna güvenilebilir mi?” sorusuna ne cevap verirdiniz?

CEVAP	SAYI	FREKANS %
Evet	5	21,7
Hayır	18	78,3
Total	23	100,0

Anket Tablo 9’da ankete katılan kursiyerlerin genelleşmiş güven düzeyinde proje dolayısıyla meydana gelen değişiklik görülmektedir. Buna göre, Tablo 8 ile

kıyaslandığında, projeden önce genelleşmiş güven düzeyi % 21,7 iken proje ile % 26,1'e yükselmiştir.

Onuncu soru, kursiyerlerin geleceğe yönelik iyimserlik algılarında meydana gelen değişikliğin ölçülmesine yöneliktir.

Anket Tablo 10: Projeden sonra geleceğe daha umutlu bakabiliyor musunuz?

CEVAP	SAYI	FREKANS %
Evet	15	65,2
Hayır	8	34,8
Total	23	100,0

Anket Tablo 10'da geleceğe bakış açısında proje dolayısıyla meydana gelen değişim görülmektedir. Buna göre, ankete katılan kursiyerlerin % 65,2'sinin projeden sonra geleceğe daha umutlu baktığı gözlemlenmektedir. Gerek yeni sosyal ilişkilerin kurulması gerekse de istihdam yönlü fayda sağlanması bireyin psikolojik sağlığını ve dolayısıyla beşeri sermayesini de etkileyebilecektir.

Anket Tablo 11: Sizce, insanların ekonomik yaşantısında sosyal ilişkiler ne kadar önemlidir?

CEVAP	SAYI	FREKANS %
Önemli	7	30,4
Kesinlikle Önemli	16	69,6
Fikrim Yok	0	0
Önemsiz	0	0
Kesinlikle Önemsiz	0	0
Total	23	100,0

Anket Tablo 11'de ankete katılan kursiyerlerin % 100'ünün sosyal ilişkileri ekonomik yaşantıda önemli gördüğü anlaşılmaktadır. Toplumsal sermayeden faydalanan olsun veya olmasın, tüm katılanlar sosyal ilişkileri ekonomik yaşantıda önemli bir aktör olarak görmektedir.

Proje ile derneğin faaliyet alanı itibariyle sahip olduğu ilişki ağlarına üniversite mezun gençlerin eklenmesi, toplumsal sermayenin aktarımı ve gelişimi sağlanarak hem firmanın ihtiyacı karşılanmış hem de toplumsal sermaye

sosyoekonomik sorunlara neden olan işsizlik sorununun çözümüne 16 kişinin istihdamı ile katkı sağlanmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde bölgesel kalkınmada yeni bir anlayışın somut ürünü değerlendirmesine alınan kalkınma ajansları, kuruluş mantığı çerçevesinde klasik bir kamu kurumu olarak görülmemelidir. Kalkınma ajansları, gerek organizasyon yapısı gerekse felsefesi itibariyle karma bir örgütlenme tipine örnek teşkil etmektedir. Kamu tüzel kişiliği bulunan kalkınma ajansları, kuruluş kanunu ile düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir. Yine iş kanunu rejimine tabi personeli ile farklı bir görünüme sahip kalkınma ajansları, kamu-özel sektör-sivil toplum birlikteliğinin yansımalarını kendi bünyesinde göstermektedir.

Yerel-Bölgesel siyasetin biçimlenmesinde etkin olması beklenen “Yönetim Kurulu ve Kalkınma Kurulunun” yapılanma mantığı, kanunda tanımlanan görevler ile birlikte düşünüldüğünde, kalkınma ajansları, yönetim odaklı kamuda etkinliğin sağlanmasına yönelik yeni bir model olarak bölgesel kalkınmaya farklı yönlerden yaklaşabilecek uygun bir kuruluş olarak tasarlanmıştır.

Kalkınma ajanslarının yapısal özellikleri faaliyetlerine katma değer sağlamaktadır. Öyle ki, ajansların yönetim kurulu ve kalkınma kurulundaki yapısal ve kurgusal özellik nedeniyle dayanışma temelli ve siyaset üstü bir yapısı bulunmakta ve bu haliyle de sürdürülebilirliği bulunmaktadır. Oybirliği ile alınan kararlar toplumun belki de tamamına hizmet eden ilgi grupları tarafından uygulamada desteklenir hale gelmektedir. Gerek yönetim kurulunun gerekse kalkınma kurulunun yapısında yer alan beşeri ve toplumsal sermaye değerleri, bölge içinde çözüme muhtaç her türlü konuyu ele alabilecek güçtedir.

Bölgenin ihtiyacı doğrultusunda kalkınma kurulu bünyesinde oluşturulması öngörülen farklı konularda strateji üretecek çalışma grupları aynı zamanda müzakere ortamlarını kullanarak çözüm önerileri oluşturabilmektedir. Kurul tarafından

benimsenen ve oylanan eylem planı taslağı, yönetim kurulu kararı ile desteklenerek icrai nitelik kazanabilmektedir. Mevcut düzenleme çerçevesinde en üst düzeyde temsil edilen, karar yetkililerinden oluşan kalkınma kurulu, üniversite-sanayi işbirliği gibi bölge kalkınması için önemli birlikteliklerin hayata geçirilmesi için uygun bir zemin olarak görülmektedir. Bölgedeki aktif faaliyetlerine göre belirlenen ve en üst düzeyde temsil edilen kurum ve kuruluşlardan oluşan kalkınma kurulu üyelerinin sosyal ilişki ağlarından üst düzeyde istifade edilmesi gerekmektedir. Zira, kalkınma kurulu, yalnızca üyeleriyle toplanan ve fikir geliştiren ve öneren bir organ olmaktan ziyade gerektiğinde yurt içinden ve dışından çalışma konusuna göre uzman desteği alabilen, kamusal alanı kullanabilen, kentine sahip çıkan ve aktif katılıma açık olan bireyler ve kurumlarla desteklenen bu karma yapıda oluşan sinerjiyi harekete geçirebilecek dinamik ilişkiler ağında çalışan bir özellik taşımaktadır. .

Bu yönde, İzmir Kalkınma Ajansı, temel değerler olarak benimsediği katılımcılık, yenilikçilik, tarafsızlık, şeffaflık, güvenilirlik ve çözüm odaklılık konularında gerekli özeni göstermekte ve iletişime önem vermektedir. Belirtilen temel değerlerin tüm diğer kurumlar ve kalkınma ajansları tarafından benimsenmesi ve hayata geçirilmesi büyük önem taşımaktadır. Kişilerin ve kurumların birbirlerine olan inancı ve güveni, belirli durumlarda belirli davranışların beklenmesi ve beklentilerin gerçekleşmesi sonucunda pekişmektedir. Özellikle kamusal hizmet gören kuruluşlar ve hizmet ettiği halk ile olan ilişkiler tarafsızlık, güvenilirlik ve şeffaflık değerleri etrafında şekillenmektedir.

Kişiler ve kurumlar arasında gelişen, karşılıklı güvenin toplum geneline yayılması, komşuluk birlikteliğinin desteklenmesi, yabancılaşmamış, mutlu ve umutlu bireylerin yer aldığı bir toplumun oluşturulması amacıyla sosyal bütünleşmenin sağlanması, orta vadede ulaşılabilecek bir sonuç olarak büyük önem taşımaktadır. Kavramın doğası itibariyle genelleşmiş güvenin yerleşmesi ve bunun ekonomiye yansımaları kentsel yaşamın girift unsurları nedeniyle süre alabilecek bir husus olarak görülmektedir. Yine de toplumun kırsal yörelerde gelişen ve devam eden geleneksel dayanışmacı yapısı bu süreci kısaltabilecek niteliktedir.

Yapılan çalışmaların etki ve sonuçlarının görülebilmesi için farklı bakış açıları ve bunlara uygun istatistikî veriler gerekmektedir. Bu çerçevede Türkiye İstatistik Kurumu ile kalkınma ajansları arasında yapılacak mutabakatla ortak veritabanı oluşturması uygun olacaktır.

Burada büyük önem verilmesi gereken hususlardan biri de tek ilden oluşan bölge içinde dahi ciddi gelişmişlik farklılıklarının ve zihinsel mesafenin azaltılması olmalıdır. Merkez ve diğer ilçelerde yaşayan kişi ve kurumların işbirliği ve bunlar arasındaki ilişki ağlarının geliştirilmesi gerekmektedir. İzmir Kalkınma Ajansı, bu yöndeki çalışmalarını ilçe sorumlulukları tespit edilerek desteklemektedir. Kalkınma çalışmalarının kent ve kırsal bütünlüğünde planlanarak geliştirilmesi, kırsalda yaşayanların kentlerle bütünleşmesi açısından büyük katkı sağlayacaktır.

Ajansların bölgeler temelinde kurulması ve bölgede birbirine yakın iller arası ilişkiler de toplumsal sermayenin gelişimi açısından önemlidir. Kalkınma ajanslarının kurulduğu sistematik olan Düzey 2 bölgelerinin bazen verimliliği etkileyecek büyüklüklere ulaştığı görülmektedir. Gerek bölgede bulunan birden çok iller arasındaki ilişkiler gerekse ilçeler ve iller arasındaki ilişkilerde yüzyüze iletişimin sağlanması, gündelik ilişkilerde ihtilaf yaratabilecek ortak kullanım sahalarına, araçlara dikkat çekilmesi, toplumsal gerginliğe neden olabilecek unsurları bertaraf etmek üzere özellikle ulaşım altyapısının birinci öncelik olarak ele alınması gerekmektedir. Bunda ise özellikle konforlu ve ekonomik raylı sistemler gibi toplu ulaşımın geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Ulaşımda ve dolayısıyla etkileşimde yaşanan güçlükler, arzulanan gelişmenin sağlanmasına doğrudan veya dolaylı olarak engel teşkil edecektir.

Benzer şekilde, özellikle toplumsal gelişme ve dayanışma ile gelen güven duygusunun gelişmesini sağlayacak şekilde kültürel ve sosyal faaliyetlerinin desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Örneğin spor, sosyal sınıf ırk, cinsiyet ve yaş ayrımı gözetmeyen, her kesimden bireylerin odaklanabileceği ve paylaşım yaşayabileceği bir iletişim aracı olarak önem taşımaktadır. Spor aynı zamanda günümüzde bölge kalkınmasına hizmet eden, turizm hareketliliğini getiren temel

amacını neredeyse aşan dışsallıklara sahiptir. Bireysel ve takım sporlarının tümünün kalkınma ajansları tarafından takip edilmesi, bölgede uluslar arası üne sahip yarışmalar yapılmasının teşvik edilmesi, önem taşımaktadır. Bağlantılı olarak yarışmacıların, temsilcilerin yetiştirilmesi, organizasyonların düzenlenmesi gibi aktiviteler bölgede hem toplum sağlığı ve psikolojisinin, sosyal ilişkilerin ve dolayısıyla toplumsal sermayenin gelişmesine neden olacak hem de bölgenin tanıtımına katkı sağlayacak etki yaratacaktır. . Bu alanda faaliyet gösteren tüm kurum ve kuruluşlarla yapılacak işbirliği, plan ve programlarla desteklenmelidir.

Kalkınma ajansları toplumun ve sınır ötesi komşularla birliktelik sağlayacak stratejik eylemlere karar verip bölgesel planlar oluşturarak bu planların hayata geçirilmesini sağlayacak fonksiyonlara sahip kuruluşlardır. Ancak bu yetinin gelecekte daha da güçlenmesi gerekmektedir. Bu ise esnek ve güçlü yapısının korunmasına bağlıdır. Yoğun düzenlemelerle karmaşıklaşan, merkezi idarenin onay süreçlerinin artırıldığı konularda idareler kimi zaman içinden çıkılmaz sorunlar yaşayabilmekte, sorunlara zamanında müdahale edememektedir. Kişiler arasında olduğu gibi idarenin merkez ve taşra teşkilatı arasında da güven ilişkisinin ve iyi niyet algısının tesis edilmesi, temel prensiplerin yerelde ve merkezde yönetim sistematigi ile belirlenmesinden sonra gereken uygulamaların yerele bırakılması, yerelin hizmet önceliği (subsidiyarite) ilkesi nedeniyle büyük önem taşımaktadır. Aynı durum kalkınma ajansları için de geçerlidir. Özel bir konuma sahip olan kalkınma ajanslarının rutin çalışma sistemi içinde değil, gelişmeleri takip ederek, günün getirdiği yenilikçi metotları uygulayarak faaliyet göstermesi gerekmektedir. Denetimin merkezden bir onay veya yerindelik incelemesi şeklinde değil “hukukilik denetimi” olarak yapılması gereken esnekliği ve hızı sağlayacaktır.

Gelecekte Avrupa Birliği veya diğer dış kaynaklı fonların da ajanslar tarafından yönetimi söz konusu olduğunda sadece mevcut kaynağın kullandırılmasına yönelik değil bölgenin sorunlarını çözmeye yönelik geliştirilen programların geliştirilmesi bu kaynaklar ile desteklenmesi hedeflenmelidir. Özellikle sosyal alanlara tahsis edilen kaynakların bölgeyi iyi tanıyan ve stratejiler geliştiren

kalkınma ajansları tarafından kontrol edilmesi en uygun yöntem olacaktır. Bu sayede bölgede önemli gelişmeler kısa sürede hayata geçirilebilecektir.

Kalkınma ajanslarının verdiği proje destekleri, yatırım ve tanıtım faaliyetleri bölgenin fiziki, beşeri ve toplumsal sermaye olanaklarını yakından takip etme ve geliştirme fırsatı verirken, bölge planı hazırlayarak politika tespit edilebilmesi büyük önem taşımaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı yetkisinde bulunan bölge planlarının gelecekte münhasıran kalkınma ajansları tarafından hazırlanmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Kalkınma ajanslarının hazırlayacağı ve uygulayacağı plan, program ve faaliyetler, bölgedeki kamu kesimi, sivil toplum ve özel sektörün katılımı ve yönlendirmesi ile yapılacağından ve uygulama esnasında da benimsenip destek göreceğinden etki gücü yüksek olacaktır.

Türkiye’de yeni bir tecrübe yaşayan ve yapılanması sürekli gündemde olan , kalkınma ajanslarının bölgesel plan ve politikalarda başarılı olması, toplumun her kesimi ile yüzyüze iletişim kuran, halk tarafından önemsenen, yaşanan sorunları ve çözüm yöntemlerini bölgede bulunan kent konseyleri gibi müzakere modeline dayanan katılımcı yapılanmalar ile işbirliği geliştiren ve destekleyen, hareket kabiliyeti yüksek, güvenilir ve şeffaf bir kurumsallaşma ile mümkündür. Kalkınma ajansları ve özellikle İzmir Kalkınma Ajansı, mevcut durumda bu bilinç ile faaliyetlerini sürdürmektedir. Mevcut yapının korunması ve geliştirilmesi ise bürokratik toplumsallaşmayı aşan, değişikliklere uyum sağlayabilen, yeniliklere açık, topluma karşı sorumlu özetle etik ilkeler içinde hareket eden bir zihniyet formunu gerektirmektedir.

KAYNAKLAR

- Adam F. ve Roncevic B.(2003), Social Capital: Recent Debates and Research Trends, Social Science Information, 42: 155 - 183.
- Adler, P. ve Kwon S.(2000), Social Capital: The Good, the Bad, and the Ugly. Knowledge And Social Capital: Foundations And Applications, (ss. 89-115). Derleyen : Eric Lesser, Boston: Butterworth-Heinemann.
- Aktan, C., (2009) <http://www.canaktan.org/politika/yonetisim/tanim.htm> (05.01.2009)
- Aldridge, S., Halpern, D., Fitzpatrick. S., (2002). Social Capital: A Discussion Paper. London, England: Performance and Innovation Unit.
- Anheier, H., ve Kendall J., (2002).Interpersonal Trust and Voluntary Associations. British Journal of Sociology 53: 343-362.
- Apan, A., (2004), Bölge Kavramı ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, Çağdaş Yerel Yönetimler, Cilt: 13, Sayı: 4, s: 39-58
- Arrow, K.,(2000) Observations on Social Capital. Social Capital; A Multifaceted Perspective. (ss. 3-5.)Derleyen : Partha Dasgupta ve Ismail Serageldin, Washington : World Bank,
- Barro, R. J., (1998). Human Capital and Growth in Cross-Country Regression”, Harvard University, (Yayımlanmamış Eser).
- Berber M., Çelepçi, E., (2005). Türk Bölgesel Kalkınma Politikalarında Yeni Arayışlar: Kalkınma Ajansları ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. <http://www.metinberber.ktu.edu.tr/linkler/kajans.pdf> (15.05.2009)
- Berber, M.,(2004). İktisadi Büyüme ve Kalkınma, 2. Baskı, Derya Kitabevi, Trabzon.
- Beugelsdijk, S., Smulders, S.,(2003). Bridging And Bonding Social Capital: Which Type Is Good For Economic Growth?, ERSA conference papers ersa03p517, European Regional Science Association.
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education, (ss.241-258) Düzenleyen Richardson J. New York, Greenwood Press
- Brown, L.D, ve Ashman D., (1996). Participation, Social Capital, and Intersectoral Problem Solving: African and Asian Cases.' World Development 24: 1467-1479.
- Burt R.S., (2002). The Social Capital of Structural Holes,: The New Economic Sociology : Developments in an Emerging Field. (ss.148-190) Derleyen: M. F. Guillén New York: Russell Sage Foundation, ,
- Can, E., (2003), Avrupa Birliği Bölgesel Politikaları ve Yapısal Fonlar:Uyum Sürecinde Türkiye İçin Bir Değerlendirme. Ankara :BRC Matbaacılık

- Carroll, M.C., Stanfield, J.R., (2003). Social capital, Karl Polanyi, and American social and institutional economics. *Journal of Economic Issues* 37: 397-404
- Cavaye, J., (2004). *Social Capital: Commentary on Issues, Understanding and Measurement*. Australia: Observatory PASCAL – Place Management, SocialCapital and Learning Regions.)
- Cernea, M.,(1993). The Sociologist's Approach To Sustainable Development. *Finance Development* 30: 11-15.
- Chwe, M., (1999) *Structure and Strategy in Collective Action*. *American Journal. Of Sociology* 105 : 128-56.
- Coate, S., Ravallion, M., (1993). *Reciprocity Without Commitment : Characterization And Performance Of Informal Insurance Arrangements*, *Journal of Development Economics*, Elsevier, vol. 40(1), s: 1-24,
- Coleman J.S.(1994). *Foundations Of Social Theory*, Cambridge MA:Belknap Press
- Coleman.J.S. (1988). Social capital in the creation of human capital, *American Journal of Sociology* :95-120.
- Collier, P.(2002). *Social Capital And Poverty: A Microeconomic Perspective*. *The Role of Social capital In Development*, (ss. 19 - 41), Derleyen : Christian Grootaert ve Thierry Van Bastelaer. Melbourne: Cambridge University Press.,
- Cote S, ve Healy, T. (2001) *The Well-being of Nations. The role of human and social capital*. Organisation for Economic Co-operation and Development, Paris.
- Cox, E., Caldwell P. (2000). *Making policy social. Social capital and public policy in Australia*, (ss.43 – 73) Derleyen : Ian Winter. Melbourne: National Library of Australia.
- Çalt, G., (2005). Bölgeselleşme ve Avrupa Birliği'nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları, [http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/8df7b8e8d586a55_ek.pdf?tipi=14&sube\(10.04.2009\)](http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/8df7b8e8d586a55_ek.pdf?tipi=14&sube(10.04.2009))
- Daniere, A., Takahashi L., ve Naranong A.,(2002). *Social Capital And Environmental Management: Culture, Perceptions And Action Among Slum Dwellers In Bangkok*. (ss.176-196) Derleyen : Jonathan Isham, Thomas Kelly, Sunder Ramaswamy, Cheltenham: Edward Elgar Pub.
- Degli A.G., Portale, E., (2009), The effect of corporate social responsibility on social capital creation: an empirical study on participation in social cooperatives, No wp03, *Econometrica Working Papers*, Econometrica.
- Dekker, Paul ve Uslaner E.,(2001), *Introduction*, (ss. 1 – 8) *Social Capital and Participation in Everyday Life*, Londra: Routledge Publications

- Demirci, A., (2003) Bölgesel Kalkınma Ajansları. Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 15, s. 16-20
- Dernekler Dairesi Başkanlığı (2010), http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=51&Itemid=66&lang=tr, (26.06.2010)
- Dolfsma, W. ve Dannreuther C., (2003). Subjects and Boundaries: Contesting Social Capital-Based Policies. Journal of Economic Issues 37: 405-413..
- DPT, I. BYKP, 1963-1967, <http://ekutup.dpt.gov.tr/plan1.pdf>, (10.07.2009)
- DPT, (2007). Kalkınma Ajansları Kitapçığı, bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü
- Dulupçu., M.A.,(2006) Bölgesel Politikalar Kopyalanabilir mi?, TEPAV Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 7-8 Eylül 2006, Ankara,
- Durlauf,S.N. ve Fafchamps,M., (2005). Social capital:Handbook of Economic Growth. Handbook of Economic Growth. (ss.29-25) Derleyen : Philippe Aghion ve Steven Durlauf Edition 1, Volume 1:Elsevier.
- Dünya Değerler Araştırması, (2005) <http://www.wvsevsdb.com/wvs/WVSDData.jsp> erişim (10.10.2009)
- EDAM ve Deloitte, (2009) Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi, Ocak 2009
- EURADA, (2009), Mission Statement, (http://www.eurada.org/site/files/Eurada_mission_statement.pdf.) (22.06.2009)
- EUROSTAT (2010b,) Uygulama Bölgeleri, (http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nuts/application_regions_en.html) (30.05.2010)
- EUROSTAT, (2010a), NUTS Bölgeleri, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/nuts_nomenclature/introduction (30.05.2010)
- Evans, P.(1996). 'Government Action, Social Capital And Development: Reviewing The Evidence On Synergy.' World Development 24: 1119-1132.
- Fafchamps, M. Ve Minten, B., (2002). Return to Social Network Capital among Traders, Oxford Economic Papers, 54: 173-206.
- Falk, I., Harrison L., (1998). Indicators of Social Capital: Social Capital As The Product Of Local Interactive Learning Processes. Launceston: Centre for Research and Learning in Regional Australia. : 23
- Field, J., (2008). Sosyal Sermaye, İstanbul :İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Fine, B., (1999). The Developmental State Is Dead-Long Live Social Capital? Development Change 30: 1-19.
- Fox, J., (1994). The Difficult Transition From Clientelism To Citizenship: Lessons From Mexico. World Politics 46: 151-184.
- Fukuyama, F, (2005) Güven : Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması, Çev:Ahmet Buğdaycı, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara

- Fukuyama, F., (2008) Devlet İnşası, 4. Basım, İstanbul : Remzi Kitabevi.
- Fukuyama, F.,(2000). Social Capital and Civil Society, IMF Institute WP/00/74
- Fukuyama, F.,(2001). Social Capital, Civil Society and Development. Third World Quarterly 22: 7-20.
- Granovetter, M. (1973). The Stength Of Weak Ties. American Journal of Sociology 78: 1350-80.
- Grootaert C., Thierry Van Bastelaer (2002b). Introduction and Overview. The Role of Social Capital in Development, (ss. 1-7) Derleyen :Thierry Van Bastelaer. Melbourne: Cambridge University Press.
- Grootaert C.,Van Bastelaer T. (2002c), The Role Of Social Capital In Development : An Empirical Assessment. New York: Cambridge University Press.
- Grootaert, C., (2001). Social Capital: The Missing Link.' Social Capital and Participation in Everyday Life, (ss.9 – 29) Derleyen:Eric M. Uslaner. London: Routledge
- Grootaert, C., Bastelaer T., (2002d). Understanding and measuring social capital : a multidisciplinary tool for practitioners. Washington, D.C.: World Bank.
- Grootaert, C., Van Bastelaer T., (2002a). Conclusion: Measuring Impact And Drawing Policy Implications. The Role of Social Capital in Development, (ss. 341 – 350) Derleyen : Thierry Van Bastelaer. Melbourne: Cambridge University Press.
- Halpern, D.,(2001). Moral Values, Social Trust And İnequality: Can Values Explain Crime? British Journal of Criminology.
- Hasanoğlu, M., Aliyev, Z., (2006) Avrupa Birliği İle Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları”, Sayıştay Dergisi, S.60, Ocak-Mart 2006, s.87-88;
- Hean, S., Cowley, S., Forbes, A., Griffiths, P., Maben, J.(2003). The M-C-M Cycle and Social Capital. Social Science Medicine 56: 1061-1072
- Helliwell J. F (2001.) Social capital, the economy and well-being,The Review of Economic Performance and Social Progress 2001: The Longest Decade: Canada in the 1990s, 43-60
- Henton, D., Melville, J., Walesh, K., (1997). Grassroots Leaders for a New Economy: How Civic Entrepreneurs Are Building Prosperous Communities. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Hitt, M.A, Lee, H., ve Yucel E., (2002). The Importance Of Social Capital To The Management Of Multinational Enterprises: Relational Networks Among Asian And Western Firms." Asia Pacific Journal of Management 19: 353-372

- Sağlam, N. (2009), Dünyada ve Türkiye’de Aile Şirketlerinin Durumu, http://www.kobifinans.com.tr/tr/bilgi_merkezi/020603/455, 05.05.2009
- YASED (2007), <http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/Yayinlar/Documents/UNCTAD2007.pdf>
- YASED, (2008) http://www.yased.org.tr/webportal/Turkish/haberler/basin_bultenleri/Documents/UNCTAD2008-tr-24-09-2008.pdf
- Huntoon, L.(2001). Government Use of Nonprofit Organizations to Build Social Capital. The Journal of Socio-Economics 30: 157.
- Inglehart, R. (1997). Modernization and post-modernization: cultural, economic and political change in 43 societies. Princeton: Princeton University Press.
- Inkeles, A.,(2000). Measuring Social Capital And Its Consequences. Policy Sciences 33: 245-268.
- Innerarity, F., (2002) ,Social Capital Formation in Poverty Reduction, Social Capital And Poverty Reduction, : Which Role For The Civil Society Organization And The State? (ss58-62) Derleyen : UNESCO , 2002,
- Isham, J.,Narayan, D., Pritchett, L., (1994). Does participation improve project performance : establishing causality with subjective data, Policy Research Working Paper Series 1357, The World Bank.
- Isham,J., Kelly T.ve Ramaswamy S. (2002) Social Capital And Well-Being In Developing Countries:An Introduction, Social Capital and Economic Development, Cheltenham, İngiltere : Edwar Elgar Publications
- Karagül, M. ve Masca, M.(2005), Sosyal Sermaye Üzerine Bir İnceleme. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi,1, 37-52
- Kavanaugh, A.L., Patterson, S.J. (2001). The Impact Of Community Computer Networks On Social Capital And Community Involvement. The American Behavioral Scientist 45: 496-509.
- Kawachi, I., Kennedy, B.P., Glass, R., (1999). Social Capital and Self-Rated Health: A Contextual Analysis. American Journal of Public Health 89:1187-1193.
- Dernekler Dairesi Başkanlığı, (2010) İllere göre Dernek Sayısı, <http://dernekler.icisleri.gov.tr/Dernekler/Kurum/IlGoreDernekSayisi.aspx>, 26.06.2010
- Knack, S.,(2002). Social Capital, Growth And Poverty: A Survey Of Cross Country Evidence. The Role of Social capital In Development, (ss.42-85) Derleyen : Christian Grootaert ve Thierry Van Bastelaer. Melbourne: Cambridge University Press.,
- Krishna, A., (2001). Moving from the Stock of Social Capital to the Flow of Benefits: The Role of Agency, World Development, Volume 29, Issue 6, June 2001, :938.

- Krishna, A ve Uphoff N., (2002). Mapping And Measuring Social Capital Through Assessment Of Collective Action To Conserve And Develop Watersheds In Rajasthan, India." in The Role of Social Capital in Development, (ss.85– 124) Derleyen : Christian Grootaert ve Thierry Van Bastelaer. Melbourne: Cambridge University Press.,
- Kumral, N.,(2006) Bölgesel rekabet gücünü artırmaya yönelik politikalar TEPAV, 1. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, Çok Düzeyli Yönetişim. (ss.275-287) 7 – 8 Eylül 2006 ODTÜ, Ankara.
- Kumral, N.,(1993)"Ekonomik Kalkınma Ajansları", Banka ve Ekonomik Yorumlar Dergisi 30(5), 57-59
- Küçük, V., Koç, H.,(2004). "Psiko-Sosyal Gelişim Süreci İçerisinde İnsan Ve Spor İlişkisi", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 10, s. 131–142.
- Leys, C. (2001) Market-driven politics: Neoliberal democracy and the public interest, Verso: Londra.
- Lin, N. (2001). Social capital : a theory of social structure and action. Cambridge, U.K. ; New York: Cambridge University Press.
- Lindsay, C., Greig, M., McQuaid R. W.,(2005) Alternative Job Search Strategies in Remote Rural and Peri-Urban Labour Markets: The Role of Social Networks', Sociologia Ruralis, Vol. 45, No.1/2, pp. 53-70.
- Lowndes, V.,Wilson D. (2001). Social Capital And Local Governance: Exploring The Institutional Design Variable. Political Studies 49: 629-647.
- Lyons, M.,(2000). Non-profit organisations, social capital and social policy in Australia. Social capital and public policy in Australia,(ss. 165 – 191) Derleyen : Ian Winter. Melbourne: National Library of Australia.
- McHugh, R., Prasetyo R.J. (2002). Social Capital In Asia: A Proposal For Discussion. The International Scope Review 4.
- Mengi, A. (1998) Avrupa Birliği'nde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler, Ankara: İmaj Yayınevi
- Miles, N., Trully, J.,(2007) Regional Development Agency to Tackle Economic Exclusion? The Role Of Social Capital In Distressed Communities, Regional studies, 41:6,855-866
- Mondal, A.H., (2000). Social Capital Formation: The Role of NGO Rural Development Programs in Bangladesh." Policy Sciences 33: 459-475.
- Moldaschl, M. (2009): Wem gehört das Sozialkapital?: Change auf Teamebene. Multiperspektivische zu Teams in organisationalen Veränderungsprozessen. (ss. 83-108.)Derleyen: U. Kägi ve S. Mülle Zürich: NZZ Libro Verlag,
- Morrow, V., (1999). Conceptualising Social Capital In Relation To The Well-Being of Children And Young People: A Critical Review. The Editorial Board of The Sociological Review: 744-765.

- Narayan, D.,(2002). Bonds And Bridges: Social Capital And Poverty. Social Capital and Economic Development: Well-being in Developing Countries, (ss.58-84) Derleyen : Jonathan Isham, Thomas Kelly, Sunder Ramaswamy, Cheltenham: Edward Elgar Pub.
- OECD, (2001), The Well Being Of Nations: The Role of Human and Social Capital, Education and Skills OECD Centre for Educational Research and Innovation, Paris , France.
- Oliveira M., (2002),Citizen Participation and social capital formation., Social Capital and poverty reduction, (ss.20-44) Derleyen : UNESCO, 2002
- Onyx, J. Bullen, P., (2000). Sources of Social Capital. Derleme : Social capital and public policy in Australia, edited by Ian Winter. Melbourne: National Library of Australia. S.105 - 135
- Onyx, J., Bullen P. (2001). The Different Faces of Social Capital in NSW Australia." in Social Capital And Participation In Everyday Life, (ss.45 – 58) Derleyen : Eric M. Uslaner. London: Routledge.
- Ostrom E. (1999). Social capital: A fad or a fundamental concept?" Social Capital: A multifaceted perspective, (ss. 172-215) Derleyen : Ismail Serageldin. Washington, DC: World Bank.
- Ostrom, E.,(1994). Consituting Social Capital And Collective Action. Journal of Theoretical Politics 6: 527-562.
- Özer, Y.E., (2009) Küresel Rekabet - Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye, Review of Social, Economic & Business Studies, Vol.9/10, 389-408
- Parasız İ., (1997) Modern Büyüme Teorileri, İstanbul :Kubbealtı Yay.
- Parlak B., Özgür H. (2002) Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye’de Yerel Yönetimler, I. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları
- Patent verileri (<http://www.turkpatent.gov.tr/portal/default2.jsp?sayfa=136> erişim: (15.03.2010)
- Patent verileri, IFI Claims (<http://www.ificlaims.com/IFIPatents010909.htm>)
- Petersen, D.,(2002). The Potential of Social Capital Measures in the Evaluation of Comprehensive Community-Based Health Initiatives." The American Journal of Evaluation 23: 55-64.
- Portes, A., ve Landolt, P.(1996), The Downside Of Social Capital, The American Prospect. 26: (18-23)
- Portes, A.,(1998). Social Capital: Its Origins And Applications In Modern Sociology." Annual Review of Sociology 24: 1-25.
- Posner, D.,(2000) “Ethnic Fractionalization: How (not) to Measure It? What Does (and doesn’t it) Explain?”, University of California Los Angeles, Department of Political Science

- Prakash, S., (2002). Social Capital and the Rural Poor: What Can Civil Actors and Policies Do?. (45-58) Social Capital and Poverty Reduction, Derleyen: UNESCO, 2002.
- Pruijt, H., (2002). Social Capital And The Equalizing Potential Of The Internet." Social Science Computer Review 20: 109-115.
- Putnam, R. D., (1993). "The prosperous community: Social capital and public life."The American Prospect 4(13) :11-18
- Putnam, R.D., Leonardi R., Nanetti, R. (1993). Making Democracy Work : Civic Traditions In Modern Italy. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Requena, F. (2003). Social Capital, Satisfaction And Quality Of Life In The Workplace. Social Indicators Research, 61: 331-336
- Sibeon, R., (2000). Governance and The Policy Process in Contemporary Europe", Public Management 2: 3, 289-309
- Sobel, J. (2002). Can We Trust Social Capital?. Journal of Economic Literature, 40(1): 139–154
- Solow, R.W.,(1999). Notes on Social Capital and Economic Performance. Social Capital; A Multifaceted Perspective. (ss. 6-10.)Derleyen : Partha Dasgupta and Ismail Serageldin, Washington : World Bank,
- Soubeyran, A.,Weber, S.,(2002).District Formation And Local Social Capital: A (Tacit) Co-Opetition Approach. Journal of Urban Economics 52: 65-92.
- Suç Oranları, Naitonmaster, http://www.nationmaster.com/graph/crime_tot_cri_percap-crime-total-crimes-per-capita (erişim tarihi 19.01.2010)
- Sullivan, J.L, Borgida, E., Jackson, M.S, Riedel E.,(2002). Social Capital And Community Electronic Networks: For-Profit Versus For-Community Approaches. The American Behavioral Scientist 45: 868-886.
- Szreter, S.,(2000). Social Capital, The Economy, And Education İn Historical Perspective. Social Capital: Critical Perspectives, (ss.56-77) Derleyen : Tom Schuller. Oxford: Oxford University Press.
- TCK kapsamında ceza davaları (2006-2007) (http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=1&ust_id=12) erişim 15.05.2010
- Hukuk ve idare mahkemeleri dava sayıları http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=1&ust_id=12) erişim 15.05.2010
- Tamer, A., (2008) Kalkınma Ajanslarının Türk Hukuk Sistemindeki Yeri. Uzmanlık Tezi., Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü
- Tarrow, S.,(1996), Making Social Science Work Across Time And Space; A Critical Reflection On Robert Putnams Making Democracy Work American Political Science Review , 2 90:389-397.
- Taylor, M., (2000). Communities In The Lead: Power, Organisational Capacity And Social Capital." Urban Studies 37: 1019-1035.

- Temple, J. (2000). "Growth Effect of Education on Social Capital in the OECD Countries", OECD Working Paper No: 00/36. s.23
- Tendler, J., ve Freedheim S.,(1994). Trust in a Rent-seeking World: Health and Environment Transformed in northeast brazil. World Development 22: 1771-1792.
- Toprak Z. (2010c) Toplumsal Siyasallaşmada Etkili Demokratik - İzlenebilir Yerel Yönetimler Ve Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Katma Protokolü, http://www.balkangunlugu.com/v3/index.php?option=com_content&view=article&id=3504:toplumsal-siyasallamada-etkili-demokratik-izlenebilir-yerel-yoenetimler&Itemid=150, Erişim : 01.06.2010
- Toprak, Z. (2008), Kent Yönetimi ve Politikası, İzmir: Birleşik Matbaacılık,
- Toprak, Z. (2009), Yabancı Emekli Yerleşiklerin Yerelde Kamusal Yaşama Katılım İstekliliği Ve Yerel Halkla İlişkileri (Antalya İçin Bir Yaklaşım), Yönetim Bilimleri Dergisi 7/2:99-137
- Toprak, Z.(2006), Yerel Yönetimler, 6. Baskı, Ankara:Nobel Yayınları,
- Toprak, Z., (2010b), Büyükkent Yönetimi: Karşılaştırmalı Analizler & Stratejiler. 25.Yılında Türkiye’de Büyükşehir Yönetimi Ulusal Kongresi Bildirisi.
- Toprak, Z.,(2010a), E-Yönetişim & E-Devlet. Yönetişim: Kuram, Boyutlar, Uygulama.(ss.73-106) Konya:Çizgi Kitabevi
- Torpe, L., (2003). Social Capital In Denmark: A Deviant Case?" Scandinavian Political Studies 26: 27-48.
- Townsend, R. M., (1994), Risk and Insurance in Village India, Econometrica, 62(3): 539-591
- Turan, M. (2005) Bölge Kalkınma Ajansları: Nedir, Ne Değildir?, Ankara: Paragraf Yayınevi,
- Turner, J.H. (1999). The formation of social capital Social Capital: A multifaceted perspective, .(ss.94-147) Derleyen : Ismail Serageldin. Washington, DC: World Bank.
- UNCTAD, (2007) Dünya Yatırım Raporu 2007
- UNCTAD, (2008) Dünya Yatırım Raporu 2008,
- UNESCAP Businessclusters, Promoting Enterprise In Central And Eastern Europe), http://www.unescap.org/tid/artnet/mtg/gmscb_businessclusters.pdf (15.08.2009)
- United Nations Industrial Development Organization(UNIDO), (2006), Combating Marginalization and Poverty Through Industrial Development,
- Uphoff, N., (1999). Understanding Social Capital: Learning From The Analysis And Experience Of Participation." Derleme :Social Capital: A multifaceted perspective, (ss.215-253) Derleyen : Ismail Serageldin. Washington, DC: World Bank.

- Uphoff, N., ve Wijayarathna, C. M., (2000). Demonstrated Benefits from Social Capital: The Productivity of Farmer Organizations in Gal Oya, Sri Lanka. *World Development* 28: 1875-1890.
- Uslaner, E. (1999), *Democracy and Social Capital*, in M. Warren, ed., *Democracy and Trust*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Walker, G., Kogut B.,(1997). Social Capital, Structural Holes and the Formation of an Industry Network. *Organization Science: A Journal of the Institute of Management Sciences* 8: 109.
- Wall, E., Ferrazzi, G., Schryer, F.,(1998). Getting The Goods on Social Capital. *Rural Sociology* 63: 300-322.
- Warner, M., (1999). Social Capital Construction and the Role of the Local State." *Rural Sociology* 64: 373-393.
- Warner, M.,(2001). Building Social Capital: The Role Of Local Government. *The Journal of Socio-Economics* 30: 187.
- Weisband, E.,(2009)., The Virtues of Virtue: Social Capital, Network Governance, and Corporate social responsibility, *American Behavioral Scientist* 2009; 52; 905
- Wellman, B., Haase, A.Q.,Witte, J.,Hampton, K., (2001). Does the Internet Increase, Decrease, or Supplement Social Capital? Social Networks, Participation, And Community Commitment." *The American Behavioral Scientist* 45: 436-455.
- Wilson, P.A.(1997). Building Social Capital: A Learning Agenda for the Twenty-first Century. *Urban Studies* 34: 745-760.
- Wolfe, D.A., (2002). Social Capital and Cluster Development In Learning Regions," *Knowledge, Clusters and Learning Regions*, derleyen: J. Adam Holbrook ve David A. Wolfe, Kingston: School of Policy Studies, Queen's University.
- Woolcock M. (2001a). Microenterprise and social capital: a framework for theory, research, and policy." *The Journal of Socio-Economics* 30: 193-198.
- Woolcock M., (2002b) *Social Capital In Theory And Practice:Reducing Poverty By Building Partnerships Between States, Markets And Civil Society Social Capital And Poverty Reduction, : Which Role For The Civil Society Organization And The State? (ss20-44) Derleyen : UNESCO , 2002,*
- Woolcock M.,(2002a). *Social Capital in Theory and Practice: Where Do We Stand?. Social Capital And Economic Development: Well-Being In Developing Countries*, Derleyen:Sunder Ramaswamy. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Woolcock, M.,(1998). Social Capital and Economic Development: Towards a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society* 27: 151-208
- Woolcock, M.,(2001b). The Place of Social Capital In Understanding Social And Economic Outcomes. *ISUMA*: 11-17.